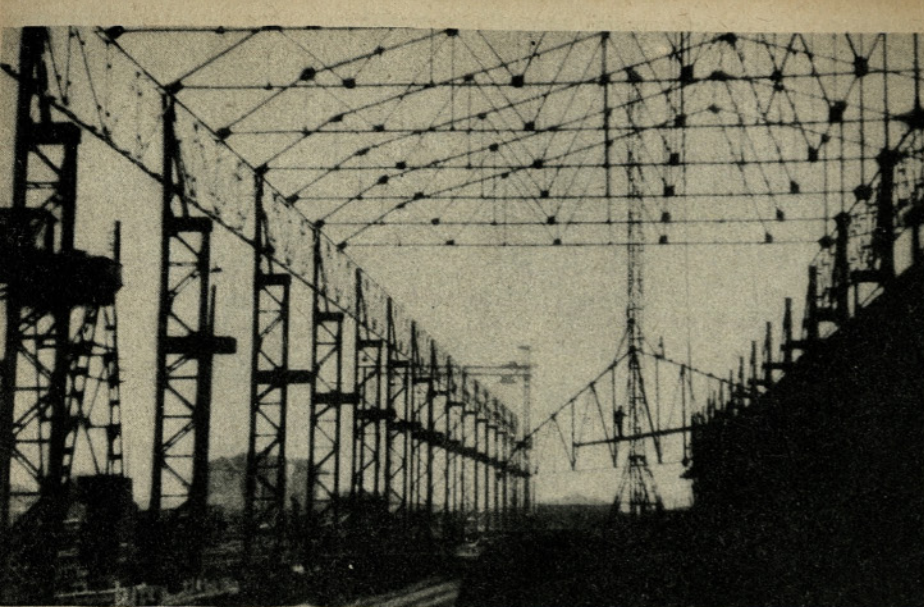

tovariš

12 · XI · 48
ŠTEV. 46
LETO IV
DIN 8

OB KONGRESU KPS

S pospešenim delom na vseh toriščih pozdravlja slovensko delovno ljudstvo II. kongres Komunistične partije Slovenije. Naše slike prikazujejo delovni zanos, ki vlada v naši domovini in mu daje pobudo naša Partija, voditeljica novega življenja v Titovi Jugoslaviji, z geslom: S petletko v socializem!

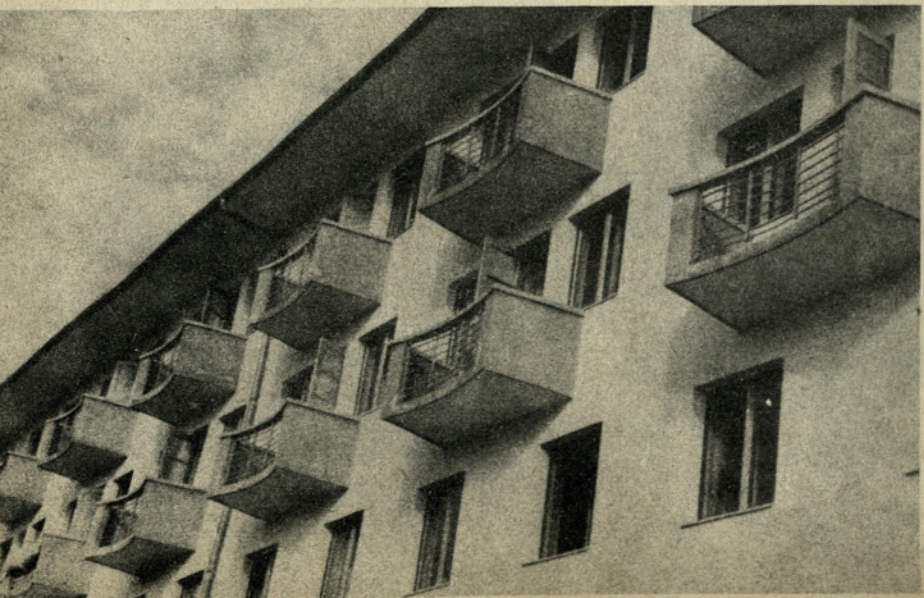
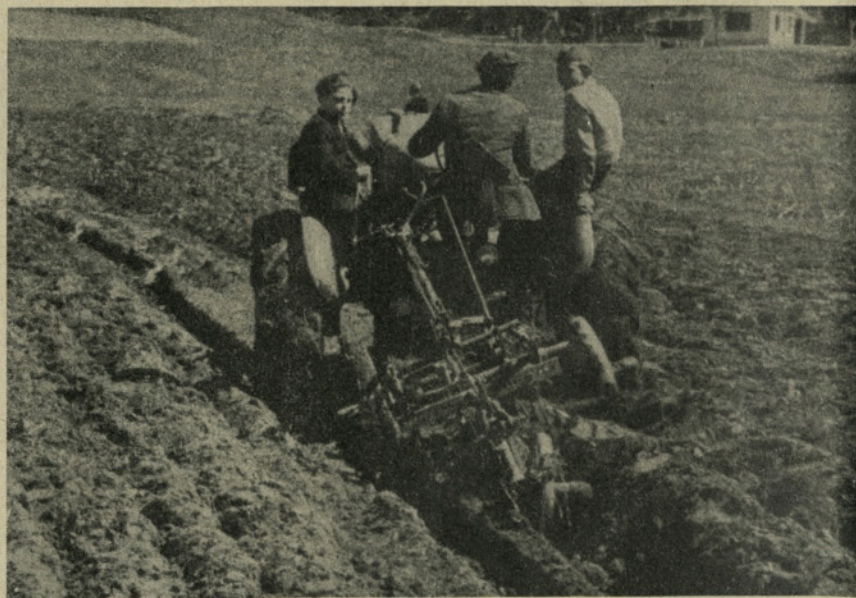
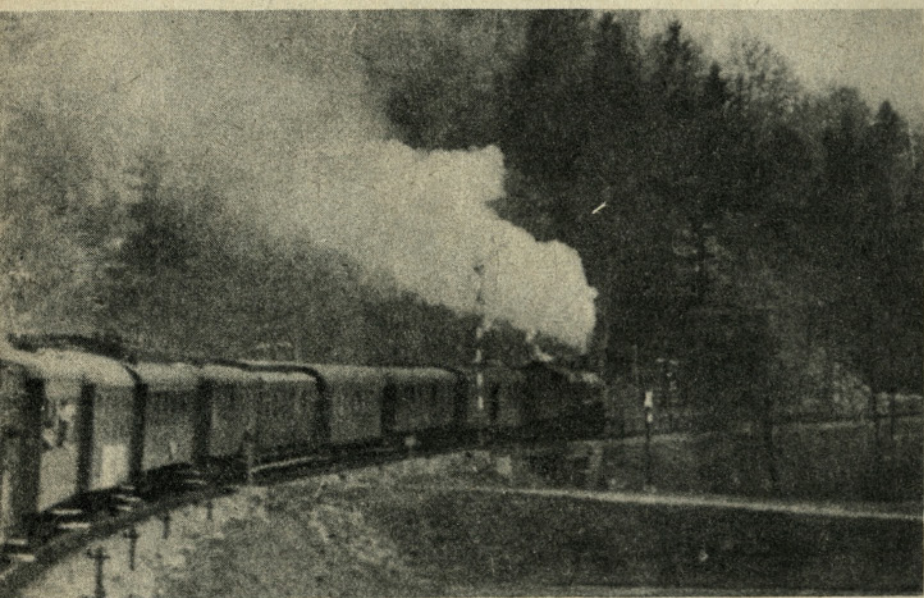
Levo od zgoraj navzdol: Ne le, da smo obnovili porušeno domovino, marveč smo v treh letih svobode ustvarili tudi velike nove industrijske objekte, gradimo nove ceste, proge in stanovanjska poslopja. Vsepovsod se kaže konstruktivni duh in delovna volja našega človeka.

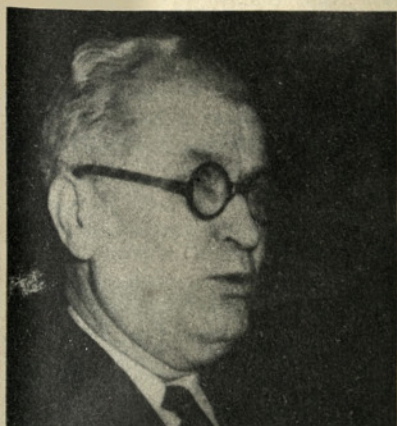
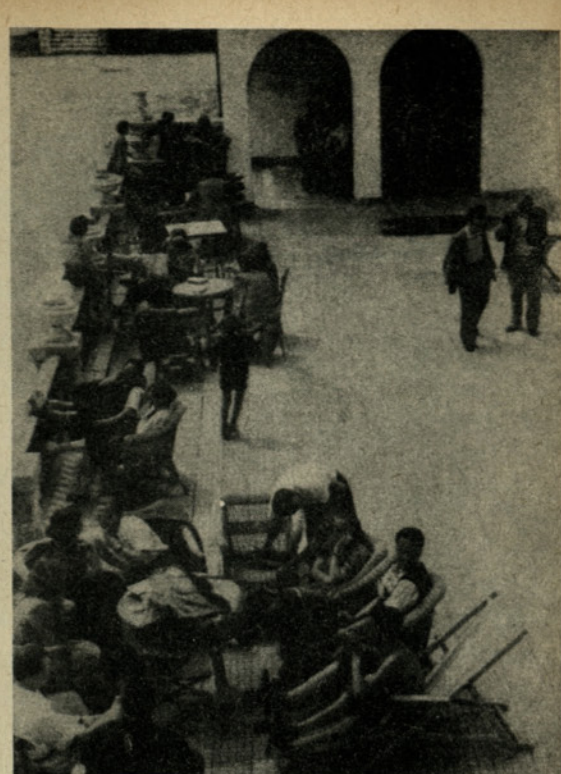
Zgoraj: Naši delavci prednjačijo v poklicnem in prostovoljnem delu.

Spodaj: Naše kmetijstvo doživlja svoj preporod z mehanizacijo dela.

Novo pokolenje delovne inteligence, ki mu država in Partija nudita kar le mogoče, se marljivo pripravlja za velike naloge v bližnji prihodnosti.

Foto: Vlastja

Prvi kongres Enotnih sindikatov Jugoslavije

je bil nedavno v Beogradu in je z obširnimi poročili prikazal vso skrb, ki jo Titova Jugoslavija posveča gospodarskemu, kulturnemu in družbenemu dvigu delovnega ljudstva. Delo, oddih, kulturno udejstvovanje in razvedrilo dajejo sodobnemu življenju našega delovnega človeka polno vsebino. Za vse to pa skrbe naši sindikati, v katerih sodelujejo na vodilnih mestih najbolj izkušeni in požrtvovalni tovariši.

Zgoraj: Pogled v strojno velike, moderne tovarne usnja. — Najbolj zaslužni delovni tovariši in tovarišice uživajo letni brezplačni odmor v sindikalnih domovih med planinami ali ob morju. Na sliki je pogled na teraso sindikalnega počitniškega doma »Staneta Rožmana« v Gozdu-Martuljku. — Levo: Predsednik ESJ tov. Djuro Salaj ob zasedanju I. kongresa. — V sredi: Pevski zbor ljubljanske Filharmonije je sodeloval pri nedavni veliki sindikalni reviji kulturno-umetniških skupin v ljubljanski Operi. — Na pobudo sindikatov odhajajo mnoge delovne skupine složno na prostovoljno delo.

Spodaj levo: Kulturna umetniška skupina sindikata »Slovenskega poročevalca« je nedavno priredila v svoji prenovljeni dvorani nad tiskarno svojo prvo številko »Ustnega časopisa« z naslovom: »Beseda ni konj«. — Desno: Rdeči kotički nudijo po podjetjih prijetno zavetje in razvedrilo. Na sliki je rdeči kotiček papirnice v Vevčah.

Foto: Vlastja

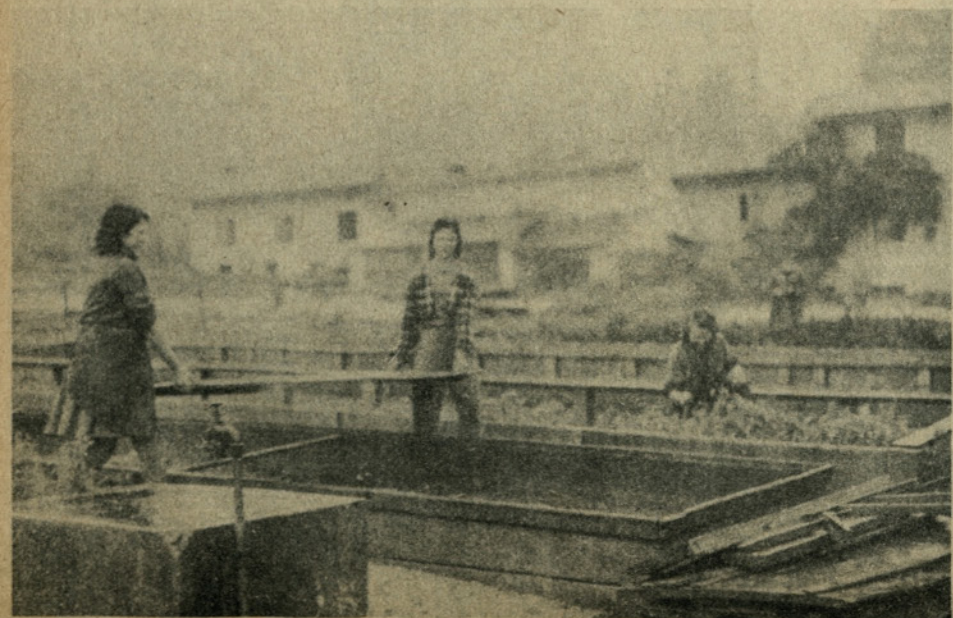
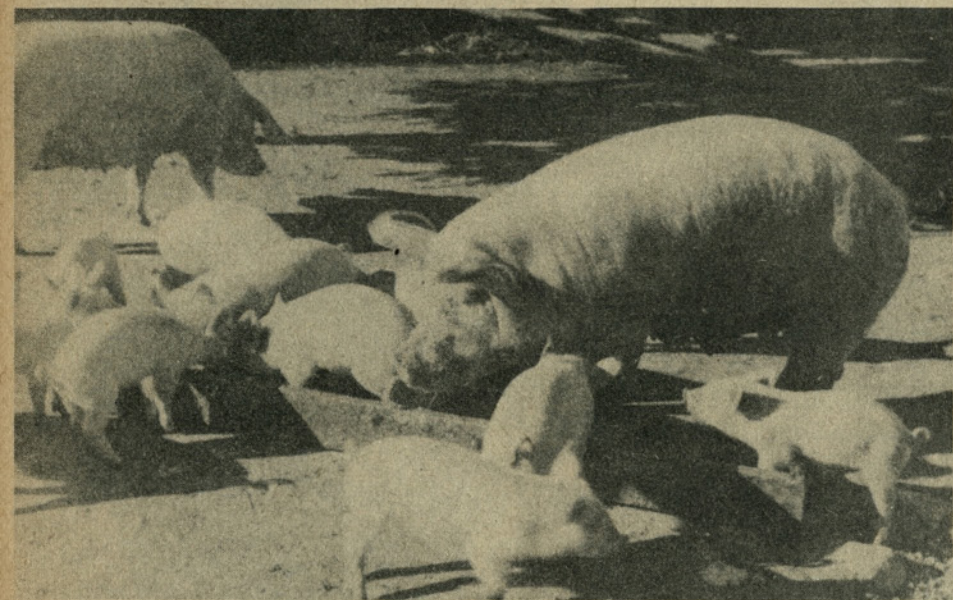
NA EKONOMIJI V HOTEMEŽU

Zasavski premogovniki so si za izboljšanje prehrane svojih številnih delavcev in nameščencev uredili v Hotemežu obsežno ekonomijo. Podrobneje poročamo o njej v besednem delu današnjega »Tovariša«. Naše slike izpopolnjujejo poročilo.

Levo od zgoraj navzdol: Pogled na grad Dvor, ki je zdaj upravno poslopje ekonomije. — Da bo začimbe in priboljška čez zimo, pitajo v sodobno urejenem svinjaku lepo število rilcev. — V hlevu goveje živine je nekaj dobrih mlekaric. — Čez leto prispevajo lepo urejeni vrtovi, pozimi pa zimske grede znaten delež zelenjave k prehrani v zasavskih revirjih.

Zgoraj: Vhod v talni rov v Trbovljah, kamor hodijo rudarji dan na dan in noč za nočjo na trdo delo. — Spodaj: V Hotemežu je treba venomer skrbeti za krmo po hlevih. — Ekonomija ima tudi lasten mlin.

Foto: Vlastja

POZDRAV

II. KONGRESU KOMUNISTIČNE PARTIJE SLOVENIJE

Tov. MIHA MARINKO,
predsednik vlade LRS
in sekretar CK Komun.
nistične partije Slovenije

Včeraj je pričel v Ljubljani zasedati II. kongres Komunistične partije Slovenije.

Prvič po osvoboditvi so se zbrali delegati iz vseh naših krajev, da po sklepih V. kongresa in določbah statuta Komunistične partije Jugoslavije obravnavajo vse pomembne dogodke iz borbene preteklosti naših partijskih organizacij. Obenem bo kongres pregledal slavno pot razvoja, ki jo ima za seboj Komunistična partija Slovenije, organizatorica naše oborožene ljudske vstaje v času najtrših let, kar jih je kdaj preživljal slovenski narod, voditeljica borbe za svobodo, pobudnica k obnovi in izgradnji domovine ter voditeljica na poti v socializem.

Poročila na II. kongresu Komunistične partije Slovenije bodo prikazala, kako je KPS uveljavljala partijsko linijo pred vojno, med ljudsko vstajo ter v obdobju obnove in graditve Titove Jugoslavije, še posebej pa ljudske republike Slovenije. S stvarno kritiko bo prerešetal kongres tudi vse pomanjkljivosti in napake, ki so se pojavile pri delu.

Peti kongres Komunistične partije Jugoslavije je obeležil zmagoviti pohod Partije, veliko pot delavskega razreda v Jugoslaviji. Močno je obenem osvetlil pot k nadaljnji graditvi socializma v Jugoslaviji. Peti kongres je ideološko poglobil in teoretično posplošil vse dosedanje izkušnje, ki si jih je v delu in borbi pridobila Komunistična partija Jugoslavije. Tako je V. kongres Komunistične partije Jugoslavije postal močna opora partijske organizacije in delavskega razreda vse Jugoslavije v borbi za zgraditev novega socialističnega reda v naši državi. Peti kongres je bil važen datum ne le za Titovo Jugoslavijo, marveč tudi za mednarodno delavsko gibanje.

Kongres Komunistične partije Slovenije bo položil temelj za še bolj široko in čvrsto povezavo naše Partije z delovnimi množicami. Kongres bo podrobno preučil sklepe V. kongresa KPJ, jih prilagodil našim domačim razmeram in še bolj utrdil enotnost delovnih množic, dvignil idejno-politično raven in na široko mobiliziral množice za graditev socializma.

Velike zmage naše Partije na čelu delovnega ljudstva nas prepričujejo, da je politika naše Partije v boju za socialistično graditev ob posebnih pogojih naše dežele pravilna in da neogibno vodi k likvidaciji kapitalizma v naši deželi. Tovariš Edvard Kardelj je na V. kongresu KPJ jasno pokazal našo pot v bodočnost, ko je poudaril: »Pred nami so jasne perspektive, a z vztrajnim delom in revolucionarno odločnostjo v premagovanju vseh težav in uporabljajoč veliki nauk Marxa, Engelsa, Lenina in Stalina bomo te perspektive spremenili v resničnost za srečo naših narodov, v korist vsega socialističnega sveta in vseh protiimperialističnih sil.«

Naj živi Komunistična partija Jugoslavije. Naj živi CK KPJ s tov. Titom na čelu! Naj živi Komunistična partija Slovenije in njen CKI! Pozdravljamo II. kongres KPS!

MIČURIN PROTI WEISSMANNU

Materialistično stališče je v sovietski biologiji izpodrinilo meglene hipoteze idealističnega nauka

Zgodovinsko zasedanje Akademije kmetijskih ved v Moskvi, ki se je začelo letos 11. julija z referatom akademika Lysenka, na katerem so sodelovali pri diskusiji v naslednjih dneh številni sovjetski akademiki, profesorji, direktorji raznih kmetijskih ustanov in poizkusnih postaj, je obsodilo Weissmannov nauk o »dedni snovi« in vse, kar je s tem naukom v zvezi. Potrdilo in dokazalo je, da je taka »dedna snov«, kakor jo je pojmoval Weissmann, ki je popolnoma izolirana od ostalih delov telesa in od življenjskih razmer, v katerih živijo organizmi, nemogoča, ker ne ustreza stvarnim dejstvom, ki jih je odkrila kmetijska praksa in so jih našli napredno misleči naravoslovci v preteklosti. Zamisel take snovi ustreza zamisli v pravljicah, je mitična; Weissmannova »dedna snov« ustreza nekakšni čudežni — mistični — snovi, saj živi brez presnove v jedrih razplodnih celic, izolirana od izmenjave snovi, ki je značilna za vse celice živega telesa in živo telo samo. Ona se pod vplivom okolja ne spreminja, kakor dela to živo telo organizmov in njih sestavnih deli, t. j. celice. Zato ni podvržena razvoju. Ostane enaka, nespremenjena od pokolenja v pokolenje. Je nekako večna, neumrljiva kot duša, skrita v ovoju celic spremenljivega in umrljivega telesa, ki jih producira in upravlja njihov razvoj. V nji so namreč nosilci življenja ali »biofori« in »determinante« — določevalci in oblikovalci oblike in vseh lastnosti njenih produktov, t. j. spremenljivega in umrljivega telesa. Zato je telo ne more nikdar na novo roditi, niti vplivati nanjo. »Dedna snov« je avtonomna, v njej so v miniaturi vnaprej določene oblike in lastnosti organizma približno tako, kakor so si to predstavljali preformisti 17. in 18. stoletja. Če se včasih slučajno spremeni, vzrok takih sprememb niso kemične in fizikalne sile v življenjskem okolju organizma, ali pa v celicah organizmovega telesa, ki jo obdajajo. Vzroki tičijo v njej sami, v njeni avtonomni

večni ureditvi. Spremembe, ki nastanejo na ta način, so zato neopredeljene, vplivi zunanje okolice jih ne dosežejo in jih ne morejo usmerjati, zato so neusmerjene, ne igrajo v evoluciji nobene vloge in je ne morejo igrati. Če primerjamo te spremembe z življenjskimi razmerami, v katerih organizem živi, ne moremo odkriti nobenih vzročnih zvez med njimi in okoljem. Mi ne moremo spoznati njihovega bistva, odkrijemo kvečjemu neko nezaznavno in nespoznavno »življenjsko silo«, ki tiči kot čudež v »dedni snovi« in je vzrok vseh dogajanj in sprememb. Zamisel »dedne snovi« je idealistična in v popolnem nasprotju z materialističnim nazorom o resničnih tvarnih in energetskih vzročnih zvezah telesa in vseh njegovih delov med seboj in z okoljem. Življenje in vsi procesi življenja (presnova, rast, razmnoževanje, gibanje, razvoj, dednost) so efekt delovanja organizma kot harmonične nedeljive celote v življenjskih razmerah, v katerih živi. In življenjske razmere spadajo v to dinamično celoto prav tako kot vse celice telesa, vključno razplodne celice, v katerih je »dedna snov« po nazorih Weissmanna lokalizirana. Razplodne celice z »dedno snovjo« ne morejo živeti brez hrane in energetskih sil, ki jih dobivajo iz okolice zunaj organizma in iz celic, ki jih obdajajo. Podvržene so istim zakonitostim glede presnavljanja življenja, spreminjanja, oblikovanja razvoja in dedovanja kot vse ostale celice telesa.

Razlaga »dedne snovi«, ki jo je dal Weissmann, ni dialektična, ne zajema celote v vsej dinamiki. Taka nedialektična in nematerialistična razlaga, ki prestavlja spremenljivost in dednost ter vse življenjsko dogajanje v svet, ki ni dostopen našim čutom, v metafiziko, je seveda neuporabna v praksi. S slučajnimi, neusmerjenimi spremembami »dedne snovi« Weissmannovega kova, katere bistva in avtonomnosti ne moremo spoznati, je nemogoče spoznati pot, po kateri se organizmi v naravi spre-

minjajo. Zato tudi spremenil ni mogoče vnaprej napovedovati, še manj pa ustvarjati nove oblike in vrste, oziroma pasme rastlin in živali, ki bi ustrezale potrebam kmetijske proizvodnje. Nauk o nespremenljivi in neumrljivi »dedni snovi« nas zavede kvečjemu k temu, 1. da precenjujemo pomen gotovih lastnosti, včasih celo namišljenih, — kar vodi do evgenike in z njo zvezanega rasizma z vsemi posledicami; 2. da ne priznavamo možnosti dedovanja onih sprememb, t. j. onih lastnosti in znakov, ki jih organizmi pridobijo v ustreznih življenjskih razmerah. Nepriznavanje teh možnosti je velika cokla napredku kmetijstva in vseh bioloških znanosti. Dedovanje pridobljenih lastnosti je razen tega še glavna podlaga nauka o evoluciji. Ustvaril jo je že Lamarck. Brez priznavanja dedovanja pridobljenih lastnosti ni priznavanja evolucije (darwinizma), brez nauka o evoluciji ni materialističnega svetovnega nazora, ampak le idealizem, metafizika, mistika in mit. V tem je zgodovinski pomen zasedanja Akad. kmetijskih ved letos julija v Moskvi, ki je obsodilo weissmannizem in tudi Morganov nauk o dednosti, ki se ujema z nazori Weissmanna. Pobuda o tem vprašanju je prišla od mičurincev, od one smeri biologov in agrobiologov, ki ne priznavajo »avtonomne mistične dedne snovi«, ker vedo, da je organizem in okolje nedeljiva celota, ki se spreminja pod vplivom življenjskih razmer in zato na usmerjen način. Lastnosti, ki si jih je organizem v ustreznih štadijih razvoja in v ustreznih razmerah pridobil, so lahko dedne. Oni vedo, da je prav zato mogoče spreminjanje organizmov, tako rastlin kot živali v smeri kmetijstva in človeštva sploh. Usmeritev je mogoča na ta način, da spremenimo razmere, v katerih žive, na ustrezen način.

Weissmannov nauk o »dedni snovi« ali »idioplazmi«, ki je v jedru razplodnih celic, so sprejeli mnogi raziskovalci dednostnih pojavov v celoti. Prvič se je to zgodilo v začetku našega stoletja, ko so Correns, de Vries in Tschermak gradili temelje nauka o dednosti, t. j. genetike. Pozneje se je to večkrat ponavljalo, ko so temelje poglobljali. Pravljici podoben nauk o čudežni »dedni snovi«, ki je v jedrovih hromosomih razplodnih celic in je izolirana od celic ostalega živega telesa organizmov ter neodvisna od vplivov zunanje okolice, je postajal vedno globlji in trdneši temelj novega nauka o dedovanju. Ta nauk je bil vzrok, da so pripisovali telesu, t. j. ostalim celicam in življenjskim razmeram, v katerih živa bitja žive, postranski pomen. Celice telesa imajo nalogo, da razplodne celice pitajo, čuvajo in omogočijo na ta način »dedni snovi«, njeno nespremenljivo, večno življenje, ki ne pozna razvoja. Vplivi hrane in okolja spremenijo lahko telo in njegove celice, modifikacije, ki pri tem nastanejo, telo ne more predati »dedni snovi« v razplodnih celicah; zato niso modifikacije telesnih lastnosti in telesnega razvoja dedne. Presnavljanje in pretvarjanje energije, ki se v raznih okoliščinah v celicah organskih teles menja, ne učinkuje na razplodne celice, čeprav sprejemajo hrano od celic telesa. »Dedna snov« v razplodnih celicah pa more obratno učinkovati na umrljivo telo in upravljati njegov razvoj. »Dedna snov« se včasih lahko tudi spremeni in te spremembe se pokažejo na umrljivem telesu kot dedne spremembe ali mutacije. Spremembe »dedne snovi« so mogoče le iz vzrokov, ki tiče v njej sami. Vplivi okolja na telo pri tem ne igrajo nobene vloge. Mutacije imajo svoj izvor v notranji konstituciji »dedne snovi« in so plod avtonomnosti njenega delovanja. »Dedne snovi« v bistvu ne poznamo, prav tako ne njenega delovanja. Dedne spremembe so torej neopredeljive, slučajne, neusmerjene, nimajo za evolucijo pomena, ker so neizvisne od vplivov okolja in niso podvržene direktno izboru, ki izbira v določenih okoliščinah. Takih sprememb ne moremo predvidevati, zato ne moremo ustvarjati pogojev, da bi nastale. One so v praksi neuporabne. Ta na izvenčutni (metafizični) nespoznavni (ideološki) podlagi zgrajeni Weissmannov nauk je postajal vse globlji temelj porajajočega se nauka o dednosti (genetiki).

Prvi stebri genetike so zasledovali, ko so polagali Weissmannov nauk o »dedni snovi« v temelj genetike, nek določen cilj. Hoteli so raziskovati pojave dednosti neizvisno od Darwinovega nauka o nastajanju novih vrst po poti spreminljivosti in izbora. Johannsen in za njim Morgan sta izjavila to direktno v svojih spisih. Cilj je bil, da se raziskovanje dednosti prenese iz okvira materialističnega svetovnega nazora na področje mističnosti, idealizma in metafizike.

Pri tem so se De Vries, Correns in Tschermak spomnili na eksperimente in razpravo Gregorja Mendela o dedovanju lastnosti nekaterih rastlin (graha i. dr.), saj se je način njegovega tolmačenja — glede prenašanja dednih lastnosti na potomstva in glede kombiniranja teh v potomstvu po zakonu slučajnosti (verjetnostni račun!) — ujemal z Weissmannovim naukom o »slučajnih« neopredeljivih, neusmerjenih dednih spremembah. Prej »pozabljeno« delo prvega pionirja na polju raziskovanja dednosti je pridobilo na pomenu, je bilo ponovno odkrito in je doživelo slavo, saj je genialno in z matematično natančnostjo pojasnjevalo pojave dednosti (razcep v potomstvu hibridov, dominiranje in recisivnost znakov ter lastnosti, dedno čistost razplodnih celic) in dalo stremiljenju genetikov »trdno« in navidez harmonično bazo, da so lahko obravnavali vprašanja dednosti neizvisno od problemov evolucije organskega sveta. Izognili so se lahko Darwinovega nauka — zlasti njegovega jedra, ki tolmači na edinstven in edino pravičen materialističen način razvoj in smotnost v prirodi na bazi spreminljivosti in izbiranja pod vplivom okolice. Še več, to jedro so zavrgli, ker se v svoji dinamičnosti ni dalo spraviti v sklad s stalnostjo dednih oblik in lastnosti. To

pa jih kljub temu ni oviralo, da so se sklicevali, na nekatere izjave Darwina, ki so bile — kot danes vemo — napačne, n. pr., da je spreminljivost neopredeljiva in da ne moremo pojasniti niti njene prirode, niti njenih vzrokov; te izjave so namreč podpirale njihova stremljenja. Pripomniti pa je treba, da se je Darwin zavedal svoje nevednosti glede vzrokov ter bistva spreminljivosti, ki temeljita na dejstvu, da v tedanji dobi ni bilo mogoče zbrati dovolj izkustev na tem področju.

Že prvi genetiki so torej izolirali svoj nauk od jedra darwinizma, sprejeli pa so njegove napake, ki so jim utirale pot do cilja. Johannsen je dodal pozneje še nauk o »čistih linijah«, t. j. v svojem bistvu izkristaliziran nauk Weissmanna o neizvisnosti »dedne snovi« od življenjskih razmer, v katerih živijo organizmi. S pomočjo statističnih metod je dognal, da se dedne lastnosti pri samolastnem in sokrvnem oplojevanju (opraševanju) — v čistih linijah — ne spremenijo. Isto je dognal s pomočjo enakih metod, tudi pri nespolnem razmnoževanju (— kloni.). Izbiranje v »čistih linijah« in v »klonih« je zato neuspešno.

Končno zgradbo genetike na Weissmannovi podlagi pa je postavil Morgan. »Dedno snov« je zamenjal z »geni« (dednimi zasnovami) t. j. materialnimi delci, ki so linearno razvrščeni v hromosomih celičnih jeder. On in njegovi učenci so po trudapolnih raziskovanjih na vinskih mušicah (*Drosophila*) določili, v katerem hromosomu (obarvljivem delcu jedra) se nahajajo geni za vsako posamezno lastnost teh mušic. Še več, izračunali so, kakšen je razmak med njimi, to se pravi, kje je mesto v hromosomu za vsak posamezni gen. To se je zgodilo ne da bi kdo v resnici videl le en sam gen, torej izključno na podlagi računanja in sklepanja. Takšnega postopka samega bi še ne mogli preveč obsojati. Saj so tudi ustroj atomov razlagali prej kot je napredek tehnike pokazal njihove fotografske slike. Morgan in njegova šola so napravili mnogo večjo napako s tem, da so »genom« pripisovali iste bistvene lastnosti, kot jih je imela Weissmannova »idioplazma« (dedna snov). Bili so avtonomni; zunanje razmere, v katerih so živel organizmi in katere so vplivale na celice njihovih teles, niso mogle vplivati na »gen« v jedrih razplodnih celic istih organizmov. Življenjske razmere so lahko modificirale presnavljanje, rast in razvoj celic v telesu vsakega organizma, genov v jedru razplodnih celic pa ne. Vplivi življenjskih razmer in spremembe, ki so zaradi njih nastali, niso mogli postati dedni. Geni so se sicer lahko — vendar redkokdaj — spremenili, in še tedaj le na poseben način — to se pravi s pomočjo genov samih (avtogenetsko), na neznan način in iz neznanih, nam skritih vzrokov. Nastanek novih genov je bil po mnenju zastopnikov te šole skoroda izključen. Spremembe, ki so se pojavile v razvoju organizma zaradi spremembe gena so dedne (mutacije), so pa neopredeljive, slučajne, redke, neusmerjene in brez pomena v praksi. Na njihovi podlagi je možen le nekaj bolj ali manj avtogenetski razvoj — ne pa razvoj v smislu Darwina.

Pri križanju se geni seveda lahko prekombinirajo, nastanejo organizmi, ki imajo iste lastnosti v drugačni kombinaciji, nekaj popolnoma novega pa ne more na ta način nastati.

Biologi in genetiki so se trdno oprijeli Morganovega nauka, ki je povezal nauk Mendela in Johannsena na postavkah Weissmanna. Med biologi je bilo vedno nekaj takih, ki so bolj ali manj dvomili v popolno resničnost idealistične in metafizične weissmannovsko - morganovske zgradbe. Zlasti med botaniki ni bilo nikdar pristašev čistega weismannizma. Eksperimenti, da bi vplivali z različnimi vrstami žarkov in snovi na »gene« oziroma »dedno snov« in jo spremenili, so vedno pogostejše doprinali dokaze, da »idioplazma« vendarle ni tako izolirana od vplivov okolice, kot so domnevali spočetka in da v tej zamiselni zgradbi nekaj ni v redu. Številne mutacije, ki so jih odkrili, ko so gojili v velikem merilu rastline in živali v svrhu hibridizacije in za eksperimente ter jih natančno opazovali, so podkrepili ta sum. Ko se je izkazalo, da so mutacije, ki nastanejo zaradi učinkov toplote, svetlobe, röntgena in važnih snovi, prav take kot mutacije, ki se pojavljajo v kulturah, navidez slučajno in brez otipljivih vzrokov, je naraščalo spoznanje, da so dedne spremembe prav tako zavisne od vplivov različnih faktorjev iz okolja, kakor spremembe telesnih lastnosti, ki niso dedne (modifikacije). V živem telesu organizmov najbrž ni posebne idioplazme (»dedne snovi«), ki je izolirana od ostalega telesa in od okolice. Živ organizem je celota. To mnenje so podkrepili uspehi na polju fiziologije presnavljanja in napredek v nauku o pretvarjanju energije. Metafizična in idealistična trdnjava se je začela majati; biologi so opuščali weissmannizem, krčevito pa so se oklepali mendelizma in morganizma, ki sta se jim zdela do potankosti izdelana harmonična celota. V mendelizmu = morganizmu je bilo vse do potankosti — matematično (ugotovljeno), idealistična in metafizična Weissmannova zamisel je postala skoraj nevidna, le redkokdaj se je pokazala in izbruhnila na dan. Na zasedanju Akademije kmetijskih znanosti, po imenu V. I. Lenina je akademik T. D. Lysenko pokazal prav nekaj primerov, kako se je v zadnjih letih Weissmannov nauk v vsej goloti nenadoma zopet pokazal pri nekaterih ameriških in sovjetskih biologih — genetikih izpod plašča mendelizma — morganizma. Sam začetnik morganizma Morgan je l. 1945 napisal razpravo, kjer se pri razlagi dednosti dobesedno sklicuje na nazore Weissmanna in hvali njegovo genialno zamisel. To kaže, da je mendelizem-morganizem v svojih temeljih zgrajen na idealističnem in metafizičnem nauku Weissmanna.

Nazori, ki so bazirali in bazirajo še danes na weissmannizmu, mendelizmu-morganizmu so vplivali in vplivajo še dandanes na delo poljedelcev, sadjarjev, vrtnarjev, živinorejcev, zdravnikov itd. Oni vplivajo na svetovni nazor. Težko bi bilo omejiti že danes obseg, ki ga imajo vplivi tovrstnih nazorov.

Najvažnejši je gotovo njihov vpliv na pojmovanje evolucije organskega sveta. Kdor se strinja z weissmannizmom in morganizmom, ne priznava možnosti dedovanja onih lastnosti, ki jih organizmi pridobivajo neprestano zaradi sprememb, katere povzročijo v njih razmere v okolici. Brez priznavanja možnosti dedovanja pridobljenih lastnosti je zamisel o evoluciji nemogoča. S tem pa je omajan temelj materialističnemu, edino pravilnemu gledanju na svet.

Pojmi o »čistih linijah« in »klonih« so mogoči le tako, da je »dedna snov« razplodnih celic izolirana od vplivov okolja. Taki pojmi — temelj jim je Weissmannov nauk — so bili vzrok, da so povsod preprečevali in marsikje še danes preprečujejo oploditev, oz. oprashičev rastlin in živali z neustreznimi semeničicami, oziroma cvetnim prahom. Gojiti hočejo rastline in živali po poti sokravnega razploda (incesta). Pozabljajo seveda pri tem, da so razplodne celice, čeprav so nastale na isti rastlini, oziroma živali, med seboj lahko različne, ker so se eventualno razvijale pod drugačnimi pogoji. Pozabljajo pa obenem še, da je medsebojno oplojevanje v večini primerov koristno, ker poveča življenjskost (vitalnost) organizmov. Pri oprashičevanju rastlin je treba n. pr. skrbeti, da pride na brazde čimveč cvetnega prahu in po možnosti cvetni prah večjega števila rastlin iste vrste, oziroma zvrsti. S tem je omogočen biološki izbor — tekmovalnost najsposobnejših in najbolj vitalnih zrn cvetnega prahu pri oploditvi, ki dovede do boljše kakovosti semen in potomstva. Sokraven razplod je torej dvakrat zgrešen način vzgajanja in ima svoj temelj v weissmannizmu.

Pojmi o »čistih linijah« in o »klonih« v smislu Johannsena in Weissmanna so bili vzrok, da so opuščali in še danes opuščajo izbiranje najbolj ustrezajočih poedincev v okviru »čistih linij« pri spolnem, oziroma »klonov« pri vegetativnem razmnoževanju. To delajo zato, ker verujejo Johannsensu in Weissmannu, da so vsi člani »linije«, oz. »klona« enakovredni, saj so nastali iz enakih razplodnih celic, če ne že iz iste, in »dedna snov« teh se zaradi zunanjih vplivov ne more spremeniti.

Vplivi takih nazorov kažejo svoje posledice tudi pri ocenjevanju pomena Mendelovih zakonov dednosti. Pristaši nazorov Weissmanna in Morgana mislijo, da se razmerje različnih oblik, ki se pojavljajo v drugem pokolenju križancev (razcep, dominantnost in recesivnost lastnosti) ne more spremeniti in da je vsekdar takšno, kakor ga je na podlagi opazovanja in po matematičnem postopku, ki velja za verjetnostne račune, dognal Mendel. Po njihovem mnenju na cvetni prah (semeničice) in jajčeca hibridov prvega pokolenja zunanja okolica sploh ne more vplivati, zato se razmerje med oblikami hibridov v drugem pokolenju ne spremeni, če gojimo hibride v ugodnih ali neugodnih življenjskih razmerah, v takem ali pa drugačnem podnebju, če jih sejemo jeseni ali spomladi, če jih krmimo obilno ali slabo. V poizkusih, ki so jih delali

mendelisti-morganisti so bili, kakor je znano, hibridi med ozimnimi in jarnimi pšenicami, v 1. pokolenju vedno jari. Jarost je dominirala v vseh poskusih, ozimnost je bila recesivna. V drugem pokolenju pa je nastopal razcep tri jare na eno ozimno rastlino. Lysenko je spoznal pomen gotovih štadijev razvoja za oblikovanje lastnosti. Jare pšenice je mogoče spremeniti v ozimne, če vpliva nanje mrz, t. j., če jih vsejemo jeseni. Ako vsejemo prej omenjeno drugo pokolenje hibridov med jarnimi in ozimnimi pšenicami v jeseni, namesto spomladi, se bo razmerje 3:1 gotovo spremenilo v korist ozimnih. Za biologa, ki je na stališču Weissmanna in Morgana, je to nerazumljivo ali vsaj izjema. Takih izjem pa je že toliko, da postaja pravilo izjema.

Nazori onih, ki so se strinjali z Weissmannom in Morganom v tem, da so razplodne celice nositeljice neke »dedne snovi«, ki je izolirana od celic telesa in vpliva okolja, večna in nespremenljiva, so krivi, da so razplodnim celicam pripisovali veliko večji pomen pri pojavih spremenljivosti in dedovanju sprememb kot pa ostalim, navadnim celicam v telesih rastlin in živali. Precenjevanje pomena razplodnih celic pri nastajanju sprememb v dedni konstituciji je bilo vzrok, da večina biologov ni hotela in še danes noče slišati o tem, da rastline pod vplivom podlage (divjakov) ozir. cepičev spreminjajo svoje lastnosti in da se na ta način nastale spremembe lahko včasih ohranijo iz roda v rod, se torej podedujejo. Že Darwin je predvideval, da bo nakopičenje eksperimentalnih dejstev na tem področju ugodno vplivalo pri razreševanju problema o vzrokih in bistvu (o sami prirodi) spremenljivosti. Genialni ruski raziskovalec in sadjar I. V. Mičurin je s svojimi uspehi nepobitno dokazal, da je cepljenje lahko izvor dednih sprememb, če znamo cepiče in podlago ustrezno izbrati, na pravilen način kombinirati, usmerjati in vzgajati. O tem pričajo sijajne metode, ki jih je iznašel n. pr. metoda mentorja — vzgojitelja metoda vegetacijskega zblizanja. In vendar jih ostaniki weissmanizma in z njim povezanega morganizma ne morejo doumeti. Zunanje okolje vpliva po njihovem mnenju pri nespolnem razmnoževanju, torej tudi pri cepljenju le na telo. Ti vplivi razplodnih celic ne dosežejo, spremembe, ki eventualno nastanejo, se zato ne morejo podedovati. Zato se pri vzgoji nespólnega (vegetativnega) razmnoževanja rastlin in živali ne more uporabljati kot baza za izbiranje; izbor je po mnenju weissmannistov-morganistov nemogoč.

Vsi naštetih primeri kažejo, da je v genetiki, zgrajeni na temelju Weissmannovega nauka, mnogo nazorov, ki ovirajo praktično uporabo spremenljivosti in dednosti v kmetijstvu in drugod. Mičurinov in Lysenkov nauk, ki sicer dosedaj še ni dokončno sformuliran v učbenikih mičurinske genetike, je zgrajen na stvarnih dejstvih in v skladu z zahtevami evoliucijskega nauka. Upošteva vse štadije v individualnem razvoju organizmov, vse medsebojne zveze med organizmom in vsemi njegovimi deli, vse zveze med organizmi in med njimi ter okolico. Ta nauk je materialističen, obenem tudi dialektičen, ker zajema organizem v vsej dinamičnosti razvoja in kot celoto. Zato je resnično napreden in nepremagljiv. Zasedanje Akademije kmetijskih znanosti pod imenom Lenina je to nepopornost pokazalo.

Med breskvami v Lokah

Gojitelje breskev je izredno razveselil poziv v »Slovenskem poročevalcu«, naj se predzadnjo oktobrsko nedeljo oglasi pri Fornazariču v Lokah, kjer nam bo znani pionir na polju dviga tega zlahtnega sadu na razpolago z nasveti in pojasnili.

Napočil je krasen jesenski dan, kakor nalašč za vedre sprehode po nasadih. Ob dveh smo že bili v prijaznih Lokah. Toplo jesensko sonce se je razlivalo po obširnih breskvovih nasadih in zlatilo vinske gorice, ki so se leno kopale po prisojni Trški gori in vinorodnem Tršljavcu.

Sprejeli sta nas gospodinja in hčerka in nam utešili najhujšo žejo.

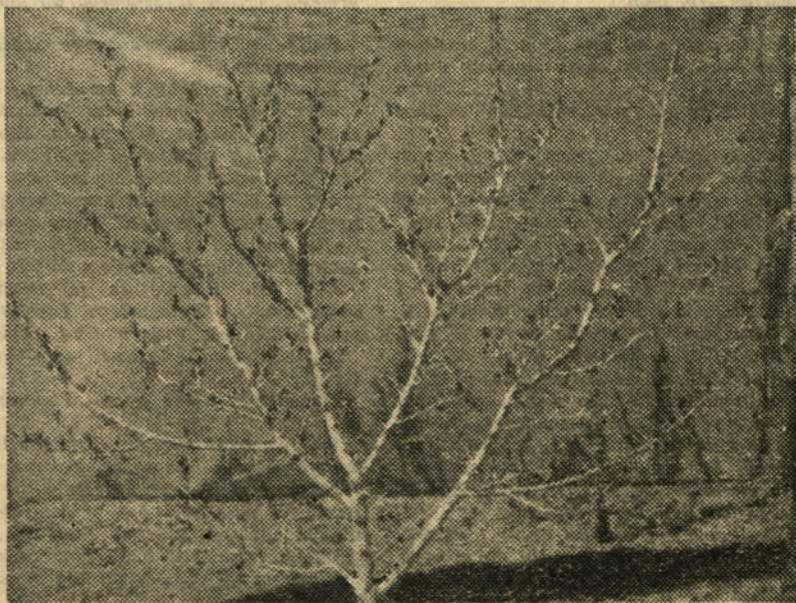
V nasadu smo našli skupino slušateljev zagrebske agronomske fakultete, ki jih je vodil prijazen, ustrežljiv profesor. Fornazariča so imeli v sredi. Na vse strani je obračal vedri, zdravi obraz, kakor bi vsakemu posebej hotel dokazati, kako rad daje iz svojega razuma vse, kar se je v njem nabralo v dolgi praksi, v življenju, ki mu je eno samo neutrudljivo delo za dvig kakovosti breskev, za zdravje in pravilni razvoj drevesa, ki daje najzlahtnejše sadove ne samo naši ožji domovini, ampak vsem krajem z ustreznim podnebjem.

»Že v Padovi sem imel izvrstnega učitelja, ki je nesebično dajal vsem in vsakomur, kar je premogel sam,« je razlagal vnetim poslušalcem, ko smo pristopili in se seznanili z njimi. Isti interesi so nas takoj združili.

»Da, ves se je razdal v prosep naše drage breskve. In tako se je prijemalo tudi nas učencev, da smo se učili in poslušali še z večjo vnamo. A ozračje v Italiji me je davilo in tiščalo k tlom. Prišel sem v Jugoslavijo k bratom. Tole

posestvo sem dobil v najem. Med okupacijo so prežali name Nemci. Pa sem se izmuznil. Nasad pa je le trpel. Ni sem imel moči, da bi delal za sovražnika. A minila je tudi ta doba, prišel je mir. Poglejte jih!»

Roko je na široko sprožil čez krasne nasade, ki so uspeh njegovega truda. Očji so se mu zasvetile, ponosno je razširil prsi. Uživali smo z njim.

Plasčati način gojitev breskev daje več sadežev, pa tudi boljši pridelek

»Poglejte, to je moj način rezatve breskev. Res, ugibal sem, preizkušal, grešil in se spet varoval zmot, dokler nisem pogodil. Mislim, da sem uganil pravo. Breskve, rezane na plošno obliko, predstavljajo za množinskega gojitelja veliko olajšanje in prihranek dela. Kdo naj okopava hektarski nasad in še večkrat na leto! Tako pa, saj sami vidite. S konji orjemo med vrstami.»

»Res,« nam je beseda sama ušla, ko smo z očmi objeli dolge svetle riže zemlje med vrstami breskev.»

»E, seveda,« je potrdil Fornazarič. »Pa koliko laže gre in mnogo manj delovne sile potrebujemo, da mi okoplje še ostale pasove zemlje, ki jih ne more zajeti plug.«

Resnično. Prikimavali so strokovnjaki iz Zagreba, pritrdjevali smo mi, laiki.

»Pa škropljenje! Kaj vendar mislite! Tudi tu je ogromen prihranek na delu. Eden goni škroplilnico in jo vodi med vrstami, druga dva pa istočasno škropita vsak na svoji strani. Saj me razumete! V vsakem pogledu je vzgoja plošnate oblike naprednejša in priporočljiva.«

Jasno ko beli dan.

»Kdaj pa škropimo breskve?« se oglašal nekdo iz kroga, v katerem smo obdajali Fornazariča.

»Saj res, pa s čim?« pritakne drugi.

»Potrpajte nekoliko! Mnogo nas je, pa imamo vsak svojo misel. Vsi pridele na vrsto,« ga je ljubezniško krotil predavatelj. Sam pa je nadaljeval:

»Pri ploščati obliki breskve je treba drevo vzgojiti tako, da mu pustite dve veji voditeljici, iz katerih iztekata še dve podrejeni. S to obliko se doseže

41. predsedniške volitve v zgodovini ZDA

Pretekli teden so bile v ospredju pozornosti svetovne javnosti predsedniške volitve v Združenih državah Amerike. Zanimanje za predsedniške volitve je bilo tem večje, ker so bile v težkem političnem ozračju, ki zahteva vsekakor čim prejšnjega razčiščenja, ako že ne olajšanja. Večina volivcev se je odločila za kandidata Demokratske stranke Harry Trumana, ki je dobil 22.5 milijona, dočim je dobil njegov republikanski nasprotnik Thomas Dewey 20.5 milijona, kandidat progresivne stranke Henry Wallace 1.2 milijona, demokratiški kandidat južnih držav Thurmond pa okoli 900.000 glasov. Demokratska stranka si je pripobila večino tudi v predstavniškem domu in v senatu.

Predsedniške volitve v Združenih državah Amerike so vsake štiri leta. Na letošnjih volitvah, ki so bile 2. novembra — 41. v zgodovini Združenih držav Amerike — so volili predsednika in podpredsednika za dobo od 1. januarja 1949. do 1. januarja 1953, nadalje nov predstavniški dom, ki se voli vsaki dve leti, tretjino senata in 32 guvernerjev. Kandidirali so štiri stranke: demokratska stranka — kandidat za predsednika Harry Truman, za podpredsednika senator A. Barkley; republikanska stranka — kandidat za predsednika Thomas Dewey, za podpredsednika Earle Warren; progresivna stranka — kandidat za predsednika Henry Wallace, za podpredsednika senator Glen Taylor, in stranka južnih demokratov — kandidat za predsednika A. Thurmond. Kandidat republikanske stranke je bil zadnjič izvoljen leta 1928. in sicer Herbert Hoover, od leta 1932. naprej pa je bil štirikrat zapored izvoljen demokrat Franklin Roosevelt, ki je umrl 12. aprila 1945. In ga je potem nasledil podpredsednik Harry Truman.

V Združenih državah Amerike je po podatkih United States News and World Report okoli 93 milijonov volilnih upravičencev nad 21 let starosti, vendar še nikdar ni bilo oddanih nad 60% glasov. Mnogim, ki imajo formalno volilno pravico, namreč oblasti na razne načine onemogočajo sodelovanje na volitvah. Tako je bilo leta 7.7 milijona državljanov v južnih državah odvzeta volilna pravica zaradi davčnih in drugih ome-

litev; 2.8 milijona ljudi ni moglo glasovati samo zaradi tega, ker ne znajo angleški jezik, 2 milijona, ker nimajo tako imenovane domovinske pravice, 3.4 milijona volivcev je bilo med volitvami zadržanih, okrog 24 milijonov pa jih sploh ni sodelovalo pri volitvah. Kljub vsej propagandi je glasovalo samo 54% volivcev, in so bili torej predsednik in najvišji organi v Združenih državah Amerike izvoljeni na volitvah, pri katerih ni sodelovala skoraj polovica polnopravnih državljanov. Res je težko dati jasnejšo in prepričljivejšo karakteristiko ameriške toliko hvalisane in opevane »demokracije«, katere hočejo pristaši »ameriškega načina življenja« vsiliti tudi drugim državam in narodom.

Izid volitev v Združenih državah Amerike je v Londonu, Parizu in drugih prestolnicah kapitalističnih držav zelo presenetil, ker so z vso sigurnostjo računali z Deweyevim zmago.

Kaj je prav za prav omogočilo Trumanovo zmago? Nobena tajnost namreč ni, da sta predstavnik obeh glavnih strank somo izvajalca ukazov wallstreetskih magnatov. Trumana je podpirala Morganova, Deweya pa Rockefellerjeva finančna skupina. Glede zunanje politike sta obe stranki za politiko »močne roke« nasproti Sovjetski zvezi in državam ljudske demokracije, do zvedna nesoglasja pa so samo v notranji politiki.

Komentirajoč izid predsedniških volitev piše moskovska »Pravda«: »Dejstvo, da je vodilni ameriški tisk, ki je podpiral republikanskega kandidata Deweya, neprestano poudarjal Deweyeve zveze z Wall Streetom, so znatno oslabile šanse republikanske stranke. Demokratiški kandidat Truman je nastopal v volilni borbi kot nasprotnik Wall Streeta. Poleg tega so ga podpirali vodilni sindikalni centri — ameriška federacija dela in kongres industrijskih organizacij — in to predvsem zaradi Taft-Hartleyevega protidelavskega zakona, ki je bil sprejet v predstavniškem domu, v katerem imajo republikanci večino. Truman je v svojih volilnih govorih obljubljal, da bo odpravil ta zakon. Tudi cinična kampanja republikanskih voditeljev za nadaljevanje inflacije in proti nadzorstvu nad cenami je odtujila volilce Deweya. Veli-

kega pomena je bila končno spretna Trumanova volilna taktika. Izjavlja je namreč, da smatra demokratska administracija za svojo sveto dolžnost slediti Rooseveltovi politiki, in so zato v dobi najhujše »berlinske krize« govorili o potrebi utrditve miru in popustitve napetosti v mednarodnem ozračju.

V ameriških sindikalnih krogih imenujejo Trumanovo zmago »zmago ameriških sindikatov«, ki so se postavili na stališče, da je »tretja stranka« nepotrebna, češ da ameriški delavci lahko uveljavijo svoje pravice in zahteve v okviru demokratske stranke. Sindikalni voditelji pa so v resnici delali proti interesom delovnega ljudstva, ko so nastopali proti Wallaceovi stranki, ki je edina postavila program, na podlagi katerega bi v danih razmerah lahko ščitili interese ameriškega delavstva in ljudstva proti Trumanovi reakcionarni politiki in proti vojnemujskoški politiki republikanske stranke. V ameriških komunističnih krogih pa so mnenja, da so Trumanovi glasovi bolj glasovi proti republikanski stranki, kakor pa glasovi volivcev za demokratsko stranko, in poudarjajo, da bo Truman vztrajal pri doktrini, ki nosi njegovo ime. Izven vsakega dvoma je namreč, da so se dali ameriški volilci vplivati po obljubah, ki jih je dajal Truman iz špekulativnih namenov.

Nikakor pa ni prezreti zelo zanimivega dejstva. Pri sedanjih volitvah so izgubili mandat Fred Hartley, eden izmed dvojice tvorcev zloglasnega Taft-Hartleyevega protidelavskega zakona ter poslanci Mac Duwell, Basbey in Well, člani zloglasnega komiteja predstavniškega doma za raziskovanje protiameriške dejavnosti. Odvzetje mandatov tem okorelim fašističnim agentom dokazuje, da je zavest ameriškega ljudstva o nevarnosti rastočega fašizma v Združenih državah Amerike z vsakim dnem večja, da so napredne sile v Ameriki stopile v borbo proti reakcionarni politiki ameriških monopolistov in da postajajo vedno bolj pomemben faktor v borbi za mir in demokracijo, v borbi proti sovražnikom miru in vojnemujskoškim.

Sovjetski kuzčanji minister Vjačeslav M. Molotov je v svojem govoru na slavnostni seji moskov-

uspeh, ki pri lijačni obliki ni običajen. Plodovi rasejo dolgo vrsto let skoraj do tal, medtem ko pri drugih oblikah veje že po nekaj letih spodaj ogolijo in ostanejo brez sadov. Velika prednost! Breskev ploščate oblike pa rodi bolj enakomerno in se tudi ne iztroši premalo.

Spet smo pritrjevali. Njegove razlage so bile razumljive same po sebi, še jasnejše pa so postale, ko nam jih je še obrazložil s prepričljivimi dokazi.

Potem je vzel v roke škarje, izdelek, kakršnih je malo.

»Vam ugajajo, jeli? Z navadnimi škarjami ne bi prišel nikamor. Pri tako velikih rabi ti izmučijo roke, da te zabole ob vsakem dotiku. Torej rezalev! Ne varčujte s škarjami! To naj vam bo gesto pri rezatvi breskev. Drevesa vam bodo obilo povrnila vsak pravičen rez.«

Roka s škarjami mu je svignila med veje, od katerih so padale odvisne vejice s hitrostjo, ki je nismo zlepa vajeni. Med delom je strokovnjaško razlagal:

»Pri obrezovanju breskev je treba upoštevati, da je treba to stvar razdeliti v več skupin. So vrste breskev, pri katerih rasejo plodovi skoraj na koncih vejic, medtem ko so pri drugih pomaknjeni na sredini ali celo k osnovnim vejam. Po tem vodilu se mora ravnati tudi obrezovanje. Majski cvet, Wadel in Triumph na primer plodi na močnih vejah, zato mu šibke odstranimo že julija. Drugače je pri Haleju ali Alberti, kjer rade le slabše in srednje močne vejice in se morajo krajšati jačje veje.«

»A koliko se skrajša?« se oglasi nekdo. »Štiri do šest cvetnih popkov je dovolj,« mu uslužno odvrne. »Dovolj, bo do tisti plodovi pač toliko lepši. Ko obrezovanje razumete, ne varčujte s škarjami, rečem še enkrat. To bo le v vaše dobro. Velikih ran veje voditeljice

ne trpe, zato nepotrebne veje odstranite pravočasno ali pa jih režite nekoliko stran od debelih.«

Pri teh besedah je pričel s škarjami hiteti po še neobrezanem drevesu, pri krajševanju veje in vejice, tu in tam trenutno pomislil, nato pa v odločni potezi prirezal, kolikor mu je ukazoval izkušeni razum. Drevo je stalo pred nami, kakor človek z odrezanimi udi.

Obšel nas je s pogledom.

»Vam ne ugaja? Ne bojte se gal! Tako vam prinese več, mnogo več in boljšega sadja, kakor ono s stoterimi rokami.«

Povedal nam je tako, da smo mu verjeli na prvi mah.

»In škropljenjel! Ne pozabite gal! Kodra in zelena už sta najhujši breskvini sovražnici. Prvo ubija galica, drugo kvasi-les.«

»Meni se uši zde najhujše,« vzdihne nekdo.

»Tudi kodra ni prida,« ga popravi priletel možak, doma tam nekeje od Rake. »Prav za prav pa moramo ljudi pridobiti, da bodo sploh pričeli škropiti. Saj vem, kako je bilo takrat, ko so nam bolezniki uničile vinograde. Prišel je pameten mož, pa je ljudem svetoval, naj nove rigolamo skoraj meter globoko. E, to so zavpili ljudje! Da se mu je zmešalo, da hoče ubiti še nove vinograde in podobne so robili. Nas nekaj je pa sledilo nasvetu. Ko so videli, kako našo trsje rase kar pred očmi, so se pa zagнали kakor nori in v nekaj letih preobrnili hribe in gore za vinsko trto.«

»Prav imaš, Kralj,« se vmeša Fornazarič. »Prijeti je treba tako in tam, kjer je pač treba. Prvi kakor tudi drugi škodljivci ropata veselje do breskev. Zato nad njiju! Zakaj bi nas strahovale bolezni, ko ima naš razum vendar lek zoper nje. In naši hribčki, naša lepa zemlja je vendar paradiž za breskve.«

Oči so nam hitele po bogatem nasa-

du, ki ga je božalo pozno popoldansko sonce. Soj nepopisne luči je bil razlit čez Dolenjsko. Velika žareča krogla je tonila na obzorju, tam, kjer se končava vajo Gorjanci. Krasnega dežela.

Uganil je naše misli.

»Vam prija tu?« Molče smo prikimali, on pa je zasenčil oči in se zagledal preko nasada tja daleč, daleč, kjer je bila nekoč njegova domačija. V sončni Goriski je prava domovina breskev.

Stopali smo iz nasada nizdol proti njegovemu domu. Na vse strani je neumorno odgovarjal, enako gotovo in čvrsto, če ga je vpraševal univerzitetni profesor, vrtnar iz Senovega ali laik od klove kod.

»Imate milijon-dolariko?« je iznenada padlo vprašanje.

Ročno se je obrnil k vprašalcu.

»Ni to njeno pravo ime. Imenuje se Halberta, križanka Haleja in Alberte. Američani je niso pustili iz dežele. Jaz sam sem prišel do cepičev nekeje v Beogradu, v bližini ministrstva. Skrivaj sem izmaknil sorto. Še pred vojno seveda.«

»Pa tudi vi zahtevate zdaj milijon dolarjev?« je nekdo smeje vprašal.

»Kaj šel!« Odkrito se je nasmejal.

»Vsakomur je na razpolago. Lansko leto sem oddal nad trideset tisoč cepičev.«

»Trideset tisoč?« Ostrmeli smo. Velika številka!

Fornazarič je ves gorel. Ponosen je bil.

Prišli smo do njegove domačije. Pravkar jo je zapuščalo sonce. Pokazal nam je še drevesnico. Pet tisoč mladih, enoletnih drevesc se bohoti v rahli zemlji obširne njive. Krasna so. Pred očmi nam je stopil trud človeka, ki jim střeže.

»Te bom oddal. Povejte vsakomur, ki jih potrebuje.«

V roko je vzel s koreninami izruvano drevesce.

»Se to vam bom povedal: Kadar sa-

dite, obrežite drevesce na kratke čepke. Prejšnje veje so zanič, saj vidite, da nimajo skoraj nobenih oči. S tem, kar bo poglano, ustvarite drugo leto obliko novega drevesa.«

»Eh, saj res! Tudi jaz sem imel s prvimi vejami same sičnosti. Niso in niso hotele uspevati kakor bi žele,« se je upletel v razlago možak za njegovim hrbtom.

»Nu, vidite, in zdaj veste za zdravilo,« se mu je nasmejal Fornazarič.

Vse nam je povedal. Zagrebčane je priganjal vlak, morali so se posloviti. Nas druge je gonil mrak. Ne, ni nas pustil. Posajal nas je za mizo pod mladim orehom. Branili smo se zaradi lepšega.

»Tu sem jaz gospodar in kar ukažem, drži.«

V isti sapi je pozval svojo gibčno hčerko.

»Prinesil!«

Na mizo je prišel mož.

»Ni kakor lanski, a drugi imajo še slabšega.«

Res, dober je bil. Še nekajkrat je poklical hčerko, pogovor pa se je sukal o breskvah, ugodni legi, rezatvi, cepljenju, škropljenju, gnojenju in vsem, kar koli zadeva nego tega slatnega drevesa. V zgoščeni obliki nam je še enkrat ponovil vse, kar nam je bil prej povedal v nasadu.

Ko smo vstajali k odhodu in ponujali denar za zapitek, je odklonil:

»Žalostno bi bilo, če bi si tako lepo popoldne skvarili z denarjem. Ostanimo si prijatelji in pridite še, kadar koli me boste potrebovali.«

Toplo smo si stisnili desnice. Videti je bil zadovoljen. Vse nam je dal, kar je mogel, in to je bilo mnogo. Iskrena hvala!

L. A.

skega sovjeta dne 6. novembra ob 31. obletnici Oktobrske revolucije izjavil o predsedniških volitvah v Združenih državah Amerike: »Minili so časi, ko so bili narodi slepa orodja teh ali onih vladajočih klik. Na volitvah v Združenih državah Amerike dne 2. novembra sta zmagala demokratska stranka in predsednik Harry Truman. Neuspeh republikanske stranke in njenega predsednika kandidata Deweya, ki je nastopal v volilnem boju z odkritim reakcionarnim in agresivnim programom, dokazuje, da je večina ameriškega naroda proti temu programu.«

Z zmago dne 2. novembra so vsekakor voditelji demokratov s prezidentom Trumanom na čelu prevzeli določene obveznosti nasproti volilcem. Obljube bo treba sedaj izpolniti in dokazati tudi z dejanji. Demokrati imajo sedaj večino tako v predstavniškem domu kakor tudi v senatu in se zato ne morejo več sklicevati na to, da jih ovira pri izvojanju njihove politike Kongres. Že najbližja bodočnost bo pokazala, koliko veljajo Trumanove obljube in izjave v volilnem boju, in ali ni-

mojo prav oni, ki trdijo, da v Združenih državah Amerike politična vprašanja ne vodijo in rešujejo niti prezident, niti kongres, ampak le visoki finančniki Wall Streeta.

Ljudstvo Semberije vidi pred seboj veliko bodočnost

Malokatero področje v naši državi ima takoli veličastno perspektivo gospodarskega razvoja, kakor področje ob izlivu Drine, kjer so dani vsi pogoji za mogočen razvoj ne le industrije in rudarstva, marveč tudi kmetijstva. Na razpolago je velika vodna sila Drine. Pri Zvorniku gradimo že velikansko hidrocentralo, ki bo dajala pogonsko energijo industriji. V bližini so premogovniki in ležišča rud. Za povečanje kmetijske proizvodnje pa so pogoji najugodnejši. Z velikimi melioracijskimi deli, ki jih bomo začeli prihodnje leto, bomo samo v Semberiji in Posavini pridobili 13.000 ha najplodnejše zemlje.

Ljudstvo tega področja se dobro zaveda, da si bo boljše bodočnost zagotovilo le s trdim delom. Zato ne zamudi nobene priložnosti, da s prostovoljnimi delom pomaga ustvarjati pogoje za uresničenje velikih načrtov, ki bodo prinesli gospodarski razvoj in napredek.

Morda ni okraja v Jugoslaviji, ki bi pokazal tako razgibanost in požrtvovalnost pri gradbenih in drugih akcijah, kakor je prav bijelinski okraj.

obsega pretežni del Semberije, področja na skrajnem severovzhodu Bosne, kjer se stikajo meje Bosne, Srbije, Vojvodine in Hrvatske. Pri vseh akcijah so vedno prvi, bodisi pri odkupu ali pri uvedbi sodobnih agrotehničnih metod ali pa pri likvidaciji nepismenosti.

Že leta 1946. je mladina bijelinskega okraja z navdušenjem pohitela graditi prvo mladinsko progo Brčko—Banovići. Naslednje leto pa progo Samac—Sarajevo. Veliki uspehi mladine so podžgali vse ostalo prebivalstvo. Frontovske brigade bijelinskega okraja so lani sodelovale pri gradnji 25 km dolge gozdne proge Stupari—Kladanj, največje delovne akcije takratnega tuzlanskega okrožja. Na temelju dobljenih izkušenj mladinskih in frontovskih brigad pri gradbenih delih pa se je ljudstvo bijelinskega okraja letos lotilo tako obsežnih gradbenih akcij, kakor redko kje v državi. Začeli so graditi velik nasip ob Savi, ki naj obvaruje Semberijo pred poplavam. V gradnji združnih domov jih je sicer sprva prehitel okraj Brčko, ki je prvi v LR Bosni in Hercegovini zgra-

dil združni dom v Bukviču, vendar so v bijelinskem okraju medtem zgradili že 17 združnih domov in razen tega 7 osnovnih šol po državnem planu, 5 nadaljnjih osnovnih šol po planu ljudske fronte in veliko šolo za sedemletko, hkrati pa so sami začeli graditi 22 km dolgo normalnotirno progo Bosut—Bijelina, ki bo vezala Semberijo preko Sida z glavno železniško progo Beograd—Zagreb.

13.000 ha nove plodne zemlje

Semberija je najbolj žitorodni predel Bosne, njena žitnica. Ima tudi razvito živinorejo in sadjarstvo. Bijelina je od nekdaj središče za odkup in predelavo sliv. Kmetje pridelujejo v velikem obsegu sladkorno peso. Pridelek Semberije pa bi bil še neprimerno večji, če ne bi bila najplodnejša področja ob Savi in Drini zamočvirjena oziroma izpostavljena poplavam.

Da bi podprla napredna prizadevanja ljudstva Semberije in Posavine, je ljudska oblast sprejela načrt za velikopotezna melioracijska dela. Letos v septembru so strokovnjaki začeli trasirati asanacijsko-melioracijski prekop Sava—Drina in prekop Tinja—Sava. Z gradnjo teh dveh prekopov bomo na področju Semberije in Posavine pridobili 13.000 ha najplodnejše zemlje, kar bo omogočilo veliko povečanje kmetijske proizvodnje na tem področju Severne Bosne. Načrte za gradnjo obeh prekopov bodo pripravili med zimo, tako da se bo gradnja lahko začela že zgodaj spomladi.

Prekop Sava—Drina bo zbiral vodo iz vseh potokov in rek, ki pritekajo iz pogorja Majevica in sedaj poplavlja področje, obsegajoče 8000 ha, in to v najplodnejšem predelu Semberije. Ob prekopu so predvidene postaje za črpanje vode in naprave za namakanje v sušni dobi. Drugi prekop med Tinjo in Savo pa bo speljan tako, da bo odvajal vodo predvsem iz velikega močvirnega področja »Obeda«. Z gradnjo tega prekopa bomo pridobili nadaljnjih 5000 ha plodne zemlje v srednji Posavini.

Tretja normalnotirna proga prodira v severno Bosno

V stari Jugoslaviji ni bilo v vsej Bosni, razen na zahodu (do Banjaluke in Bihača) nobene normalnotirne železnice. Mladinska proga Brčko—Banovići je bila prva proga, ki je prodrla čez Savo v Severno Bosno. Z mladinsko progo Samac—Sarajevo je Bosna dobila drugo normalnotirno progo s savske strani. Z gradnjo proge Bosut—Bijelina pa bo tretja normalnotirna proga speljana čez Savo v Severno Bosno.

Progo Bosut—Bijelina gradijo izključno frontovske brigade. To ni samo največja gradbena akcija ljudstva Semberije, marveč tudi ena največjih letošnjih gradbenih akcij v Bosni. Od premogovnika Ugljenika je bila sicer že v prejšnji Jugoslaviji zgrajena mimo Bijeline do Save ozkotirna industrijska železnica, ki pa se je končala ob Savi. Premog je treba prevažati z ladjami na drugo obrežje v Sremsko Račo in tu zopet nkladati na vagone normalnotirne proge. Nova normalnotirna proga, ki jo sedaj gradijo in bo dolga 22 km, bo speljana od Bijeline do Bosanske Rače in dalje čez Savo do Bosuta. Nova proga bo bistveno olajšala prevoz premoga iz premogovnikov na obronkih Majevice (Ugljevik, Mezgraja) in tudi omogočila izkoriščanje drugega rudnega bogastva Majevice, kjer je edino ležišče črnega premoga v Bosni in kjer so ugotovljena tudi ležišča nafte. Po novi progi bodo že prihodnje jesen lahko prepeljali iz Semberije v sladkorne tovarne nad 800 vagonov sladkorne pese, hkrati pa bodo lažje dovažali iz severa industrijske izdelke.

Ljudska fronta bijelinskega okraja se je zavezala sama zgraditi to progo. To je za okraj, ki šteje okrog 35.000 prebivalcev, velikanska naloge, ki skoraj presega moči okraja. Zlasti če upoštevamo še druga velika dela. Toda ljudstvo Semberije se ni ustrašilo velikega dela. Od 15. aprila do srede oktobra je na progi delalo po 2 meseca 44 brigad z 8240 brigadirji, in sicer 38 frontovskih in 6 mladinskih brigad. Razen petih brigad iz sosednih okrajev (iz Srebrnice, Lopara, Brčkega in iz Vojvodine), ki so priskočile na pomoč, so bile vse druge brigade iz bijelinskega okraja.

V začetku oktobra je bilo izvršenih že 72% vseh zemeljskih del. Kmalu bo dograjen tudi ve-

likanski nasip ob Savi, ki terja največ dela, saj bo visok do 9 m in bo v temeljih širok 35 m. V oktobru je na progi delalo 12 brigad, 8 frontovskih in 4 mladinske. V okraju danes ni za delo sposobnega človeka, ki se ne bi vključil v to veliko delovno akcijo, in to poleg delovnih obveznosti v svojem kraju pri gradnji združnih domov, šol itd.

S kakšno požrtvovalnostjo se je ljudstvo zagrizlo v delu, nam najbolj zgovorno priča primer loparske frontovske brigade, ki pomaga graditi nasip ob Savi in je prejela že prehodno zastavo glavnega štaba. V brigadi se je raznesla govorica, češ da so se tehniki zaračunali v kubaturi nasipa in da bo treba še mnogo več zemlje navoziti na nasip, kakor je bilo predvideno. Da ne bi zaradi tega trpela gradnja proge, je brigada ponovno skrivaj odšla na delo že ponoči, čeprav štab tega ni odobril. Milan Cirić, komandant te brigade, ki je bil na progi Samac—Sarajevo štirikrat proglašen za udarnika in ponosno nosi red dela, je preprosto dejal: »Škoda bi bilo proge, če ne bi bila pravočasno zgrajena. Samo, da nam štab tega ne zameri.« Frontovci iz loparskega okraja so trdno odločeni, da bodo prihodnje leto v svojem okraju gradili podaljšek nove proge. Zato se tako boje, da ne bi bila ob roku dograjena proga do Bijeline.

V prvi dobi gradnje so se morale brigade boriti z raznimi organizacijskimi in materialnimi težavami. Tako je morala VI. bijelinska brigada, ker ni imela ne barak, ne šotorov, vsak dan korakati 9 km do delovnega mesta. Take in podobne pomankljivosti pa so kmalu odpravili. Na progi se je razvilo tudi živahno kulturnoprosvetno delo. Do srede oktobra je bilo prirejenih 41 analfabetških tečajev, kjer se je naučilo pisati okrog 500 brigadirjev.

Dograditev proge je seveda odvisna tudi od gradnje mostu čez Savo. Ta most, ki bo služil železniškemu in voznemu prometu, gradi gradbeno podjetje »Pionir« iz Beograda na temeljih starega cestnega mostu, ki je bil porušen že leta 1941.

Tudi na srbijski strani grade železnico vzdolž Drine

Ljudstvo Mačve, Pocerina in Podrinja na desnem bregu Drine seveda noče zaostajati za ljudstvom bijelinskega okraja. V letošnjem septembru je začelo skupaj z enotami Jugoslovanske armade z velikim delovnim poletom graditi normalnotirno progo Šabac—Koviljača. Tako bomo dobili ob Drini kar dve normalnotirni progi, kar pa ne bo odveč, če upoštevamo veliko gospodarsko perspektivo področja ob spodnjem toku Drine. Gradnja te železnice je toliko olajšana, ker niso potrebni večji nasipi in drugi objekti in je Samac že povezan z normalnotirnim omrežjem ter ima tudi že železniški most čez Savo.

Že pred prvo svetovno vojno so na tem področju zgradili ozkotirno železnico od Šabca do Banje Koviljoče, ki pa služi pretežno potniškemu prometu in ne ustreza niti potrebom zdravilišča v Koviljači. Čeprav teče proga po ravnem terenu, se vije v številnih lokih, in je tako slabo zgrajena, da sopiha vlak komaj z brzino 10 km na uro. Ko so pred 38 leti gradili to progo, so bogati kmetje plačevali veliko denarja in dajali »bakšise«, da bi proga potekala čim dalje od njihovega posestva.

Gradnjo te nove normalnotirne proge, ki je sicer predvidena v petletnem planu, pa so jo začeli graditi letos izven plana, so prevzele delovne enote Jugoslovanske armade skupaj s člani Ljudske fronte mačvanskega, pocerinskega in jadranskega okraja. Razvoj velikih del za elektrifikacijo in industrializacijo nujno zahteva, da se proga čimprej zgradi, da bo prihodnje leto mogoče nadaljevati gradnjo proge ob Drini do Zvornika, kjer bo nova proga križala bodočo veliko transverzalo progo Karlovac—Bosanski Novi—Banjaluka—Doboj—Tuzla—Zvornik—Valjevo—Beograd. Na odseku od Poljane, kjer križa mladinska proga Brčko—Banovići, to bodočo transverzalo, pa do Tuzle, že imamo v dolžini 13 km novo normalnotirno progo, ki je bila te dni izročena prometu in jo bodo pozneje podaljšali do Drine in dalje proti Valjevu. Tako bodo ti kraji severovzhodne Bosne in severozahodne Srbije povezani med seboj in proti severu.

Čeprav obstoji že stara ozkotirna proga, je treba od Šabca do Koviljače zgraditi docela no-

vo normalnotirno progo. Ta proga bo imela nemerno večjo prevozno zmogljivost, odpadlo pa bo tudi vsako prekladanje v Šabcu. Pri gradnji je v oktobru sodelovala dnevno okrog 7000 do 10.000 prostovoljnih delavcev, zlasti kmetov iz Mačve, Pocerine in Podrinja. Frontovske brigade so se lotile dela z velikim poletom in stalno preseljevali. Ker se proga gradi izven plana, so morale brigade sprva poskrbeti tudi za orodje. Potem pa so glavno breme dela prevzele enote Jugoslovanske armade, ki jim je z vzorno organizacijo dela in ob stalnem medsebojnem tekmovanju uspelo prekoračiti dnevne norme za 100% in še več. Kmetje so z velikimi simpatijami sprejeli našo vojsko in ji pomagajo, koder le morejo. Poskrbeli so za prenočišča, kmetice pa perejo vajakom perilo. Skupaj prirejajo sestanke in zabave. Tako se je vojska tesno povezala z ljudstvom.

Zemeljska dela, ki obsega nad 400.000 m², so sedaj v znatnem delu že dovršena. V začetku novembra — dobra dva meseca po tem, ko so začeli progo graditi — je bilo izvršenih že 80% vseh del. Enote Jugoslovanske armade so s svo-

jim delom na progi pokazale, da bo proga mogoče ob ugodnem vremenu dograditi še letos.

Proga Šabac—Koviljača ima velik pomen za vse področje Zahodne Srbije, tako za žitorno Mačvo, kakor tudi za južnejše predele okrog planine Cer in pogorja Jagodnje, kjer se v zemlji skriva velikansko rudno bogastvo, kakor tudi vsega področja na vzhodu od nove proge. Od Arandjelovca se raztezajo proti zahodu do Drine na področju več sto kvadratnih kilometrov velikanska ležišča premoga lignita. Premogovne plasti so ponekod debele do 40 m. Jugovzhodno od Koviljače imamo ležišča najrazličnejših rud (antimon, svinec, cink, baker). Znani so rudniki antimonove rude v Krušnjem in Zajači. V bližini so tudi ležišča oljnih škrlincev, azbesta, barita, magnezita itd.

Nova proga bo znatno olajšala in pospešila izkoriščanje tega bogastva in bo pripomogla k naglemu gospodarskemu razvoju severozahodne Srbije. Tako se z novimi progami ob Drini odpira področju ob spodnji Drini velika bodočnost.

Kako so stehali zemljo?

Kako je človek izračunal ogromno težo zemlje? Celo hriba, ki je kosček zemlje, ne moremo vreči na tehtnico, tem manj seveda zemljo.

Težo zemlje so določili s pomočjo računa. Preden izvedemo takšen račun, moramo ugotoviti, kaj je prav za prav »teža«. Teža je sila. Teža teles na zemlji je sila, s katero zemlja privlačuje telesa. V vesolju so vsa telesa v medsebojni privlačni zvezi. Od česa pa zavisi privlačna sila teles?

Prvič zavisi od »gmote«, to je od količine tvarine v telesih. Čim večja je gmota teles, tem močnejša je privlačna sila med njimi. Gmoto merimo z grami, kilogrami in tonami.

Drugi činitelj je razdalja med telesi. Privlačna sila pa pojema s povečanjem razdalje v »kvadratu«. S povečanjem razdalje med središči teles za 10 krat se privlačna sila med njimi zmanjšuje za 10 krat 10, t. j. 100 krat.

Poskusimo sedaj določiti silo, s katero se privlačujeta dve enaki krogli. Pri trdim krogli, ki sta obešeni na nitki in spravimo tehtnico v ravnotežje z uteži. Namestimo pod prvo kroglo v določeni razdalji še eno takšno kroglo. Tedaj opazimo, da ravnotežja nimamo več.

Da vzpostavimo ravnotežje tehtnice, moramo dodati še nek utež, ki odgovarja privlačni sili med kroglama.

Mnogo truda so porabili znanstveniki, da obvladajo tehtanje z zelo majhnimi uteži. Z veliko iznajdljivostjo so ujeli privlačne sile med telesi majhne velikosti. Ugotovili so, da se krogli, težki 1 tona, privlačujeta v razdalji 1 metra s silo, ki znaša komaj 0.0068 grama.

Ta opazovanja nam popolnoma zadostujejo, da sedaj »stehamo« zemljo. Vsaka krogla, smo rekli, tehta 1 tona, to se pravi, da zemlja privlačuje našo kroglo s silo 1 tona. Privlačna sila med njima znaša 0.0068 grama. Zakaj pa jih zemlja privlačuje z močnejšo silo? Odgovor je preprost. Gmota zemlje je večja, kakor gmota krogel, in to v enakem razmerju 1 tona napram 0.0068.

Ako delimo 1 tona z 0.0068, dobimo to razmerje, ki bo znašalo okoli 147.000.000 krat. Sedaj je še treba upoštevati »kvadrat« razdalje. Med središči krogel smo imeli razdaljo 1 meter, toda razdalja središča zemlje do njene površine znaša približno 6.370.000 metrov. Popolnoma jasno je, da se v takšni razdalji privlačna sila zmanjša s »kvadratom« od 637.000.000, kakor v razdalji enega metra. Torej gmota zemlje mora znašati 147.000.000 × 637.000 × 6.370.000 ton.

Ako izračunamo to verigo števk, lahko ugotovimo, da je gmota zemlje enaka približno 6.000.000.000.000.000.000 ton.

VRT ZASAVSKIH RUDARJEV

Srečal sem starega znanca, rudarja iz Trbovelj, in sem ga vprašal, kako se kaj živi.

— Že še gre, mi je odgovoril. Enozložnice so bile od nekdaj v ljudskem govoru rudarja izraz nekakšnega prvobitnega mišljenja, a ob tem odgovoru sem se spomnil, da je rudar prej nagnjen k pretirani graji ko hvali: od tod, iz tega čezmerno strogega kritizma vre bogastvo, ki ga premore knapovski humor. — Ampak, da se nam še tako dobro godi, je rekel, je v veliki meri zasloga naše ekonomije v Hotemežu.

Od Trbovelj do Zidanega mosta

Trboveljska dolina je geografsko prav gotovo ena izmed najbolj oddaljenih dolin na slovenski zemlji. Iz savske tesni, kjer na levem bregu stoji trboveljska železniška postaja, se je mimo cementarne človeku težko prebiti v ozko, za romantika mrakobno dolino, ki drži v osrčje rudnika. Za tujega človeka, ki nima smisla za majhne, konkretne podrobnosti in ki se mu hoče samo velikih dimenzij in širjav, pa je tudi savski graben od Save do Radeč prazen, žalosten in pust. Za tujega, odsotnega človeka, pravim. Tistemu pa, ki bi se hotel zanimati za skrivnosti in zanimivosti savske tesne mimo Renk, mimo Cesarske kamre, najglobljeja tolmuna v Savi v tem kraju, mimo stare pruske graščine Na jezu, stare mitnice svibenske gosposčine Na kanalu nasproti tunela med Trbovljami in Hrastnikom — tistemu ne bi bilo treba biti dolge čase niti v vlakcu od Save do Zidanega mosta.

Zidani most sam je za človeka, ki mora službeno ali kakor koli drugače potovati skozi te kraje, prav tako pust in nezanimiv. Trije mostovi so tu, vsi trije držijo čez Savinjo. Po katerem izmed njih bi se ulegnil imenovati kraj? In človek, ki je o starih časih učen, ti pove, da po mostu, ki ga že zdavnaj ni več, ki pa je pred dvema tisočletjema vezal cesto od onkraj Save s cesto po dolini Savinje do Celeje in dalje do Emone na eno in do Petovija na drugo stran. In med starimi prebivalci Zidanega mosta in Majlanda — od Milana s pred stoletjem prihajali italijanski zidarji in kamenarji zidat železnico Trst—Dunaj in mnogi izmed njih so ustanovili svoje družine od Zidanega mosta do Račice pri Loki in še dalje (od takrat so tu Rattiji, Bobbere in Negri doma) — ulegneš slišati staro ustno izročilo, da je na gričku, ki se vzpenja iznad majhne ravnice nasproti postaji, nekoč Primož Trubar, ki je bil nekaj časa za fajmoštra v Loki, pridigal svoje nove nauke slovenskim ljudem.

Na nekdanjem posestvu baronov Gutmannsthalov

Vse od Save se šele pri Radečah svet malo širje odpre. Izza Kuma, ki ga v gorenjsko smer, proti Polšniku in Litiji omejuje Sklendrovec, priteče skozi Radeče Sopota, morda eden izmed najznamenitejših potokov, kar jih teče po slovenski zemlji. Vanjo se zgrinjajo vode s Kumljanskega in Svibenskega, z gosposčine Ostrovrharjev, ki so nekoč v imenu Habsburga in Celjskih grofov vladali tem krajem. Radeče same se zde človeku kakor ostanek tega pustega, fevdalnega veka. In če popotnik stopi na radeško pokopališče, mu bo med vsemi grobovi padla v oči grobnica plemenitih baronov in vitezov Gutmannsthalov-Benvenutijev, gospodov z Dvora, Hotemeža in Boštajna, napol avstrijske, napol laške fevdalne rodbine, ki je bila razpredala svoje mreže daleč po Avstriji in po Tržaškem in katere člani so radi prihajali počivat v radeško zemljo s svojih posestev iz Avstrije, s Koroškega in iz Trsta, ker so imeli svoj fevdalni občutek, da so tu dobri ljudje doma.

Na Dvoru pri Radečah so bili Gutmannsthal-Benvenutijevi doma — od tod so se razpredali dalje po ravnini, ki se v loku Save širi med Radečami, Vrhovim in Bregom. In kakor kažejo vsi znaki, so bili to svojevrstni ljudje. V gradu si je baronska družina uredila svojo kapelo, prav gotovo eno izmed najmanjših, kar jih je kdaj premogel fevdalni svet

na Slovenskem. V njej ni bilo prostora za več kakor za oltar, pred katerega je razen radeškega župnika poklekal kdaj pa kdaj kakšen odličen cerkveni hierarh, harmonij, ki ga je opravljal neznan človek, in pa pruko, eno samo cerkveno klop, v katero je sedel fevdalni gospod. V zadnjih letih gutmannsthalške gosposčine po prvi svetovni vojni se je v tej kapelici brala maša pred enim samim človekom, pred poslednjim iz baronskega rodu, boleznim pobožnjakom, ki je na koncu tudi opustil posvetno rabo in odšel z vsem svojim premoženjem v red usmiljenih bratov v Kandijo. Ta kapelica, ki bi zaslužila, biti majhen muzej Dvora, hrani dve marmornati plošči na zidu, dva zanimiva spomina strast Gutmannsthalov po čim večjem bogastvu in čim večjem bogstvu. Plošča na levi govori o tem, da se je v tej kapelici ba-

katerem so že svoj čas učitelji v Radečah pripovedovali otrokom, da nihče ne ve, kako staro je, ampak da je staro že najmanj 300 let. Kmečki očanci med Radečami in Vrhovim so pripovedovali, da se te lipe spominjajo iz otroških let, ampak da ne pomnijo, da se je v njihovih sedemdesetih, devetdesetih letih kaj spremenilo. Ko so prišli Nemci, so v tej lipi spoznali simbol trdoživosti slovenskega ljudstva na naši zemlji in so jo ukazali posekati. Lipa, ogromno drevo, ki mu spodaj par mož ni obseglo debla, polno žlamborov, ki so v njih gnezdele živali tega sveta in ki so bili polni vseh skrivnosti življenja, se je izkazala kot orjak, ki mu niti nemška sekira ne more prebiti korenine. Začenjali so jo izpodsekavati od vseh strani, izpodsekali so jo skoraj do treh četrtin debla — pa so opustili upanje, da pade, in odšli. Lipa

300 let stara lipa med Dvorom in Hotemežem

ronesa Marija iz rodu baronov Gutmannsthalov poročila s knezom Evgenom Adolfom Wredejem — kdo bi si bil lahko pred 70 leti mislil boljše kariero — plošča na desni pa, da je dne 10. septembra 1863 v tej kapelici maševal sam ljubljanski knez in škof Jernej Vidmar.

Lipa, stara nad 300 let

Po razsulu avstro-ogrške monarhije je nad Dvorom, Hotemežem, Loko in Boštajnom obležala tenčica starega fevdalnega bleška. Poslednji izmed Gutmannsthalov se je odločil, da zemljo razproda in da gre v samostan. Za njim se je na Dvoru naselil nov samostan — odkupil ga je red usmiljenih sester, ki je prinesel nekaj nove romantike v starem pomenu besede v te kraje. Parki, ki so jih tuji baroni z vrtnarji z vseh koncev sveta sadili okrog svojega gradu, so v resnici zanimiva ostalina starega družbenega reda. Še zmerom rase tu močna velictonia gigantea, na kontinentu redko drevo, ki so ga presadili sem iz tropičnih krajev. O nekem grmu v parku pravijo, da je iz žlahte posebne vrste akacij. Med Dvorom in Hotemežem pa stoji lipa, ki zasluži, da ostane zapisana v slovenski zgodovini. Staro drevo je to, o

med Dvorom in Hotemežem še danes stoji, ranjena sicer, a še zmerom brsteča.

Drva iz gozdov pod Brunkom

Ko sem v pustem, mokrem oktobrskem dopoldnevu prišel zadnjikrat v Hotemež, me je šele ropot mlina ob cesti zdrnil iz razmišljanj. Ob njegovem ropotu pa je vzbudil mojo pozornost šelest mokrih vej na robu gozda nad cesto, iz katerega se je proti graščini spuščal ozek, blaten kolovoz. Iz hoste je prihajala kolona malih bosanskih konjičkov, oslov, mežgov in mul, bilo jih je morda petnajst ali dvajset, vodil pa jih je en sam mlad Bosanec, oblečen na pol v civilu, na pol po vojaško. Tovoril je drva iz host pod Brunkom, da jih odloži na velikem skladišču kraj Hotemeža, od koder jih bodo kamioni razpeljali v mesta za zimo ljudem. Bil je v resnici lep, občudovanja vreden pogled, kako so živali, nekatere drobne in majhne, druge velike in sloke, pa vsaka s svojim bremenom na plečih, tiho, voljno mesile gosto blato kolovoza in šle za prvo iz svoje srede, ki jim je postala vodnica. Ko so prišle do skladišča, so nekatere stopale iz reda in se rinile k skladanicam v skrivni želji, da bi se razbremenile prej, ko pridejo

na vrsto. Njihov vodnik je z vajeno kretnjo odmotal voz na sedlu in drva so se kakor po nekem strogo premišljenem načrtu usipala na tla. Z majhno bosansko kobilo je bil žrebiček, ki je paskočen in veder stopical za kolono, ne da bi se hotel za trenutek oddaljiti od matere, ki je nosila tovor, in ko so ji tovor odzeli, se je laskaje približal njenim dojkam. Tisti, ki je bil pri skladanici opravljen, je sam od sebe stopil na cesto in počakal, da se vsa družina zbere in krene nazaj v hrib po nova bremena.

Bila je to v resnici redko lepa slika sredi puste, tihe jesenske pokrajine. Zdalji mali Bosanci nosijo drva iz gozdov pod Brunkom, ki jih tam leto in dan pripravljajo domači drvarji za prebivalstvo naših mest in industrijskih središč. Nekeč zdavnaj, še za stare Avstrije in potem pod kraljevino, so bile te hoste pod Brunkom, odljudne in goste, kakor jih je le nekaj na Slovenskem, pokrajina drugačnega, divje romantičnega življenja. Vasi ob Savi in vasi okrog Sentjanja in dalje po Dolenjskem so bile takrat polne skrivnostnih, žalostnih, pa tudi strašnih storij, ki so se godile po teh gozdovih. Ljudje, ki so zavrgli zakon ali ki jih je zakon zavrgel, so našli skrovišča v teh goščah, in kadar so se bogati kmetje z denarjem vračali s sejmov, se je mnogokrat oglašala roparska sekira. Še dolga desetletja po prvi veliki vojni je ime Brunk vzbujalo strah in trepet v srcih Posavcev. — Po dvoru nacizma v te kraje so gozdovi pod Brunkom nudili varna zavetja našim partizanskim enotam. Takrat se je strah nosil na Dvoru in v Hotemežu, kjer so paševali nemški fašisti. V svojo obrambo so morali posekati dobršen del hoste v dolini, da so imeli varno čistino med partizani in seboj. Vkljub vsemu jim ni bilo obstanka.

Zemlja se je vrnila ljudstvu

Tu, na tej zapuščeni Gutmannsthalov-Benvenutijev, na tej zemlji, ki ji nacisti niso mogli zasekati smrtnih ran, raste o ljudski državi kolektivno gospodarstvo, ki si je nadelo nalogo, skrbeti za prehrano najbližjega kolektiva — rudarjev v trboveljskih revirjih. Ekonomija je še daleč od tega, da bi mogla izpolniti vse naloge, ki jih ji zastavlja današnji čas. Posestvo obsega 157 hektarov, od tega je ena tretjina gozda, ostalo pa polje in vrt, sadovnjaki in travniki. Pred pičlim letom je uprava zasavskih premogovnikov prevzela posestvo, ki obsegajo Dvor, Hotemež in loško graščino. Ze letos je posestvo pridelalo 70 ton krompirja, pa še lepo količino pšenice, rži, ječmena, jizola, zelja, paprike, paradižnikov, kumar, solate in drugih povrtninskih pridelkov, s katerimi so menze v Trbovljah, Hrastniku in Zagorju znatno obogatile svoj jedilni list. V svinjarih na Dvoru je 190 prašičev, poleg njih 43 krav. Za bližnjo bodočnost ima uprava posestvo v načrtu, da število toplih gred poveča, da razširi površino, obdelano s povrtninskimi sadeži, in da hkratu obnovi in poveča povrtninsko farmo. Tako je hotemeška ekonomija postala in v zmerom večji meri postaja pomemben vir za prehrano trboveljskega prebivalstva in ji gre v resnici največji delež zasluge, da so se menze, oziroma uslužbensko-nameščenske restavracije, v katere so se rudniške menze nedavno preimovale, v tako kratkem času uvedle med rudarji. Te skupne obednice na pomemben način razbremenjujejo zasebna gospodinjstva, da se zmerom nove delovne sile osvobodijo za zaposlitev v produktivnem industrijskem delu. Doslej je v revirjih sedem takšnih restavracij za rudniške uslužbence in nameščence, tri v Trbovljah, po dve pa v Zagorju in Hrastniku. Samo v trboveljskih obednicah se hrani dnevno okrog 800 rudarjev in rudarskih nameščencev, v obeh sosednjih revirjih se jih hrani okrog 500. Hrana predstavlja dnevno vrednost 3200 do 3400 kalorij, stane pa samo 27 do 32 dn.

Tako se zemlja, ki jo je fevdalizem odtegnil ljudem, da je služila samo izbrancem, vrača v službo, ki ji je namenjena od nature: v službo ljudstvu.

L. Mrzel

FILMSKI OBZORNİK

Poljski film

Pri nas poljskega filma skoraj ne poznamo. Ne imelo bi pomena posebej govoriti o njem, če ne bi bil primer sodobne poljske filmske kulture, njen razmah in njen svetovni uspeh tako izreden, tako vzpodbuden. Film, ki je bil na Poljskem — in povsod na svetu — v buržoazno kapitalističnih razmerah najbolj poniževano in sramotno izkoriščano kulturno področje, se je po osvoboditvi

Prvi film, ki so ga po vojni vobče snemali, je režiserja Buczkowskega »Prepovedane pesmi«. Prva izdaja tega filma ni bila dobra, zato so ga po istem scenariju in z istimi igralci snemali še enkrat, in drugič s presenetljivim uspehom. Govori o pesmi, ki so vzpodbujale poljsko ljudstvo v težkih vojnih časih. Ko so nemški bombniki uničili zgradbo Filharmonije, so prirejali umetniki

Iz znamenitega poljskega filma Vande Jakubowske »Oswieczim« (Auschwitz)

držav nove demokracije pričel razvijati in svobodno razraščati v tisto veliko umetnost, o kateri je govoril Lenin 1924. leta. Med vsemi državami ljudskih demokracij, ki grade svojo filmsko kulturo iz nič ali na razvalinah nekdanjih kapitalističnih filmskih podjetij, so Poljaki nedvomno dosegli doslej največje uspehe. Zato nekaj podatkov o poljskem filmu še preden se seznanimo z njim po naših kinematografih.

Na Poljskem je bila med vojno uničena skoraj vsa industrija, tudi filmska. Varšavski ateljeji so bili sesuti v kup razvalin. Takoj po osvoboditvi pa so pričeli graditi nove ateljeje in sicer pri Lodzu, ki po vojni ni bil prizadet. Že leta 1945 so v izredno kratkem času, v osmih mesecih, postavili nov atelje in ga opremlili s potrebnimi tehničnimi sredstvi. Danes delajo že v dveh ateljejih. Neposredno po koncu vojne so poljski filmi podpržavili. Ustanovili so državno podjetje »Poljski film«, ki se ukvarja z vsemi vprašanji filmske kulture. Deli se na štiri glavne oddelke: 1. Oddelček za proizvodnjo (v Lodzu), 2. Centralna uprava kinematografov in izkoriščanja filmov (v Varšavi) 3. Industrijski oddelček (v Varšavi) in 4. Institut filmske umetnosti (v Lodzu). Doslej so Poljaki izdelali ali pripravljajo naslednje umetniške filme:

Prizor iz poljskega »Filmskega tehnika

koncerte po ulicah med razvalinami. Pa tudi invalidi in vojaki, ki so se vrnili iz vojne, so uporno peli. S svojo »Varšavanko«, s pesmijo, ki je prešla Poljakom v meso in kri, so vzpodbujali, navduševali. Po svojem dejanju je film bogat, obravnava obdobje do Varšavske vstaje 1943. leta. Glavni vlogi igra mlada, nadarjena igralka Danuta Szafarska in Jerzy Duszyński.

Film »Jasne poljane« obravnava življenje poljske vasi prve mesece po osvoboditvi.

»Jeklena srca« je film o gornjeleskih tovarniških delavcih, ki se z diverzantskimi akcijami bore proti nemškemu okupatorjem. Glavno vlogo v tem filmu igra Irena Laskowska.

Medtem ko so prvi trije poljski umetniški filmi sicer zbudili pozornost tudi zunaj poljskih meja, v glavnem pa bili deležni zanimanja le v domovini, je četrti poljski umetniški film »Oswieczim« na mah obrnil pozornost celega sveta na novo, mlado poljsko filmsko proizvodnjo. Zgodba obravnava usodo tisočev in tisočev žena in otrok različnih narodnosti v zloglasnem, strašnem nemškem taborišču, ki ga tudi Slovenci predobro poznamo po imenu »Auschwitz«. Snov nikakor ni nova. Obravnavali so jo sovjetski filmski umetniki v »Človek št. 217« in v celi vrsti filmov o usodi sovjetskih ljudi v taboriščih, v nemškem suženstvu; poznamo jo celo po mnogih dokumentarnih filmih zapadnih proizvajalcev o Dachau, Buchenwaldu, itd. Nov pa je v poljskem filmu način, v katerem režiserka in pisateljica scenarija Vanda Jakubowska prikazuje strašno zgodbo. Vse v njej je verjetno, od švabske komendantke taborišča, njenih esesovskih pandurjev in Poljakinj, ki so izdajale za košček kruha ter oropano kombinirale svoje rojakinje, pa do tisočev Francozinj, Rusinj, ujetih jugoslovanskih partizank in poljskih jetnic, ki so umirale po krematorijih, od lakote in ob pretežkem delu, ki so jih streljali in z injekcijami morili švabski kreteni iz objestnosti in iz želje po zabavi. Strogo realistični obravnavi enega izmed naj-sramotnejših poglavij v človeški zgodovini sledijo igralci, slede poljski operaterji, ki pod vodstvom znamenitega sovjetskega operaterja Borisa Monastirskega ustvarjajo poseben stil filmske slike in uveljavljajo svojstven ustvarjalni stav. — O filmu je napisana do danes

že cela literatura v vseh mogočih jezikih in mislim, da se ne motim če trdim, da je to skoraj edini film doslej, ki je pritegnil z nezadržno silo tudi nejevernega zapadnega gledalca ter ga prepričal, da je nekoč, pred kratkim, bil zares Auschwitz, kjer je pomrlo na milijone dobrih, poštenih, življenja žejnih ljudi; da so umirali v času, ko zapadni gledalec tega ni verjel in je šel na vojno kot na box match, kot na cowboysko pustolovščino, ne pa iz sovraštva do najstrašnejše zablode v dosedanj človeški zgodovini. Vprašanje filma »Oswieczim« seveda s tem ni izčrpano. Omenim naj le še, da je režiserka Jakubowska in večina izmed okoli 4000 igralcev, ki v filmu nastopajo, bila zares internirana v Auschwitzu, da je na sebi doživela njegove grozote. »Oswieczim« je bil daleko najboljši film na letošnjem mednarodnem filmskem festivalu v Marijskih Laznih. Odlikovali so ga z »Veliko mednarodno nagrado«. Po svoji monumentalnosti in kot veren, realističen umetniški obraz naše epohe, presega nedvomno vse, kar je bilo ustvarjenega v zadnjem letu na področju filmske kulture kjerkoli na svetu.

Peti poljski umetniški film »Mejna ulica« obravnava usodo Židov, njihovo preganjanje in herojsko borbo prebivalstva varšavskega ghetta (Židovske četrti) z okupatorji. Njegovi glavni junaki so poljski in židovski otroci. Film je režiral Aleksander Ford; bil je odlikovan na letošnjem Bienallu.

V kratkem bodo končali dva nadaljnja umetniška filma režiserja A. Bohdziewicz »Tiskarna v ulici Grzybowske« — o ilegalnem tisku za okupacije — in »Povratek« režiserja Borivoja Zemana, film o usodi žene, ki se vrača iz taborišča in išče svoje izgubljeno dete. V prvem filmu igra nadarjena igralka Adam Hanuszkiewicz in Eva Krasnodebska, v drugem Irena Eichlerowa, štiriletno dekletce Marusia Bujanska in desetletni deček T. Owczarkow.

Pod umetniškim vodstvom režiserke Vande Jakubowske so pričeli snemati dva nadaljnja umetniška filma: »Varšavski Robinson«, film o ljudeh, ki so se skrivali po varšavskih razvalinah od vstaje pa do trenutka, ko sta jo osvobodili poljska in sovjetska vojska. V glavnih vlogah nastopata znana igralka Jan Kur-nakowicz in Zofija Mrozowska. — Drugi film je »Hliša v puščavi«, po scenariju Jaroslava Iwaszkiewicza. Zgodba se odvija za okupacije v gorati pokrajini pri Varšavi.

V lodzskih ateljejih snemajo prvo filmsko komedijo »Zaklad«.

»Poljski film« je objavil natečaj za scenarij o Chopinu. Film nameravajo snemati 1949. leta.

Sodobna kapaciteta poljske proizvodnje je 6 do 8 umetniških filmov na leto. Nagli dosedanj razvoj, zlasti pa izredne umetniške odlike poljskih filmov, med katerimi je »Oswieczim« doslej na prvem mestu, obeta ne le kvantitativno razširitev poljske proizvodnje, marveč predvsem svojstvene idejno umetniško polne stvaritve mlade proizvodnje nove države ljudske demokracije, obogatitev filmske

Barbara Drapinska, glavna junakinja v poljskem filmu »Oswieczim« (Auschwitz)

kulture z novimi, umetniško vrednimi stvaritvami.

Nit manjših uspehov ne dosežajo poljski filmski delavci s svojimi povojnimi dokumentarnimi filmi, ki jih izdeluje poljska »Filmska kronika« v Lodzu. Poleg tedenskih novic in mesečnih informacij o Poljski, izdaja mesečni športni pregled in dokumentarne filme. Doslej so jih z velikim uspehom prikazovali na mednarodnih festivalih v Marienbadu, Bruxellesu, Cannesu, Edinburghu in v Locarnu. »Varšavska suita«, »Rudnik«, »Vas ob Nisi«, »Praznik cvetoče jablane«, »Ribji lov na daljnem morju«, »Mladina na univerzah«, »Črno zlato«, so znani dokumentarni filmi, ki jih poznajo gledalci tudi zunaj poljskih meja. Prvi poskus filma z lutkami je »Pavel in Gavel«, in že pomemben uspeh na področju lutkovnega filma je »Vavelski zrnaj«. Večina naštetih filmov je izdelanih ne le v poljski, temveč vsaj še v francoski verziji. — 1947 je znani sovjetski režiser Leonid Varlamov, ki je izdelal tudi dokumentarni film o Jugoslaviji z naslovom »Jugoslavija«, posnel film »Poljska — osvobodjena dežela«. Režiser Joris Ivens je snemal na Poljskem zadnje epizode za svoj veliki dokumentarni film: »Štiri demokracije«.

Od 1945 do 1948 so izdelali Poljaki poleg filmskih novic in aktualnih filmskih reportaž okoli 100 dokumentarnih filmov.

Pred vojno je bilo na Poljskem približno 800 kinematografov. Sedaj jih je 567. V Varšavi jih je komaj šest. Pomanjkuje projektorov, primanjkuje projektorjev. Češki dopisnik »Filmovih novic« Jaroslav Kopřiva, ki se je udeležil svetovnega kongresa intelektualcev v Vroclavu, pripoveduje o vroclavskem kinu, ki je pod kopo ruševin. Naval na kinematografe je ogromen in kdor dobi vstopnico, govori o tem kot o posebni sreči. Veliko pozornost posvečajo Poljaki »potujočim kinematografom«, da bi

Iz znamenitega poljskega filma Vande Jakubowske »Oswieczim« (Auschwitz)

Prizor iz poljskega filma »Mejna ulica«, v katerem igrajo glavno vlogo poljski in židovski otroci

ne gledali filmov le ljudje po mestih, temveč tudi na deželi. Trenutno jih ima 120, v nekaj letih pa nameravajo mrežo potujočih kinematografov povisati na 2500.

Poljska filmska industrija serijsko izdeluje od 1946. leta dalje projektorje za normalni film; 1949 pa bo pričela s serijsko proizvodnjo 16 mm projektorjev. Poleg tega izdeluje reflektorje in razne tehnične priprave za ateljeje in laboratorije.

Obširno je zasnovano delo »Instituta za filmsko umetnost«. Institut se ukvarja z vzgojo filmskih kadrov, s snemanjem

Prizor iz poljskega filma »Mejna ulica«

poljudno znanstvenih filmov, z znanstvenimi, tehničnimi, zgodovinskimi in umetniškimi problemi celotnega filmskega področja.

»Poljski film« izdaja tri filmske revije: »Film«, »Filmski časopis« in »Filmska tehnika«.

Vsi sodelavci »Poljskega filma« so člani »sindikata filmskih delavcev«, v sestavi »Centralne komisije sindikatov«.

Bežen pregled triletnega dela in snovanja mlade poljske filmske proizvodnje, zlasti bolj podrobno opisan primer »Oswieczima« dokazuje, da nastaja pod novimi družbenimi pogoji, ki so nasledek osvoboditve izpod fašističnega jarma in obenem izpod buržoazno-kapitalističnega nasilja predvojne poljske šlahete, nova, velika filmska umetnost. Že s svojimi prvimi deli si je utrla pot v svet. Njena veličina pa ni izredna kvantiteta, marveč globoko občuteno pojmovanje nalog in možnosti filmske umetnosti ter temeljito znanje in nadarjenost poljskih filmskih umetnikov. Po svojih dosedanjih uspehih je poljski film nedvomno vzpodbuden zgled filmskim proizvodnjam v drugih državah nove demokracije.

Ko je obiskal veliki sovjetski režiser V. Pudovkin ob vroclavskem svetovnem kongresu intelektualcev poljske filmske delavce, je dejal: »Ko sem videl vaše ateljeje, sem opazil isto navdušenje, kot na vroclavski razstavi. Pri vsakem, celo najneznatnejšem opravku vidim navdušenje. Mislim, da se pri vas lotevate dela z vsem srcem, in to je najvažnejše.«

Premiera »Oswieczima« v Parizu je bila v času velike stavke francoskih delavcev. Film so sprejeli z izrednim zanimanjem; hkrati so ga prikazovali v treh pariških kinematografih — Normandie, Moulin Rouge in Max Linder — pred katerimi so čakale dolge vrste gledalcev.

Barbara Drapinska v Parizu: V glavnem francoskem mestu so pred kratkim priredili ples, ki so se ga udeležili filmski delavci iz raznih krajev sveta, med njimi Ingrid Bergman in Edvard G. Robinson. Posebne pozornosti je bila deležna Barbara Drapinska, ki je bila v Parizu ob premieri »Oswieczima«.

Poljsko odlikovanje sovjetskemu operaterju: Znamenitega sovjetskega operaterja Borisa Monastirskega je odlikoval poljski veleposlanik v Moskvi z redom »Polonia restituta s križem« za njegovo umetniško delo pri snemanju poljskega filma »Oswieczima«.

Film o Chopinu bodo pričeli snemati prihodnje leto, priprave pa so že zdaj v teku. »Poljski film« je razpisal mednarodni natečaj za scenarij o življenju slavnega skladatelja in obenem visoke nagrade. Režijo je zaupal poljskemu režiserju Aleksandru Fordu, znanemu po delu »Mejna ulica«.

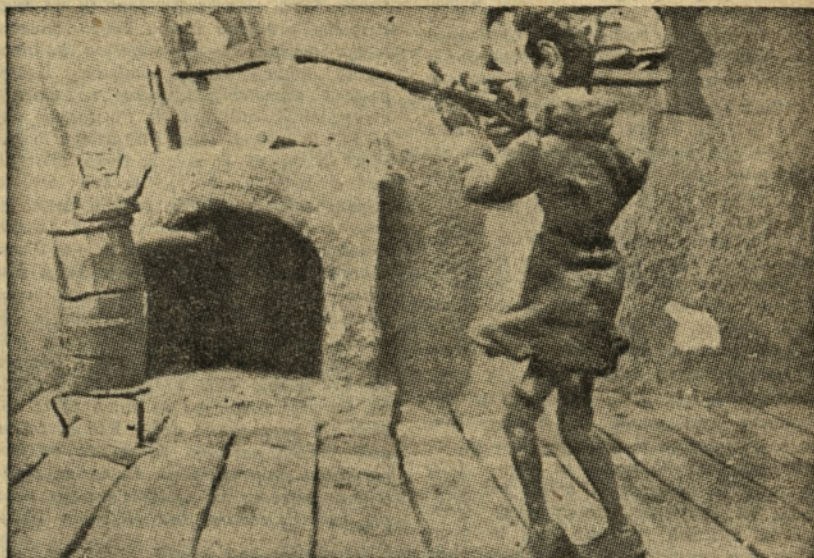
Novi poljski filmi. Studio »Poljski film« je izdelal nekaj dokumentarnih in

poljudno znanstvenih filmov. Eden od teh je »Vas ob reki Nisi«, posvečen življenju in gospodarjenju demobiliziranih vojakov poljske vojske v zapadnih poljskih pokrajinah. — Film »Graščine in posestva« prikazuje, kako so vaške zadruge prevzele v svoje gospodarstvo obsežna posestva, ki so prej bila v lasti veleposestnikov in plemenitašev. — Drugi filmi so posvečeni skrbstvu za sirote, rudarjem, kovinarjem ter borbi za delovno disciplino.

Bela Balasz v Lodzu: Nedavno se je mudil v Lodzu znani madžarski filmski teoretik, pisatelj in scenarist Bela Balasz. Obiskal je ondodne filmske ateljeje in se zlasti zanimal za snemanje novega poljskega filma »Tiskarna v ulici Grzybowski«.

Dejanje tega filma se godi 1942. leta v imenovani ulici v Varšavi, kjer je obratovala skrivna tiskarna ljudskega odpora. Film režira Anton Dvohdziejewicz. Ob svojem obisku v Lodzu je Bela Balasz predaval v Institutu za filmsko umetnost o vprašanju sodobne filmske umetnosti.

Uvoz filmov na Poljsko: Od 175 filmov, ki jih bodo do konca t.l. prikazovali na Poljskem, bo šest domačih, 48 sovjetskih, 39 ameriških, 34 angleških, 25 francoskih; ostali filmi pa bodo iz drugih držav.

Prizor iz poljskega filma z lutkami

Sovjetska šola realizma

Kako skrbje v Sovjetski zvezi za vzgojo dobrega filmskega narasčaja? Vsevezni državni institut za kinematografijo v Moskvi ima sedem fakultet: režisersko, igralno, operatersko, scenarijsko, slikarsko, gospodarsko in še fakulteto za proučevanje umetnosti. Namen te visoke šole je, da zagotovi sovjetski kinematografiji zadostno število strokovnjakov in umetnikov. Med profesorji instituta so najbolj izkušeni mojstri sovjetske filmske umetnosti — igralci, režiserji, operaterji, slikarji in scenaristi. Tu srečamo imena Pudovkina in Ptuška, Babočkina in Tamare Makarove, ki smo jo v Ljubljani pred kratkim gledali v vlogi učiteljice v filmu »Učenka prvega razreda«. Med vzgojitelji je tudi Sergij Gerasimov, ki nam delovanje Vseveznega državnega instituta v Moskvi opisuje — v izvlečku — takole:

Minilo je več kakor dvajset let, odkar je bil institut ustanovljen. V tem času smo zgradili sovjetski film. Ustvarjene so tradicije in zakoni sovjetske filmske umetnosti. Jasno so začrtane meje, ki ločijo film od vsake druge umetnosti, tako tudi od gledališča. Prva leta po zvočnem filmu je gledališče docela obvladalo film. Ta leta pa so že davno za nami in je zvočni film v tem času prehodil že veličansko pot. Nič več ni nesoglasja med zvokom in montažo, nasprotno, sam zvok je postal del montaže, ki pogostoma stopnjuje izrazitost filmskega govora.

Veliki realizem filmske umetnosti, sposobnost uporabe slehernega predmeta in različnih položajev v življenju v neizpremenjeni obliki, približuje film življenju bolj kakor gledališče. A če že govorimo o umetnosti, ki je filmu najbližja, je to v prvi vrsti književnost z brezmejnogalerijo zamišljenih likov in prizorov,

ne pa gledališče, ki je že po svoji naravi močno utesnjeno.

Režiserska in igralna katedra instituta za kinematografijo sta globoko pretehtali bodočo usodo sovjetskega filma in veličino njegovih nalog. Zato sta pri sestavljanju načrta za vzgojo novih igralcev in režiserjev postavili nekatera temeljna načela:

Filmski igralec mora biti vsestransko izobražen, postati mora umetnik s samostojnimi nazori, ki dobro razume in loči tendenco družbenega življenja, v katerem sam živi.

Vse estetske norme, ki jih mora igralec razumeti, da bi jih v svoji umetnosti plodno izkoristil, mu morajo biti podane v obliki gotovih pojmov, po katerih lahko sam presoja življenje. Študentje morajo dobiti čim širšo književno izobrazbo; po možnosti naj si sami izberejo gradivo

iz klasične in sodobne književnosti za praktična dela v institutu.

Da bi bilo takšno delo kar najbolj koristno, je treba igralce in režiserje poučevati v skupnih učilnicah in postopno pritegniti tudi scenariste. Takšno strnjeno temeljnih strok filmske umetnosti v skupni učilnici omogoča, da se študentje že v prvih letih svojega šolanja privadijo vzajemnosti, na kateri temelji vsa praksa velikega profesionalnega filma.

Osnovno knjižno gradivo za pouk mora biti proza, ne drama. Proza ne nudi oblike opisov okolja in dosledno analizo, kako nastopajo posamezne osebe. S proučevanjem klasične književnosti prične študentje razumevati razmerje med življenjem in umetnostjo in odkrivajo v sebi sposobnost, da najdejo v življenju poetični smisel, ki jih vodi k samostojnemu ustvarjanju. Potem se ne morejo več ločiti od spoznavanja življenja. Izpočetka je to razvedrilo, nato navada in naposled poklicna potreba. S slehernim dnem globlje in globlje spoznavajo logiko in doslednost človeškega ravnanja v tem ali onem okolju.

V drugem letu šolanja se študentje, scenaristi in režiserji že okoriščajo s kratkimi scenariji, ki so jih napisali študentje scenariisti, za oder izdelali študentje režiserji, v vlogah pa nastopajo študentje igralci. To je važen del šolanja, ki vodi k samostojnemu in obenem h kolektivnemu ustvarjanju. Študentje igralci imajo priložnost, da v svojih likih izpri-

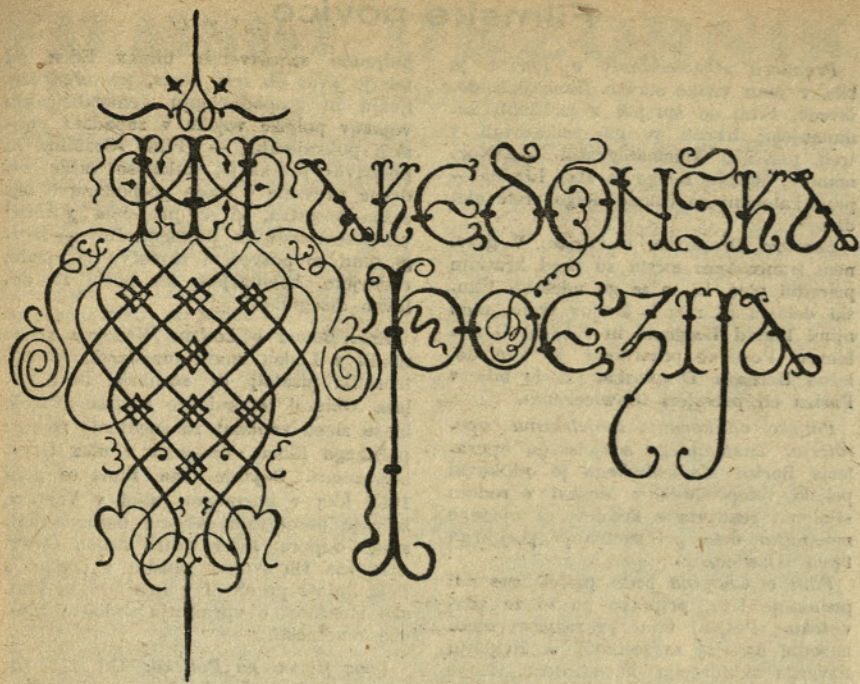
čajo, kako globoko opažajo življenje in lahko kdaj sami izboljšajo režiserjevo zamisel.

Ves tehnični cikel vzgoje igralcev se razvija vzporedno z delom v učilnici. V štirih letih šolanja se izvežbajo igralci v gimnastiki, akrobatiki, mečevanju, boks, plavanju, jahanju in podobnem. Spoznavajo slikarstvo, glasbo in gledališče. Obenem se uče družbenih ved v okviru višje šole. Na koncu šolanja pripravljajo svoje diplomsko delo. To mora biti veliko umetniško delo s sodobno aktualno snovjo. Skratka, namen instituta je, vzgojiti filmskega režiserja in igralca tako, da mu poglobilni vir inspiracije ne bo tradicija v umetnosti, marveč življenje samo s svojimi nešteti pojavi in naprednimi tendencami.

Film je v umetnosti najmočnejše orodje naše dobe in sov. film. institut hoče vzgojiti takšne režiserje, da bodo proslavili konstruktivno voljo ljudi, stremelo k izboljšanju sveta. Vzgojiti hoče takšne igralce, ki bodo mogli videti in razumeti življenje svojih sodobnikov — herojev in ga bodo izrazili s svojo umetnostjo tako prepričevalno, kakor to zahteva film, ki je najbolj realna in poglobljena veja umetnosti.

Ali ste že videli filme:

»Tretji udarec«
»Rusko vprašanje«
»Za srečo tistih, ki so na morju«
Priporočamo, ogledajte si jih!

V lepih prevodih in okusni opremi smo dobili cvetove makedonske poezije. Slovenski knjižni zavod je izdal to knjigo, ki je po vsebini edinstvena in po opremi med najlepšimi, kar smo jih dobili po osvobojenju. Knjigi »Makedonska poezija« daje pečat edinstvenosti dejstvo, da je to za sedaj sploh edina antologija makedonskega pesništva. Saj Makedonci se sami nimajo take zbirke svoje poezije.

V antologiji je zastopanih poleg narodne poezije enajst pesnikov, ki danes predstavljajo makedonsko poezijo. To so: Konstantin Miladinov, Rajko Zinzifov, Kosta Racin, Venko Markovski, Kole Nedeljkovski, Mile Bogoevski, Blaže Koneski, Aco Sopov, Slavko Janevski, Bogo Ivanovski in Lazo Karovski. Če izvzamemo prva dva in Racina, ki je padel v narodno osvobodilnih bojih, so to sami mladi pesniki, ki so se začeli razvijati obenem s svojo domovino in njeno v svobodi prerojeno kulturo.

Pobudo za izdajo te antologije je dal slovenski znanstvenik dr. Fran Petre, profesor univerze v Skoplju. Sam je izbral pesmi, zbirko uredil in napisal tehten uvod, v katerem je opisal razvojne silnice in smernice makedonskega slovenskega in v širših prijemih tudi drugega kulturnega razvoja makedonskega naroda.

Makedonci, pravi dr. Petre, so med jugoslovanskimi narodi zadnji, ki so se

v svojem družbenem razvoju izoblikovali v narod. V letih narodno osvobodilne borbe se je izurila pri njih globoka kulturna preosnova. Makedonski narod je na jugozapadnem robu južnoslovanskega ozemlja v podobnem položaju kakor smo Slovenci na severozapadnem in je tudi številčno približno enako šibak. Stoletja tujega robstva so onemogočala kulturni razvoj makedonskega ljudstva. Noben pregled slovanskih literatur ne omenja makedonske književnosti. Po takem naj bi bil ta narod brez literarnega bogastva? Nikakor! V doigih črnih stoletjih turške zasedbe, ko je cerkev hranila knjižni zaklad, kolikor je bilo ustvarjanje od 9. do 14. stoletja, je ljudski ustvarjalni genij našel svoj izhod v narodnih pesmih in te so ostale dolga stoletja edino makedonsko literarno bogastvo. Makedonska narodna pesem je čudovita po vsebini in melodiji. Tudi pričujoča antologija nam za uvod v umetno poezijo navaja štiri makedonske narodne, katerih motivi pa so zajeti že iz novejših, iz preporodne dobe. Takole žaluje makedonska narodna pesem za velikim narodnim junakom Goce Delčevim, voditeljem makedonske ljudske vstaje pred pet in štiridesetimi leti (Iljindan 1903).

Družina, moji kómit, kadar vas zaneze pol skozi Kukuš, moj rojstni kraj mati vas moja prestregla bo,

zame vas uprašala bo:
»Kje je Delčev, vojvoda?«
Vi tako recite njej:
»Delčev se zaročil je
s črno deželjo zasluženo,
z nesrečno Makedonijo.«

Iljindanski upor ni uspel, turška oblast se je obdržala, leta 1912. so razdelili Makedonijo med tri države. Poteptane so bile velike sanje o lastni državnosti, lastnem narodnem jeziku in kulturi. Iz Makedonije so se selili mnogi jedri fantje in moške v »pečalbo«, v tujino in je za njimi žalovala narodna pesem:

Fant se odpravlja v tujo deželo,
mlada nevesta stopi pred konja,
solze krvače toči in prosi:
»Norček, ne hodi vsaj še to leto,
letos ne hodi še v kletu tujino!
Penezov, ljubček, zmeraj zaslužiš,
beže mladosti pa ne pridelajš
Cvetje diši le, dokler je rosno,
dekle se ljubi, dokler je mlado!«

Ganljiva je ta ljubavna izpoved makedonskega dekleta, ki je tako sorodna slovenski motiviki o izseljencih. Vse ostrejša struna zaječi v drugi makedonski narodni, ki nas spominja mračnih akordov iz Župančičeve »Dume«:

»Prekleta bodi Amerika,
Amerika, zemlja pečalbarska!
Šli so za kruhom, pa so ostali,
ta brez roke, ta brez noge,
moj fant je ostal brez glave.
Mnogo je otrok, sirot,
golih, bosih, brez očeta.
Prekleta bodi Amerika,
Amerika, zemlja pečalbarska!«

Domovina je najmočnejši motiv, ki se enovito prepleta skozi makedonske narodne in umetne pesmi. Že prva dva makedonska umetna pesnika Konstantin Miladinov (1830—1862) in Rajko Zinzifov (1839—1877), tvorca makedonske prerodne pesmi, sta zajemala motive iz življenja in trpljenja makedonskega naroda in sta vsa važna vprašanja iz tedanjega stanja v Makedoniji pesniško pregnela v svojih delih. Po prerodnem valu pa je v makedonskem književnem ustvarjanju za več desetletij zazijala vrzel. Šele novejša doba, pred minulo drugo svetovno vojno, zlasti pa narodno-osvobodilna borba, je močno razgibala ustvarjalne sile in dala makedonski književnosti novo pokolenje pesnikov, ki so se docela stavili v službo narodu. Obenem sta narodno-osvobodilni boj in partizansko življenje dala ljudskemu ustvarjalnemu daru mnogo pobud, da je izklesal umetniško podobo nacionalnega in socialnega boja. V novi makedonski poeziji spoznavamo prav posebne, značilne

motive, lastne tem krajem in ljudem. Socialni motivi so zvesto povezani z makedonskim življenjem v novejši dobi. Pretresljive so posamezne pesmi iz narodno-osvobodilne borbe, kakor na primer Slavka Janevskega »Cvetovi«:

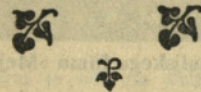
»V neki vasi na Tikveškem polju,
kjer je pod slano natihoma mrlo poletje,
ubili so dele...«

Minila je črna in težka doba. Makedonija je zadihala v svobodi, doživela je pravično rešitev nacionalnega vprašanja in se vključila z mladostnim poletom v gradnjo nove Jugoslavije. In ta polet že odmeva v umetninah mladih makedonskih poetov, ki pojo o mladinski progl in kulturnem preporodu Makedonije. Na koncu svojega uvoda v knjigo pravi dr. Petre, da je po pesniškem zaletu med osvobodilnim bojem čutili danes rahel zastanek — »makedonski književnik kot da zajema sapo pred svojo nalogo«. Pričujoča antologija je zgovorno umetniško poročilo, da bodo makedonski književniki svoje nove naloge opravili častno in čvrsto.

Naši pesniki so s skrbnimi prevodi podali zgled, kako ustvari umetniški kolektiv lepo prevodno pesniško zbirko. Vsaka pesem se začneja z originalno rdečo natisnjeno začetnico in bi lahko bil naveden tudi umetnik, ki je knjigo opremil. Odličen papir in vzoren tisk dajeta knjigi izredno unanjo obliko.

✿ Uredil ✿
in uvod napisal
✿ Fran Petre ✿

✿ Prevajalci ✿
Oton Župančič
Mile Klopčič
Igo Gruden
Jože Udovič
Lili Novy
Fran Albreht
Bogomil Fatur
Cene Vipotnik

Kulturni zapiski

Festival Ljudske mladine Jugoslavije, ki je bil slovesno odprt zadnjega oktobra v Beogradu, se po pravici uvršča med množične prireditve velikega stila, ki so po kongresu KPJ v teku pri nas. Odprtvi so prisostvovali predstavniki CK KPJ, prezidija ljudske skupščine FLRJ, člani zvezne vlade, predstavniki JA ter številni kulturni in javni delavci. Iz poročila, ki ga je podala članica sekretariata centralnega sveta Ljudske mladine Jugoslavije, tov. Stana Tomaševićeva, povzemamo, da deluje v okviru naše mladinske organizacije okrog 150 mladinskih kulturno-umetniških društev, blizu 2000 diletantskih in folklornih skupin in 2500 zborov. Beograjski festival se je razvil v impozantno revijo vsega tega kulturno-prosvetnega dela. Na njem je sodelovalo 20 mladinskih zborov, 4 orkestri, 11 dramskih skupin, 3 baletni ansambli, 32 folklornih skupin, okrog 35 narodnih pevcev in recitatorjev, okrog 50 vokalnih in instrumentalnih solistov ter več mladih dirigentov in skladateljev. Skupno se je festivala udeležilo 2850 mladincev, ki so dali 71 kulturno-prosvetnih prireditev.

Za 40-letnico smrti S. S. Kranjčevića, ki se je je vsa LR Hrvatska spominjala

konec oktobra, so v Umetniškem paviljonu v Zagrebu otvorili veliko razstavo hrvatske književnosti, na kateri je pregledno prikazana vsa literarna proizvodnja republike po osvobojenju. Poseben oddelek so prireditelji razstave posvetili življenju in delu Silvija Strahimira Kranjčevića.

Institut za ljudsko umetnost je pred kratkim začel delovati v Zagrebu. Njegova naloga je, načrtno zbirati in obravnavati narodno blago z vseh področij ljudske umetniške prizadevnosti. V posebnih oddelkih bo zavod obravnaval narodne pesmi, plese in naše, ljudske likovne tvorbe in ljudski jezik, pa tudi narodno arhitekturo. Znanstveno bodo strokovnjaki instituta razčlenjevali in ocenjevali vso kulturno ostacino, da izločijo, kar je tujega in dodanega in da se vse gradivo ohrani v pravi, prečišeni obliki. Institut bo sodeloval z vsemi kulturno-umetniškimi društvi in skupinami, pa tudi s poedinci, ki se udeležujejo na tem področju. Svoja dognanja bo posredoval vsem folklornim ansambli, da bo na ta način pomagal dvigniti umetniško vrednost njihovega dela. Ustanovitev instituta nam daje nov dokaz o bistveni razliki med tem, kako je probleme kulture in prosvete obravnavala stara monarhija in kako jih obravnava nova ljudska država. Do osvobojenja je pri Etnografskem muzeju v Zagrebu deloval samo odsek za ljudsko glasbo, pa je bilo tudi njegovo delovno področje okrnjeno, danes pa ima LR

Hrvatska svoj reprezentativni zavod za proučevanje folklorne.

Cirkuški artisti v Zagrebu so dobili svoj oder v dvorani kina »Udarnik«. Njihov ansambel šteje 58 ljudi in vidno napreduje. V kratkem bo začel delovati strokovni tečaj, ki bo trajal 8 mesecev, da pripravi nekaj izvežbanega naraščanja. Tečaj je zamišljen kot zamelek prve artistične šole v državi. Ker se stara kraljevina nikoli ni brigala za kulturno in prosvetno stanje cirkuških ljudi, se med njimi pogostokrat opaža pomanjkanje najprimitivnejšega znanja. Zato pripravljajo tudi tečaj za nepismene članke ansambla in pripadnike njihovih družin.

Osnovi i tehnika literarnog redigiranja je naslov zanimive strokovne brošure, ki je pred kratkim izšla v izdaji Društva novinarjev LR Hrvatske.

V raziskovanju trdnjave na beograjskem Kalemegdanu, ki so se ga lotili strokovnjaki Arheološkega instituta in Zavoda za zaščito kulturnih spomenikov v Beogradu, so bila letošnja dela pred kratkim zaključena. Strokovnjaki so ugotovili lego srednjeveškega gradu na Kalemegdanu, pod njim pa so našli prav tako srednjeveško naselbino iz neznane doba, o kateri pričajo številni grobovi, a so brez predmetov, ki bi nudili znanstvenikom vpogled v čas in njegove običaje. Pod slojem iz srednjega veka pa so odkrili sledove naselja iz kamene dobe. Prihodnje leto bodo arheologi na

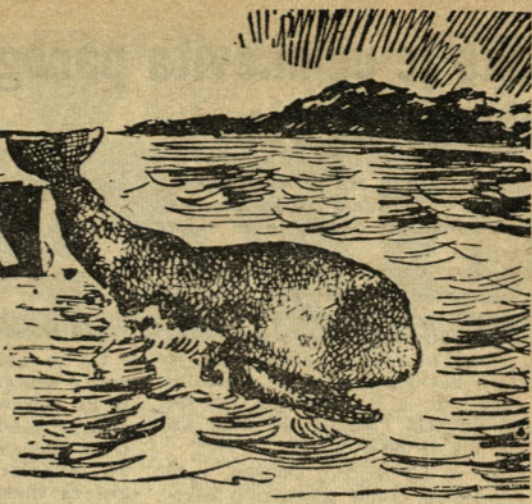
daljevali z odkrivanjem gradu in človeških bivališč iz starejših dob.

V zvezi s kongresom inženirjev in tehnikov Jugoslavije je bila v Invalidskem domu v Beogradu odprta razstava jugoslovanske arhitekture. Razstavljeno gradivo pomeni velik korak na področju arhitekture in urbanističnega reševanja problemov sodobnih bivališč. V zgodovinskem delu razstave je nazorno prikazano tudi mojstrstvo graditeljev starega bizantinskega in romanskega sloga z bogatimi freskami in mozaiki pa začetki renesančnega slikarstva na ogradnih poslopjih srbskih samostanov. Prav tako so številno zastopani kulturni spomeniki iz časov muslimanske arhitekture. Razvoj našega graditeljstva v razdobju ljudske države je izražen predvsem v veličastnih delih, kakršna predstavljajo načrti za zgradbo Centralnega komiteja Komunistične partije in predstavništva vlade v Novem Beogradu, ter načrta zamisel dvajsetih mest širom države v duhu modernega urbanizma in v skladu s komunalnimi in kulturnimi potrebami novega družbenega življenja. Bogato fotografsko gradivo ponazarja tudi delež mladine na gradiliščih v Novem Beogradu, na avtocesti in drugod.

V Sofiji sta odprti dve stalni slikarski razstavi s tematiko iz sodobnega družbenega življenja. Razstavljena so dela domačih slikarjev, ki si jih kupci lahko omislijo po cenah, kakršne so dostopne tudi širšemu občinstvu.

TOVARNA NA OCEANU

Ce bi imeli tehniko, kjer bi na eno stran položili največjega kita, bi lahko namesto uteži na drugo stran tehnice postavili pet in in dvajset slonov ali pa nad tisoč ljudi. Srednja teža kita je sedemdeset ton, včasih pa se najde kit, ki doseže sto ton teže.

Nobena žival na svetu se ne da primejati s kitom, bodisi po velikosti, teži ali moči. Vendar pa človek lahko premaga kita. Seveda je potrebno za to posebno orožje. Ljudje, oboroženi s takšnim orožjem, na najmanjših ladjah ubijejo dnevno pet do deset kitov.

Pred tisoč leti se nihče ni upal približati kitu, zato so takrat o njem malo vedeli. Tedaj so pripovedovali, da živi v oceanu neka »riba — kit«, ki požira obljudene čolne in celo ladje z jembori.

Kit ni nobene čudo pripovedk, ampak žival ogromne vrednosti. Na stotine sodov ne bi zadoščevalo za njegovo mast. Pod svojo mastno kožo ima kit zelo okusno meso, v gobcu pa na stotine prožnih, trdih in lepih ploščic »usie«, v obliki širokih sabelij.

Pred devetsto leti so se ljudje ojunčili in se napotili loviti kite. Mnogo pogumnih mornarjev je izginilo, toda tisti, ki so imeli srečo, da so se vrnili z bogatim plenom, so dajali pogum drugim in tako se je pričel razvijati lov na kite.

Pred štiristo leti je ob bregovih Spicbergov nastalo mesto Smerenburg ali »Mastno mesto«.

Na stotine ladij je lovilo kite v Severnem ledenem morju, v Smerenburgu pa so tik obale sekali lovci kite na kose. Vlačili so jih na breg, v kotlih topili mast in jo nalivali v sode.

Vsako leto so prišli v Smerenburg razni obrtniki, mojstri, zdravniki, ali celo godbeniki, ki so si želeli ogreti roke pri smerenburških ognjiščih in odtrgati kakšen kos bogatega plena.

Težavno je bilo lovcem priti do plena. Pogumni mornarji so šli z jadrnico na morje. Ko so opazili kita, so z jadrnice spustili čolne in v njih pričeli zasledovati plen.

Na čolnih so pripluli v bližino kita in najpogumnejši mornar je zasadil v bok ali hrbet kita na dolgi vrvi privezano ostvo, sulico z ostro železno konico z zarezo kakor pri trnku.

S tem trenutkom se začne strahovita borba. Z enim mahom ni mogoče ubiti te ogromne živali.

Ranjeni kit pa ne čaka nove rane. Z bliskovito hitrostjo se skuša ogniti nevarnosti, zato vleče za seboj čoln, na katerem je pritrjena ostvina. Včasih se kit pogrezne »meri dno« — kakor pravijo mornarji — v globine morja s čolnom vred, včasih plane naprej. Za njim pa seveda z isto hitrostjo drevi čoln. Ako na poti, razen visokih valov, ni druge ovire, se dirka konča večinoma srečno. Toda če takšno pot prekrži drugi čoln, ledena gora, ali celo ladja, mornarji nimajo časa, da bi presekali vrv. Tedaj se čolnič razbije. Pogostoma pa kit z repom zdrobi čoln ali pa utrga vrv in uide v globine.

Ce pa so ostve trdno zasidrane v trupu kita, se lov konča srečno in posadka ladje ima ogromne dobičke.

Za težko delo, pogum in nevarnost, ki so jih tvegali lovci, plačajo tisoči bogatih in revnih ljudi velike denarje. Mast in olje kita uporabljajo ljudje za izdelke in razsvetljavo. Velike vsote so svojčas plačevale ženske za kitove »usie«.

Promet z masijo in usi je vsako leto naraščal, zato so vsako pomlad večje skupine mornarjev odhajale loviti kite.

Področja lova na kite so se širila in ladje so šle na Daljni vzhod proti Novi Zelandiji in še dalje. Na teh potovanjih so bolj spoznavali kite. Dognali so, da kit ni riba, ampak žival, ki ima pljuča, rodi naraščaj in ga doji z mlekom. Lovci so tudi ugotovili, da kit ne požira čolnov in ladij, ampak se nasprotno hrani z malimi ribicami in rakci.

Približno pred dvesto leti je silovita burja odnesla v Tihi ocean majhno lovsko ladjo, ki je lovila kite ob obali Amerike. Na tem neprostovolnem potovanju so mornarji srečali kita neobičajne oblike. Bil je kit — glavač. Dobra tretjina njegovega trupa sestoji iz ogromne glave. Presenečenje lovcov je bilo še večje, ko so kita ubili. Kit je imel v spodnji čeljusti na obeh straneh ostre zobe in v glavi, kot v sodu tekočo mast, podobno vosku, ki se strdi na zraku.

Ta neobičajni plen je vrgel lovcem dober zaslužek. Tedaj se je na Tihem oceanu pričel lov na zobate kite.

Mornarji, ko so ubili takšnega »glavača«, so s sekuro izsekali v njegovo glavo odprtino ter z vedri črpali iz nje mast, tako zvani spermacet. Sedaj uporabljajo to mast za izdelovanje najboljšega mila, prej pa so delali iz nje najdražje sveče. Kite so srečavali povsod v morju, toda njihove vrste so bile različne. Na Severnem ledenem morju so plavali težki počasni groenlandski kiti. V Tihem oceanu so živeli glavači, ampak bilo jih je malo. V toplih južnih morjih so se zabavali zelo okretni, delfinom podobni »progasti« kiti. Ti kiti so priplavali tudi v bližino obale, toda zaradi njihove urnosti jih je bilo težko uloviti.

Lov na kite je postajal iz leta v leto težji. Mornarji so potrebovali orožje, s katerim bi lahko zadeli kita iz velike razdalje.

Pred šestdesetimi leti pa je neki pomorski kapitan izgotovil top, ki je streljal jeklene ostve, pritrjene na dolgi vrvi. Na koncu ostve so namestili še ozko granato, ki se je v kita zasadila, v njem razletela in ga navadno takoj usmrtila. Hitro so opremili ladje s temi topovi in lovci so se podali na morje. Nenadoma pa je lov prenehal in mnogo let so ladje počivale v pristaniščih. To se je zgodilo takrat, ko so ljudje pričeli uporabljati petrolejke. Kitovi »usie« niso bili več sodobni, ker so jih pričeli nadomeščati z jeklom. Toda po preteku nekaj let so se ponovno dvignile cene za kitovo mast. Izpopolnili so način predelovanja masti, ki se je v glavnem uporabljala v industriji živil in mila.

Zopet so odrinili kitolovci na morje. Zdaj so odhajali loviti parniki v skupinah. Vodstvo skupine je prevzel velik parnik, tako zvana »kitolovna postaja«, opremljena z vsemi napravami za surovo predelovanje masti s skladišči, zalogami premoga, hrane in opreme. To matično ladjo so spremljali mali kitolovni parniki, ki so imeli top in zalogo goriva za en dan.

Parniki so z veliko hitrostjo zasledovali kite. Mornarji so ustreljeno žival potegnili s stroji k parniku, napolnili trup kita z zrakov, da ne bi utonil, in nadaljevali lov.

Lov je običajno trajal ves dan in zvečer so se zbirali parniki s svojim plenom okrog matične ladje. V vodi so sekali trup kita na kose, te pa dvigali na parnik. Vendar je bilo delo na odprtem morju težavno.

Približno pred dvajsetimi leti so se naučili vleči iz vode ubite kite naravnost na krov ladje po poševnih tleh, tako zvanem »slipu«. S tem je bilo zelo olajšano in pospešeno delo pri predelovanju kitov.

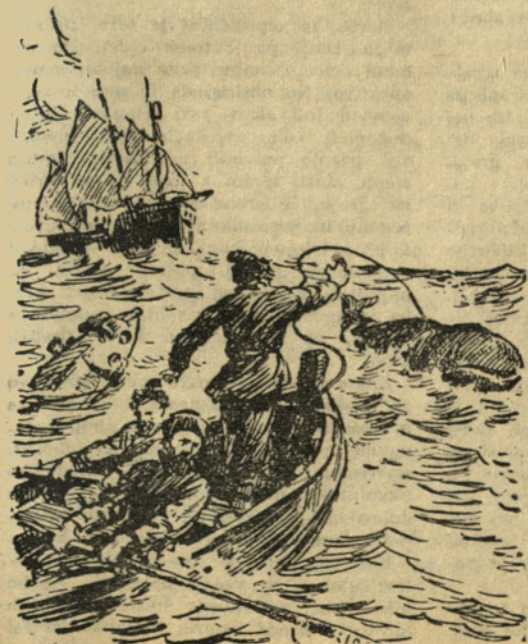
Nedavno je pričela zasledovati kite sovjetska skupina parnikov z matično ladjo ali »kitolovno postajo« »Slava«. To je ogromen parnik, pravcata tovarna na morskih valovih. Ko privleče kitolovec ubite kite k »Slavi«, jih hitro potegnejo po »slipu« na krov. Na krovu »Slave« lahko obdelujejo več živali naenkrat.

»Mesarji«, oboroženi z ostrimi krivimi noži na dolgih ročajih, režejo trup kita na kose, težke po nekaj ton. Te kose najprej dvignejo z dvigali na ladjo, kjer jih režejo dalje na »kosočke« po petdeset kilogramov, potem jih spuščajo v odprtine strojev, ki topijo mast. Stopljeno mast shranijo v železnih sodih.

Boljše kose mesa ločijo in jih v posebnih prostorih predelajo v okusne konzerve.

Notranji del trupa, plavuti in kosti se drobijo, režejo, žagaajo, meljejo in kuhajo, nato pa suše. Pri tem pridobivajo neke vrste moko, ki rabi kot dodatek k hrani domačim živalim in perutnini.

Podnevi in ponoči odmeva na ogromnem parniku ropot strojev. Parne centrale, električni motorji, strojne delavnice in ostale naprave pričajo o zanimivem življenju na matični ladji za kite. Tu srečamo poleg mornarjev in delavcev tudi kurjače, strugarje, tehnologe, zdravnike, kuharje, brivce, filmske operaterje in druge. Za vse je dela dovolj.

Boks je učinkovita panoga telesne vzgoje

O boks trdijo, da je surov šport. Sodba pa je napačna. Skušal bom na primeru dokazati, da gre le za videz surovosti.

Verjetno ste že videli smučarja, drvečega po strmini. Krasno je krmalil, užival v hitrosti, spretno pa se je izogibal drevju, grmičevju in čerem, toda nesreča je hotela, da je zadel ob neviden kamen, se spotaknil in padel, da se je zaprašilo na vse strani. Se več! Potolkel se je in kri mu je lila iz nosa.

Prizor je bil najprej smešen, nato pa neprijeten. Toda govoriti o surovosti bi bilo odveč. Nitj smučar ni bil surov, ko je udaril z glavbo po tleh, kamen pa sploh surov biti ne more.

Podoben prizor vidimo tudi v boks. Tekmovalca s borila, prežita drug na drugega, se umikata in branita, toda mala nepredvidnost zadoštuje in boksar dobi sunek v nos. Navidezno surov prizor, z morem staljšča pa je vse v redu, in za to gre: gre za motiv, gre za nagibe, ki vodijo do udarcev. Če se dva povsem prostovoljno boksata, tedaj se na nek način igrata in seveda tudi računata s tem, da bolečine in poškodbe niso izključene. Če se Peter ne jezi, ker jo je dobil po nosu, in če je ravnal Pavel v duhu pravil, tedaj je vse lepo prav in v redu. Čim bo udaril gong, si bosta spet podala roke, analizirala bosta potek borbe ter ugotovila tehnične in taktične napake, v ostalem pa bosta prijatelja, kakor sta bila poprej.

Seveda ni boks za nežne otroke in sploh ne za tiste, ki so preveč občutljivi. Boks je za zdrave može in fante, boks je za krepke značaje.

Nekaj malega o razvoju boksa

Borenje s pestmi spada med tiste športe, ki so stari kakor lahka atletika. Ohranjene so skoraj 3000 let stare slike, ki ponazorjujejo, kako so se borili v starih časih. Boksarji so bili izredno krepki in hitri može, ki so se leta in leta pripravljali na velika srečanja. Imeli so seveda tudi svoje sekundante — bili so to nekaki športni trenerji, ki jih vidimo na slikah s palico v roki. Posluševali so se jih, da so kazali zadetke in posredovali, kadar je bilo treba.

Bokarskih rokavic v starih časih niso poznali, pač pa so si okrepili roke z jermenji. V poznejših stoletjih so jermene okrepili tudi s kovinskimi vložki. Borbe so bile hude, saj je bilo n. pr. znano o Grku Andreoli, da je izgubil na tekmah najprej uho, potem pa še oko. V Homerjevi Ilijadi beremo o Epeiosu, ki se je boksal bos in gol, opasan s tekmovalskim predpasnikom. Zanimivo je dodati, da so že stari Grki poznali nekatere bokarske pripomočke. Tako so imeli v antičnih gimnazijah posebne prostore za boks, v teh prostorih pa tudi vrečo s peskom, kar je tudi dandanes dragocen pripomoček za trening. O Havajcih beremo, da si bandazirajo roke s kokosovimi vlakni.

Boks kot priložnostni ljudski šport so gojili v vseh stoletjih, forme tekmovalstva pa so bile seveda zelo različne, včasih tudi povsem nebrzdane (rimski gladiatorji). Prve znane tekme v novem veku so bile l. 1681 na Angleškem. Se preden se je začel novi svet zanimati za mnogostere druge vrste športa, si je boks osvojil že lepo število gledalcev različnih narodov. Velik športni dogodek je bil l. 1811 na Angleškem, ko so gledali prvo srečanje med prvakom Amerike in Anglije. Takrat se je dejansko pričel sloves ameriških črncev. 20.000 gledalcev je prišlo gledat črnega Molineauxa, borečega se proti Čribbu Stave so znašale ob tej priliki več ko milijon funtov.

O boks kot sodobnem športu

Ce je nekoč prevladoval v boks motiv senzacije, če so ga izkoriščali in ga v New Yorku, Londonu in Parizu še dandanes izkoriščajo v pridobitne namene, nas to ne sme motiti. To je zadeva profesionalcev, ki jim gre za »business«, za dobre posle in zaslužke, kakor gre za pridobitništvo tudi cirkuškim in podobnim podjetjem.

V novi fizikulturi se zanimamo za boks kot vzgojno sredstvo in ga propagiramo kot dragoceno panogo moške telesne vzgoje. Ne vzgajamo profesionalcev, temveč stremimo za tem, da bi vzgojili množico amaterjev, ki se bodo utrjevali in tekmovali po strogih mednarodnih pravilih.

Pred dobrim stoletjem so se še borili z golimi pestmi, potem so ponovno uvedli bandaze, končno pa tudi specialne usnjene rokavice. Amaterska rokavica tehta 5 unč (unča je 28 g), profesionalna pa 4 ali 6.

Toda ne misli, takoj na rokavice, kdor hoče postati več boksar. Najprej je potrebna temeljita priprava. Moč boksarja ni samo v pesteh, temveč v enaki meri v nogah, v trupu in zlasti v prsih. Zato začnejo boksarji navadno s crossi, to je s teki čez drn in strn, v zaprtih prostorih pa posvečajo veliko časa skakanju z vrvice.

Različnih udarcev se učijo najprej brez partnerja. Pri tem pazijo na izredno gibčnost v nogah, zato boksarji več časa »plešajo«, to je poskakujejo in prestopajo, da so v stalni pripravljenosti za naskok ali umik. Delo je torej totalno, se pravi ves organizem deluje hkrati. Vzporedno z elementi napadanja se urijo začetniki tudi v obrambi, čeprav trdijo sloviti trenerji, da je napad tudi v boks najboljše obramba.

Razlikujemo v glavnem dva načina borbe: borbo na distanco, pri kateri je sunek naravnost (direktni udarec z desno ali levo) najuspešnejše sredstvo, in pa ameriško metodo »telo ob telesu«, pri kateri gre zlasti za »kno-oc« (knock-out). Sunkov ne izvajamo samo z rokami, temveč jih obtežimo s silo telesa. Ločimo sunke naravnost ali direktne udarce, zamaha, srpe ali kljake, kakor tudi temu odgovarjajoče načine umika in obrambe.

Vadišča za boks so navadno opremljena z visečimi vrečami peska, s »hruškami« in drugimi visečimi žogami, na steno pa je pritrjena posebna blazina. Vse to služi za vadbo hitrih sunkov in udarcev, za negovanje refleksa, pa tudi za razvijanje udarne moči. Povsem redno dobite pri boksarjih skakalne vrvice, čisto pa tudi težke žoge (medicinske), ki jim služijo za splošno telesno vzgojo. Če se omenimo boksanje s senco, tedaj smo našli glavna vadbena sredstva in pripomočke.

Kako tekmuje v boks?

Vsi, ki nastopajo na javnih tekmah, morajo biti najprej zdravniško pregledani. Tekmovalci so razdeljeni po teži na različne kategorije. Tekmovalni oder (ring) ima prožna tla, je ograjen z vrvmi in meri 4×4 do 6×6 m.

Borjenje je razdeljeno na posamezne dobe (runde) po tri minute z odmorom po eno minuto. Amaterji se borijo navadno po tri runde, profesionalci pa včasih tudi po dvajset rund. Vsak tekmovalec ima pravico do svojega sekundanta. Ta mu v od-

moru takoj priskoči na pomoč, ga hladi, masira in mu daje nasvete.

Borba se prične z udarcem na gong. Nasprotnika si v znak dobrih športnih odnosov sežeta v roke, takoj nato pa začneta z napadom. O lepem boks govorimo, če sta oba partnerja dovolj tehnično izurjena in če se v vsem držita pravil. Nasprotno pa govorimo o slabem boks, če je prizor bolj podoben prerivanju in pretepu kakor pa rezultatu šole. Glede naših boksarjev naj mimogrede omenim, da je škoda, da marsikdaj puščajo v ring »borce«, ki se jim na prvi pogled pozna, da so večkrat v šoli manjkali kakor pa sodelovali.

Vsak sunek odnosno udarec mora biti preračunan in usmerjen. Zlasti učinkoviti so udarci v brado, vrat, srce, želodec, jetra in spodnja rebra, zato je naloga tekmovalca, da te organe skrbno čuva in brani. Udarci in sunki prihajajo od spredaj ali z zamahom od desne in leve, od zgoraj in spodaj. Kdor je v defenzivi, se mora braniti: s kritjem, umikom, odskokom itd.

Kaj smeš in česa ne smeš? Udarjati smeš na vse dele telesa, ki jih vidiš od spredaj, in sicer od temena do pasu. Prepovedano je torej udarjati na telnik, na hrbet, na ledvice, zlasti pa je prepovedano udarjati pregloboko, nize od pasu. Udarjati smeš samo s podloženim in precej mehkim delom rokavice, to je s sprednjim in zunanjim delom pesti. Udarci z odprto roko, z robom dlani ali celo s komolcem so prepovedani.

Kaj je še nešportno? Prepovedano je vse, kar je nešportno, na primer: udarjati partnerja, ki že leži na tleh; držati nasprotnika in ga »suvati« z glavo ali s kolonom; rokozoriti se, pripraviti se in podobno.

Borjenje vodi sodniški zbor, ki ga tvorijo vrhovni sodnik, trije ocenjevalci in časomerilec. Vrhovni sodnik

skrbi za red v ringu, ocenjevalci štejejo in računajo točke, časomerilec skrbi za točen začetek, točen konec in podobno. Borba se more zaključiti in odločiti na tele načine: knock-out (partner pade onemogel na tla in je nesposoben za nadaljnjo borbo), po točkah, zaradi diskvalifikacije, neodločeno ali če se tekmovalec poda.

Najpogostejša je odločitev po točkah. V tem primeru sta se oba tekmovalca borila do konca, gre pa za to, kdo je bil aktivnejši in uspešnejši v napadanju, skratka, kdo je imel več od borbe. Več točk prejme tisti, ki je uspešno napadal, manj pa tisti, ki se je branil in je imel podrejen vloga. Sodniki morajo biti prav natančni, šteti morajo vse veljavne zadetke. Tudi taktika in spretna obramba vplivata na točke. Spretno umikanje, kritje in odbijanje udarcev je znamenje dobre šole. Mojštska obramba utruja nasprotnika, zlasti pa takrat, ako suva v prazno.

Na I. kongresu fizikulturnikov FLR Jugoslavije je bilo veliko govora o vrednosti in važnosti posameznih športnih panog. Borilnim vajam, med katere spada tudi boks, so povsem upravičeno priznali značaj prve kategorije. Se pravi, boks je priznana ista vzgojna, predvojaška in praktična vrednost kakor na primer atletika, plavanje in smučanju. Povsem je brez dvoma, da je boks v telesno-vzgojnem oziru dragocen, ker razvija vsestransko moč in spretnost; enako dragocen pa je tudi v moralnem pogledu, ker razvija žlahtne lastnosti, kakor: pogum, odločnost, borbenost, prisotnost duha in odpornost, da omenim samo nekatere.

Zato vse priznanje in vso podporo tistim fizikulturnim edincem, ki si prizadevajo, da bi tudi boks dobil med Slovence več pristašev. D. U.

Zakaj v nogometu zaostajamo? (Konec.)

Stvarna kritika je več vredna od nezasužene hvale

Dobil sem ga v pisarni »Mladinske knjige«. Prosil sem ga, naj mi za pet minut odstopi svoj prostor za pisalno mizo ter odgovorja na stavljena vprašanja.

»Odkar te poznam, hodiš na tekme,« sem ga nagovoril. »Kakor veš, žanjemo lepe uspehe v atletiki, plavanju in smučanju, v nogometu pa ne. Kaj sodiš, zakaj ni uspehov?«

»Zato ni uspehov, ker v igri naših fantov mi povezuje. Naši igralci so preveliki egoisti, vsak hoče sam žeti slavo. V individualnih športih smo še kar dobri, v kolektivnih pa ne. Kriva pa je tudi športna kritika v listih. Nikoli ne vidi dobrega branilca ali dobrega krilca, ne vidi najboljših mož v ozadiju in sredini, temveč samo tistega, ki je gol zabil. Vedeti pa je treba, da je gol rezultat povezave. Morali bi dobre in slabe strani igralcev analizirati ter jih tako vzgajati.«

»Kaj sodiš o temperamentu?«

»Naši imajo premalo pozitivnega igralskega temperamenta, na drugi strani pa so hudo občutljivi in razburljivi. Ob neuspehu prehitro popustijo. Pohvala deluje nanje mnogo bolje kakor graja, vendar bi morali karakternost toliko napredovati, da bi bili stvarne kritike in strokovnega pouka bolj veseli kakor nezasužene hvale. Toda vem, s športno vzgojo je težko. Šport krepči človeka telesno, uspehi pa pogosto kvarijo značaj. Naj povem kar naravnost: nekateri so preveliki »hoštaplerji«. Domišljajvi igralci živijo v iluziji, da so osebno prav dobri in izvrstni, da pa so neuspehov krivi vedno le drugi.«

Pritrdil sem prijatelju s tribune, zadela je žebelj v glavo. Pred napakami si ne smemo zavezovati oči. Ne smemo jih iskati pri drugih, temveč najprej pri sebi. V enem samem letu bi se naš nogomet vidno popravil, če bi postali igralci samokritični. — Prijatelj je nadaljeval:

»Vtis imam, da imajo premalo trenin-ga, da so prezgodaj utrujeni. Ne vem, kaj jim nudijo, vendar se mi zdi jasno,

da bi morali nuditi igralcem liginega moštva to, kar jim nudijo v drugih krajih. Morali bi torej imeti iste pogoje, pa tudi iste obveznosti. Zlasti pa bi morali polagati pažno na prevzgojo, da bi bili pri treningih stoodstotno disciplinirani in poštvovalni. Morali bi skrbeti za množico mladine in za množico rezervnih igralcev, da bi lahko tiste, ki se ne dajo prevzgojiti, ki hočejo še vedno nastopati kot individualisti, izločili.«

Končno naj podam še svoje mnenje:

Za velike uspehe je treba veliko potrpljenja, treba je veliko časa. Ob resnem delu in ob energičnih ukrepih za reforme vadbinih metod bi mogla Nogometna zveza Slovenije nekoliko izboljšati uspehe, najvažnejši pogoj za kvaliteten napredek v nogometu pa je vsekakor množičnost. Več fizikulture v tovarne, več fizikulture na vas, pa bo tudi več uspehov.

Borba za množičnost je torej najvažnejša. Dalje pa je treba vedeti, da pomeni delo z najmlajšimi najboljšo perspektivo. Ne mislim, da bi morali že v osnovni šoli ali v prvi gimnaziji igrati nogomet; trdim pa, da bi morali mnogo več pažnje posvetiti mladinskim igram sploh, zlasti igram z žogo. Če se otroci ne igrajo, če se ne igrajo z elastičnimi žogami in žogicami ali vsaj z onimi, ki si jih izdelajo iz cunj, ne bodo nikoli kot nogometaši dovolj gibčni, okretni, iznajdljivi, in tudi ne igralsko bistri. Treba je vedeti, da ni velikih uspehov v športu, če ne začnemo že v otroških letih.

Kakor je dala Atletska zveza iniciativo za množično vadbo elementarne atletike in crossov, tako si bo morala tudi Nogometna zveza zadati nalogo, da obogati slovensko fizikulturo, zlasti mladinsko fizikulturo s primernimi igrami. To bo v dobro kakor nogometu, tako tudi waterpolu, tenisu in drugim športnim igram.

Kdor ne seje, bo zamlan čakal na žetev; kdor si ne vzgaja naraščajo, ne bo nikoli imel zadostnega števila rezervnih igralcev, izmed katerih bi lahko izbiral najboljše. D. U.

ODLIKOVANJE

Vsak človek se rodi z nagonom, ki prevlada druge nagone, s težnjo po poklicu, ali vsaj z željo po nečem, kar se očitno pokaže brž ko nastopi čas, da govori in misli.

Gospodu Sacrementu je že od mladih nog blodila po glavi misel o odlikovanju. Ko je bil še majhen deček, si je neznansko rad krasil narsje s križcem Častne legije. Ta križec si je obel kakor si drugi otroci nadevajo vojaško čepico ali kakor si opasujejo sabljo in puško. Z njim se je ponosno sprehajal po ulicah, misleč, da so oči vseh mimoidočih uprte samo v njegov rdeči trak in kovinasto zvezdo.

V šoli se je slabo učil in pri maturi je padel. Starši niso vedeli, kaj naj store z njim, pa so ga oženili z lepim dekletom. Bili so namreč imovitega stanu.

Živel so v Parizu kakor žive bogati meščani in so se sukali v svojem krogu ne da bi se mešali med višji svet. Bili so srečni ob misli, da so znani s poslancem, ki bo v doglednem času morda postal minister. Prijateljstvo jih je vezalo tudi z dvema častnikoma, ki sta bila divizijska poveljnika.

Misel, ki je Sacrementu že od rane mladosti rojila po glavi, ga ni več zapustila. Bil je kakor obseden od nje in je silno trpel, ko je videl, da ne more okrasiti svojega suknjiča niti z neznanim traktom.

Ko se je sprehajal po glavnih ulicah in srečaval odlikovane moške, mu je ob vsakem takšnem srečanju zadrželo srce. Ogledoval je odlikovance s strahom in z veliko mržnjo. Primerilo se je celo, da jih je štel, ko so hodili mimo njega in si v mislih govoril: »Koliko neki jih bom naštel od cerkve Magdalene do palače Drouot?«

Hodil je počasi in iskal z očmi znamenj na obleki. V tem opazovanju se je tako izuril, da so mu oči že od daleč razločile drobno značko v gumbnici mimoidočega odlikovanca. Kadar je prišel do mesta, ki si ga je v mislih določil za preštevanje, se je vselej moral čuditi velikemu številu. »Osem oficirjev in enajst vitezov!« si je dejal. »Toliko jih jel Se pravi, da naravnost razsipajo križce. Nu, vrnimo se po isti poti, da vidimo, če jih bo zdaj več ali manj!«

In vračal se je korakoma, počasi stopajoč, z občutkom, da ga nekaj stiska v grlu, še zlasti, če je bila na pločniku velika gneča in se ni mogel svobodno razgledovati čez vso širino ulice ter je moral spregledati enega ali drugega.

Sčasoma je postal v tem tako izveden, da je vedel, v kateri četrti je največ takšnih in takšnih mož, ki nosijo v gumbnici barvaste trake. Največ jih je srečaval okrog kraljevske palače in v okolici opere. Tam jih je bilo več kakor v ulici de la Paix, na desni strani glavnih ulic pa se jih je sprehajalo več kakor po levi.

Podoba je bila tudi, da se odlikovanci shajajo v posebnih kavarnah in zahajajo v posebna gledališča. Kadar je Sacrement naletel na dvojico ali trojico starejših gospodov, ki so se ustavili na pločniku in s svojim postankom ovirali promet, si je vselej dejal v mislih: »Poglej jih, spet oficirji Častne legije!« In ni dosti manjkalo, da ni pri vzdignil klobuka pred njimi.

Oficirji — to je postajalo bolj in bolj očitno — so se držali popolnoma drugače kakor vitezi Častne legije. Na prvi pogled je bilo jasno, da so službeno na višji stopnji, zaradi česar so jim tudi izkazovali večje spoštovanje.

A dogajalo se je tudi, da je Sacrement ob takšnem srečanju postal ves divji od jeze. Najrajši bi se bil zapodil v odlikovance. Sovražil jih je.

Kadar se je po takšnem srečanju vrnil domov ves nejevoljen zaradi preštevilnih srečanj z imetniki križcev Častne legije, je postajal pred bogatimi izložbami na ulicah in se glasno jezil: »Kdaj vendar se bomo otresli te neznosne vlade?« Če je tako godrnjal doma, mu je žena zastavila vprašanje: »Kaj pa ti je danes?«

On pa ji je odgovarjal: »Ogorčen sem zaradi krivic, ki jih dan na dan srečujem ob vsakem koraku. Komunardi so vendarle imeli prav — pa še kako prav!«

Po večerji pa ni mogel zdržati doma in se je spet odpravil na ulice, da se malo sprehodi. Takrat se je najrajši ustavljal pred izložbami z odlikovanji. Pozorno je motril vse vrste značk, njih oblike in barve. Najrajši bi se bil polastil vseh, ki so bile razstavljene v izložbenem oknu. V mislih se je videl na veliki službeni svečanosti v prepolni dvorani. Okoli njega je zbrana odlična družba, on pa stopa na čelu spreveda in na prsih se mu blišče odlikovanja, nanizana v več vrstah, druga nad drugo, nekoliko poševno nad rebri. Sacrement stopa svečano, dostojanstveno, s cilindrom v roki in se blesti kakor zvezda sredi zakajenega prostora, kjer vse gori od pričakovanja in spoštovanja današnjega slavljenca.

Na žalost pa kljub takšnim ustvaram še vedno ni našel vzroka za odlikovanje.

Časih je govoril samemu sebi: »Red Častne legije je res nedosegljiv moškemu, ki nima pravega poklica. Moram torej poizkusiti, da bi me imenovali vsaj za oficirja Akademije!«

Toda tudi tukaj ni vedel, kako bi se lotil stvari od prave strani. Zaupal je svojo željo ženi, ki mu je dejala:

»Oficir Akademije bi rad postal? S čim pa si to zaslužil?«

On se je razhudil:

»Ali ne razumeš, kaj hočem povedati? Vprašal sem te samo, kaj moram storiti, da pridem do te časti. Ti si nespametna!«

Žena se je nasmehnila:

»Saj imaš prav. Vendar se čudim, da takšne stvari vprašuješ mene. Odkod naj to vem?«

Tedaj se mu je posvetilo v možganih:

»Kaj če bi ti omenila mojo željo poslancu Rosselinu? Ta bi morda vedel kakšen pameten svet. Vidiš, jaz mu osebno ne morem razložiti te želje. To je kočljiva zadeva, pa tudi neprijetna stvar. Če bi ti govorila z njim, pa bi drugače izgledalo. Zdelo bi se popolnoma naravno...«

Žena mu je obljubila, da ne bo pozabila govoriti s poslancem Rosselinom, ki jo je poslušal in obljubil, da pojde k ministru. Tedaj ga Sacrement ni več izpustil iz krempljev. Naskakoval ga je s takšno vztrajnostjo, da mu je jel presedati. Da bi se ga otresel, je Rosselin svetoval Sacrementu, naj napiše prošnjo in navede svoje vzroke in za sluge.

Zadrega je bila velika. Kaj naj napiše? Bilo je zelo nerodno, kajti ni mogel zapisati niti tega, da ima maturo.

Kljub temu ni obupal. Sedel je za mizo in začel pisati. Kanil je napisati razpravo z naslovom »Ljudstvo ima pravico do izobrazbe«. Toda pisanje se mu je tako razblinilo, da mu je zmanjkalo idej in ga ni mogel dokončati.

Mislil je in si ubijal glavo, pa zaman. Potem je vzel v pretres lažja vprašanja, drugo za drugim. Najprej je začel pisati o prvem pouku v ljudski šoli. Izražal je nejevoljo zaradi pomanjkanja gledališč za otroke po četrtih, koder prebivajo siromaki. Takšne otroke bi morali starši voditi v gledališče, kjer bi dobili vse potrebno znanje s pomočjo modernejših učnih pripomočkov. To bi

bili nekakšni tečaji, kjer bi se možgani privajali novim vtisom. Slike bi se vtisnile v spomin, znanost bi postala tako rekoč otipljiva. Ali je kaj bolj preprostega kakor to? Na ta način se da kar najbolj mogoče predstavotvorno predavati zgodovino, zemljepisje, prirodopisje, živalstvo, anatomija in tako dalje in tako dalje...

Razpravo je dal natisniti ter je poslal po en iztis vsakemu članu parlamenta, po deset izvodov vsakemu ministru in prezidentu republike. Tudi uredništvo pariških listov ni pozabil. Vsako uredništvo je dobilo po deset izvodov, listom na deželi pa je poslal po pet iztisov.

Začel se je baviti tudi z vprašanjem uličnih knjižnic. Od države je zahteval, naj plačuje ljudi, ki naj bi po ulicah vozili knjižnice na vozičkih kakor delajo to slaščičarji in zelenjadarji, da postrežejo občinstvu pri vsakem koraku s tem, kar si mimoidoči pežeje. Vsak državljani Francije naj bi imel pravico izposoditi si pri ambulantni ulični knjižnici po deset knjig mesečno.

»Ljudstvo,« — je pisal Sacrement — »ima najboljše voljo in se hoče izobraževati, toda nima vedno priložnosti, da bi utešilo svojo željo po izobrazbi. Zato mu je treba seči pod pazduho. Treba mu je ponuditi knjigo spotoma in mimogrede.«

Sacrementove teorije pa so ostale samo na papirju. Kljub temu je napisal prošnjo na ministru, navedel svoje razloge in prejel odgovor, da ga imajo v razvidu in da zbirajo podatke o njem. To ga je tako podžgalo, da se je že videl na konju. A tudi ta utvara se mu je razpršila v nič.

Zato se je odločil, da bo sam posredoval. Prosil je za sprejem pri ministru za prosveto. Ni ga sprejel minister, pač pa eden izmed ministrovih tajnikov, mlad, na oko resen, da, celo važen možki. Pritiskal je na bele gumbiče pod krožnico telefonske slušalke kakor da udarja na klavir. Potem je dvignil slušalko z vilic, klical vratarja in slugo iz čakalnice ter jim dajal navodila kakor se spodobi nadrejenemu uradniku. Ta možki je prepričeval Sacramenta, da je njegova stvar na dobrem potu ter mu je priporočil, naj nadaljuje, kakor je bil pričel.

Sacrement se je zopet lotil posla.

Poslanec Rosselin se je začel zanimati za njegov uspeh. Dajal mu je koristne nasvete in priporočila. Rosselin je bil tudi sam odlikovan, čeprav ni vedel, s čim si je zaslužil odlikovanje.

Sacrement je zdaj dobil pobudo za nova predavanja. Rosselin ga je uvedel v učene družbe, kjer so večkrat razpravljali o zamotanih vprašanjih. Tam je našel ljudi, ki so si takisto prizadevali, da bi bili imenovani za oficirje ali viteze Častne legije. Rosselin je priporočal Sacramenta tudi v ministrstvu.

Nekega dne, ko je prišel Rosselin na obed k Sacrementovim, kar se je zdaj pogostoma dogajalo, mu je stisnil roko z besedami:

»Po mojem priporočilu vas bo doletela velika čast. Odbor za zgodovinska raziskovanja vam je poveril važno delo z naročilom, da pregledate razne knjižnice v Franciji.«

Sacrement je bil navdušen. Ni mogel govoriti, ne jesti ne piti. Osem dni po tem sporočilu je odrinil na pot.

Vozil se je iz mesta v mesto, iz kraja v kraj. Preučeval je kataloge, brskal po podstrešjih s starimi knjigami in drugo ropotijo, dvigal prah s polic in s svojim početjem izzival mržnjo knjižničarjev.

Nu, ko je nekega večera končal delo v Rouenu, se mu je stožilo po domu. Zahotelo se mu

je videti ženo, da bi jo vsaj poljubil, kajti videl je ni že teden dni. Sédel je torej na vlak, ki odpelje iz Rouena ob devetih zvečer in pride v Pariz okoli polnoči.

Ključ od hišnih vrat je imel pri sebi. Odklenil jih je in vstopil brez šuma. Drhtel je radosten ob misli, kako bo presenetil ženo, ko se bo iznenada pojavil pred njo. A iznenadenje mu je bilo prihranjeno. Žena se je bila zaklenila v spalnico in Sacramento je moral vzklikniti pred vrati: »Jeanne, jaz sem doma, jaz! Odpri!»

Bila je podoba, da se je morala žena močno prestrašiti, kajti slišati je bilo nekaj podobnega kakor skok iz postelje in zmedeno govorico. Sacramento se je zdelo kakor da sanja. Žena je planila v svojo oblačilnico, jo odklenila pa spet zaklenila, stekla nekajkrat po spalnici bosa sem in tja in se spotikala nad predmeti, ki so ji bili na poti. Steklenina je žvenketala. Ko je bilo tega konec, je razburjeno vprašala:

»Kaj si res doma?«

Sacramento je odvrnil:

»Seveda sem jaz. Tak odkleni vendar!«

Vrata so se mahoma odprla. Žena se je vrgla Sacramento na prsi in zajecljala:

»Ne veš, kako si me prestrašil. Iznenadil si me. Dragi, ljubi moj...«

Sacramento se je začel slačiti, premišljeno in polagoma kakor je bila njegova navada pri vsakem delu. Zdajci pa je ugledal na stolu suknjič, kakršen je navadno visel v predsobi. Zdrnil se je. V gumbnici je bila — rdeča značka.

Hotel je spregovoriti, pa se je samo davil:

»Na, na... na... suknjiču je odlikovanje...«

Žena je priletela k njemu z enim samim skom ter mu iztrgala suknjič iz rok.

»Ne, to je zmota... Daj mi suknjič, da ga obesim kamor spada.«

Sacramento pa nikakor ni mogel izpustiti rokava. Ponavljal je venomer kakor v sanjah:

»Kaj?... Kako?... Razloži mi to... Čigav suknjič je to? Moj ni, ker je na njem značka Častne legije...«

Žena se je trudila, da bi možu iztrgala suknjič. Bila je vsa iz sebe in je jecljala:

»Čuješ..., čuješ..., daj mi suknjič. Ne morem ti pojasniti te zadeve... To je za zdaj še skrivnost...«

Sacramento pa se je razhudil. Rdečica mu je zginjala z obraza bolj in bolj, nadomeščala jo je bledica. Tiščal je v svojo ženo in zahteval od nje pojasnila:

»Povej mi, čigav je ta suknjič? Moj ni, jaz nimam odlikovanja. Torej...?«

Tedaj je spregovorila:

»Nu, pa ti bom povedala, ker si tako nestrpen in neučakan!... Samo prisezi, da boš molčal... Torej: ti si odlikovan...«

Sacramento se je zdelo, da se je preselil na drugi svet. Vzdrhtel je od razburjenja, izpustil suknjič in se sesedel v naslanjač.

»Praviš..., praviš..., da sem... — odlikovan...?«

»Da... Ampak to je še skrivnost. Velika skrivnost...«

Žena je vzela suknjič, ga obesila v omaro ter jo zaklenila. Potem je vsa blede spregovorila:

»Veš... ta suknjič sem naročila zate. Toda nisem ti hotela ničesar povedati. Tvoje odlikovanje bo objavljeno šele čez kakšen mesec dni ali čez šest tednov. Najprej moraš dokončati započeto delo v knjižnicah. Bilo je dogovorjeno, da izveš to novico šele po vrnitvi z dovršenega dela. Poslanec Russelin ti je izposloval odlikovanje.«

Sacramento je s sklonjeno glavo ponavljal kakor otrok:

»Russelin... Odlikovanje... Torej se imam zahvaliti njemu, da sem odlikovan... Jaz... on... Ah!...«

Moral je izpiti čašo vode.

Na tleh je ležal košček belega papirja. Sacramento ga je pobral in videl, da je posetnica. Na njej je bilo natisnjeno: Russelin — poslanec.

»Nu, saj vidiš,« je segla vmes žena.

Sacramento je zajokal od veselja.

Mesec dni po tem dogodku je bilo v Službenem listu objavljeno, da je gospod Sacramento zaradi posebnih zaslug imenovan za viteza Častne legije.

Kolikšno je bilo veselje, si lahko zamisli samo lovec. Popoldne so prinesli moji nosači z velikanskim hrumom kožo in glavo redkega plena v taborišče. Ko smo sneli kožo še z glave, je neki nosač našel staro gnoječo se rano kot posledico strela in je izluščil iz lobanje železno kroglo, veliko kakor človeški palec. Krogla je bila vdrla za drugi rog in je bila sploščena. Tu je tičala pač že več mesecev. Gotovo je na tega nosoroga streljal kak domačin s puško, ki jo je nabasal od spredaj. Zdaj je bilo naenkrat jasno, zakaj je v glavo ranjena žival spoznala v nas svoje in svojega mladiča najhujše sovražnike in je takoj divje napadla. Moja posebna sreča na tem lovu je bila ta, da je krogla 22 na daljavo svojih 18 m s konico nekoliko poševno vdrla v prsi in raztrgala vsa pljuča. Tako je smrtno ranjeni nosorog zdiral naravnost v smeri napada, nakar se je zrušil kakor od strele zadet. Če bi bil slabo zadet, bi nas bil poiskal. Zadeva bi bila potem v tem nevšečnem goščavju morda drugače potekla.

Tako sem uplenil prvega nosoroga. Bilo je zares lepo. Še tisto popoldne sem se spet odpravil na novega nosoroga, vendar razen mnogih svežih sledov nisem našel ničesar. Človeku prav brž zadiši taka reč. Toda naslednje jutro se me je lotila mrzlica — to je bila posledica včerajšnjega razburjenja, in nič več se nisem počutil tako prijetno kakor prej.

Nekaj dni potem sem lahko pripovedoval svoj doživljaj na postaji pri »Mazum Gumzu« v obednici. »Mazum Gumza« pomeni zabavo ali razgovor. Opozarjam na slikovitost besede, ki zveni kakor brenčanje besed. Poslušalci so me napeto poslušali. Tri mesece potem pa sem bil priča, ko je eden izmed njih opisal moj doživljaj, kakor da ga je on sam doživel. Reči moram, da je pripovedoval zelo slikovito. V prvem presenečenju je manjkalo le za las, da nisem planil: »Tako?« Toda, ko sem pomislil, kako popušča spomin v tropičnih krajih, sem pustil pripovedovalcu veselje in sem ga od prilike do prilike samo vzpodbodel: »Ti hudi ti!«

Nekaj let pozneje v Urundiju. Razdrapan gorski svet, svetel gozd. Po višavju močvirnati deli, v dolini široko triogelno močvirje, v njem papirus. Grmičevje, gnijoče drevje, do kolena visoka trava, na obodu jezera. Več sto metrov nad močvirjem sem nepričakovano naletel na sledove nosoroga in kmalu nato tudi na prav krepkega samca. Ustrelil sem, menim da sem dobro zadel na daljavo 30 korakov, nosorog pa je zbežal nizdol.

Sled je bila dobro razpoznavna. Strmo smo se spuščali po pobočju do vnožja. Ob nasprotnem vetru smo stopali nedaleč od roba jezera, ko se je iznenada zastrmel v nas pogled negibno v travi ležečega starega nosoroga, oddaljenega od nas komaj 20 metrov. Neslišno so moji spremljevalci zdrknili na kolena. Govoriti ni bilo kaj. Ta bo moj, sem pomislil, pokleknil, pomeril in sprožil. Kakor pade jabolko z drevesa, se je žival zgrudila mrtva. Strel je predril srce. Toda kolikšno presenečenje! Tik za njim je stal drug krepak nosorog, le nekoliko šibkejši od prvega; ugledali smo ga šele sedaj, ker ga je prejšnji nosorog docela zakrival. Drugi nosorog se ni ganil z mesta, marveč je mežikal kakor da je presenečen in je skušal vohljati. Streljati nikakor nisem hotel, ker smo itak bili že za daljšo dobo preskrbljeni z mesom.

Karavana, ki se je bližala, je po mojem naročilu izbrala taborišče svojih 300 metrov od kraja, kjer sem streljal, na mojhnem pobočju, medtem ko sem sam napravil nekaj fotografskih po-

snetkov. Nosorog nas je nekajkrat nahrulil, vendar se je po kratkih sunkih vselej spet vrnil k mrtvemu tovarišu. Ker smo hoteli plen razkosati, je bilo treba drugega nosoroga kakorkoli odstraniti, ne da bi ga poškodovali. Premišljal sem, kako bi to storili. Tedaj sem se domislil nečesa novega, kar mi je obetalo poln uspeh in zraven veliko zabavo. Zbral sem svoje ljudi, ki so medtem prispeli v taborišče. Sestavil sem bojno edinicco treh vojakov in 15 nosačev ter sem jim razložil svojo zamisel. Niso vsi soglašali, vendar so sodelovali, kajti velika je vera v nezmotljivost Evropca, ki vodi karavano. Na dogovorjeno znamenje — čim dvignem svojo dolgo popotno palico iz bambusa — smo planili z združenimi močmi prav po vojaško kakor k frontalnemu napadu vzklikajoč: »Marš, marš, hurá!« To je bilo nosorogu preveč. Kar odfrčal je. Vse tako, kakor sem si bil zamislil.

To veselje! Da, resnično, lepo je biti junak. Med velikim smehom in novimi dovtipi o beguncu se je razblinila napetost hrabre enote, ki je — kakor se spodobi ljudem takta in obzirnosti — prepustila prednost meni. Prepričan sem, da bi ob prihodnji taki priložnosti zadostovalo pet mož in sem sklenil poizkusiti, da zberem nadaljnje izkušnje tudi nasproti drugi veliki divjadi.

Pozno popoldne se je vrnil mladi samec, ki sem ga bi že dolgo opazoval, k razkosanemu trupu ustreljenega nosoroga. Ko ga je ovohal, je z vreščecim grozilnim glasom spet zbežal. Velike kose plena so bili medtem moji ljudje prenesli v taborišče. Zvečer ob 8 je stal nosorog, ki je po vohu sledil stezi, po kateri so bili pri našli dele plena, pred našim taboriščem, v katerem so plapolali svetli ognji proti nebu. Ne da bi bil hotel ali vedel, sem bi pač ustrelil njegovo mater. Mladiči nosorogov ostanejo še cela leta pri svojih materah, dokler ne dorastejo. Ko se zbudi ljubezen, jih šele nagon plodivne požene na lastna potovanja, da si poiščejo tovarišico. Večkrat mi je bila naklonjena sreča, da sem lahko opazoval nosorogovo samico z mladičem. Bil sem priča velike medsebojne ljubeznivosti in skoraj ganljive navazanosti. Kako malo vemo ljudje o čustvenem življenju živali!

Kakšne čudne reči se primerijo — tokrat v predalekosežnem sočustvovanju in v nepoznavanju pravega stanja stvari — to je izrazila neka starejša gospa v živalskem vrtu, kjer je ganijena ogledovala starega indijskega nosoroga. Svoji prijateljici je rekla globoko žalostno: »Uboga žival... Takšna mora hoditi svoj živi dan po svetu!«

Stal sem poleg te dame in bi jo bil lahko pomiril z zatrdilom, da se nosorog kot »take« nedvomno dobro počuti in da prav nič ne trpi zaradi tega, ker mora tak, kakršen je, skozi življenje. Toda čemu bi se človek vmešaval v takšno sijajno umišljenost! Pa če bi tudi nosorog znal misliti in če bi si z enakimi občutki ogledal staro damo?

Pri takih opazovanjih lahko človek zaide v prečudne dvome, zato rajši ne črtnem nobene več...

Biro za filatelijo pri Poštnem ministarstvu je dal naslednjo objavo št. 5

Emisija priložnostnih znamk za 5. ob. letnico zgodovinskih odločitev AVNOJ-a o ustanovitvi FLR Jugoslavije in 3. obletnice FLRJ.

Po odločbi Poštnega ministristva izidejo 29. novembra 1948 nove priložnostne znamke. Serija ima 7 vrednot in sicer: 6 vrednot po 3 din z grbi ljudskih republik Srbije, Hrvatske, Slovenije, Bosne in Hercegovine, Makedonije in Črne gore in sedma vrednota za 10 din z zveznim grbom in silhueto zgradbe Narodne skupščine v Beogradu.

Osnutke za te znamke so izdelali Sreten Grujić, grafik, Tanasije Krnjajić, grafer in Božidar Kotmut, grafik, vsi iz Beograda.

Znamke so tiskane v bakrotisku v polah po 5 x 10 kosov. Naklada 100.000 popolnih serij.

Na dan obletnice bodo uporabljale glavne pošte na sedežih ljudskih republik priložnostne žige.

Druge podrobnosti še objavimo.

Na sliki vidimo vrednosti z grbom ljudskih republik Bosne in Hercegovine ter Makedonije, v sredi pa najvišjo vrednoto za 10 din z zveznim grbom.

Obletnica Rdeče armade

Sovjetska armada je praznovala letos konec februarja svojo 30. obletnico, ki jo proslavlja serija 4 znamk v vrednotah:

- 30 kopejk (rjava) — topništvo.
- 30 kopejk (siva) — mornarica.
- 30 kopejk (modro siva) — letalstvo.
- 60 kopejk (rdeče rjava) — gojenci Vojne akademije.

Na zadnji vrednoti je izrek sovjetskega ministra oboroženih sil ZSSR, mar-

ZGODOVINA PISEMSKE POŠTE IN LOVRENC KOŠIR

(Iz govora predsednika FKL-a ob odkritju spominske plošče).

Do nedavna je smatral svet za idejne. ga zamislega poštne znamke Angleža Rowlanda Hill-a, ki je predlagal l. 1837. angleškemu parlamentu, da bi naj uvedel za pisemsko pošto uporabo poštne znamke. Dokaz, kako malo važnosti je pripisoval tedanji angleški parlament tej ideji, je dejstvo, da je odobril uporabo

že v starih časih so se zavedali civilizirani narodi važnosti medsebojnega pismenega obveščanja, izmenjavanja misli, obveščanja o dogodkih itd. Vlade starih držav (Asircev, Egipčanov in druge) so pošiljale podrejenim organom zapovedi, navodila in poročila po stih. Ti so bili včasih pomembne osebnosti, poslanci, v navadnejših primerih pa sužnji. Pisma so se pošiljala po potrebi in niso bila redna. Redne poštne zveze so uvedli šele stari Rimljani, ki so jih organizirali z ustanovo »cursus publicus«. Ta ustanova pomeni prvo predhodnico rednega poštnega prometa. Izpopolnjevala se je in je dosegla sčasoma precejšnjo stopnjo.

(Konec prihodnjik)

SOVJETSKA ZVEZA

V. J. Surikov

Za 100-letnico rojstva velikega ruskega slikarja Vasilija Ivanoviča Surikova (1848—1903) sta izšli dne 15. II. 1948 dve znamki z njegovo sliko. Vrednote:

- 30 kopejk (rjava rdeča).
- 60 kopejk (zelena).

Na znamkah je napis »Veliki ruski hudožnik V. I. Surikov«.

Spartakiada

Dne 23. II. 1948 sta izšli 2 znamki s sportnimi motivi:

- 15 kopejk (sivo modra) — smučar.
- 20 kopejk (zeleno modra) — motodirkač.

šala Bulganina: »Vsi sovjetski borci morajo pomniti povelje tov. Stalina, da v vojni večini ne sme biti zastoja. Treba je vztrajno povečevati raven bojne in politične pripravljenosti, krepiti moč oboroženih sil sovjetske države.«

Borci hrioni

V spomin na heroje, ki so dali svoja življenja za domovino v pretekli domovinski vojni, je izšla vrsta 3 znamk v vrednotah:

- 60 kopejk (vijoličasta) — heroj S. Lazo.
- 60 kopejk (zelena) — heroj H. Šors.
- 60 kopejk (rjava) — heroj V. I. Čapajev.

100 let Komunističnega manifesta

Februarja letos je poteklo 100 let, odkar sta napisala velika učitelja proletariata Marx in Engels drobno knjižico, zgodovinsko znamenito in revolucionarno delo »Manifest Komunistične partije«.

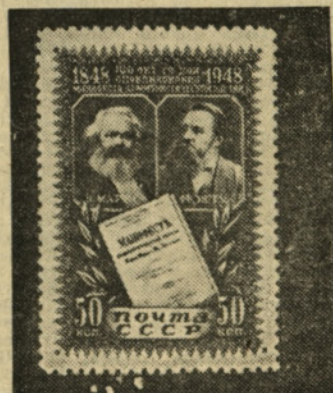
Tej zgodovinski obletnici sta posvečeni 2 znamki s sliko naslovne strani knjige in slikama Marxa in Engelsa.

- 30 kopejk (črna siva).
- 50 kopejk (rdeče rjava).

poštne znamke šele v letu 1840., pa samo za londonski distrikt.

Toda že leta 1836, tedaj leto dni prej, je predlagal naš rojak Lovrenc Košir avstrijski vladi uvedbo poštne znamke namesto dotedanjega načina plačevanja poštne pristojbine v gotovini. Avstrijska vlada njegovega predloga ni sprejela, ker se očitno ni zavedala njegove dalekosežnosti. Zategadelj ni

čudno, da se je začel Košir sam zavedati pomembnosti svoje zamisli šele potem, ko so uvedle poštne znamke že skoraj vse države, druga za drugo. Tedaj je skušal pobiti trditve, da je Hill idejni zamislec poštne znamke; poudarjal je, da pritiče prvenstvo te zamisli njemu samemu. Uradno uvedena raziskovanja so nesporno ugotovila, da je Košir predlagal uvedbo poštne znamke leta 1836. Potemtakem mu gre prvenstvo zamisli. Naša dolžnost pa je, da ovrzemo napačno gledanje svetovne javnosti na to vprašanje.

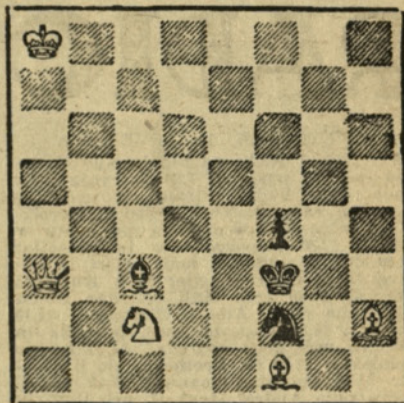
Da bo pomembnost Koširjeve zamisli povsem jasna je potrebno, da prikažemo razvoj poštne prometa od začetka do danes.

SAH

PROBLEM št. 25

B. Avšarov

(Šahmati v SSSR)

Beli: Ka8; Da3; Lf1, Lb2; Sc2.
Črni: Kf3; Le3; Sf2; Pf4.

Mat v 4 potezah

V prvi potezi vleče dama, ki stoji nekoliko iz igre; s polja d6 se ji odpirajo najlepše možnosti (na e6 ali g6), torej: 1. Da3—d6. Črni ima več odgovorov: a) 1. ... Sd3. 2. Dg6, Se1. 3. Lg1! ter 4. Dc6 oz. Dg2 oz. Sxel mat; b) 1. ... Kg4. 2. Dg6+, Kh4. 3. Sc3! ter 4. Lg3 oz. Sf5 mat; c) 1. ... Ld2 ali Le5. 2. Dg6, Sg4. 3. Dc6+, Kf2. 4. Dg2 mat; d) 1. ... Ke4? 2. Dx(f4)+, Kd5. 3. Dc4 mat; e) 1. ... Sh3. 2. De6, Le5. 3. Dxb3+ in 4. Dd3 oz. Dg2 mat, ali 2. ... Sg1. 3. Dg6 in 4. Dg2 mat. Drugače črni ne more braniti grožnje Dxf4 mat.

RESITVE PROBLEMA št. 24

1. Dg8 — e8, grožnja 2. Dxc7 mat. 1. ... Sxf6. 2. Lb4 mat; 1. ... Sc5, 2. Sac4 mat; 1. ... Lf5+. 2. Sxf5 mat; 1. ... Sd5. 2. Sc4 mat; 1. ... Sxb5. 2. Sxb5 mat; 1. ... Se6. 2. Sac4 mat in pod.

KDO ZNA, KDO VE (Nagradna)

2	4	6	8	10
12	14	16	18	20
22	24	26	28	30
32	34	36	38	40
42	44	46	48	50

Razvrsti številke v gornjem kvadratu tako, da bo znašala vsota števil v vsaki vodoravni, navpični in prekotni vrsti 130.

(Rešitve sprejemamo do vključno sobote 20. t. m. Napišite jih kar na dopisni. so. V naslovu navedite tudi svoj poklic.)

ENACBA

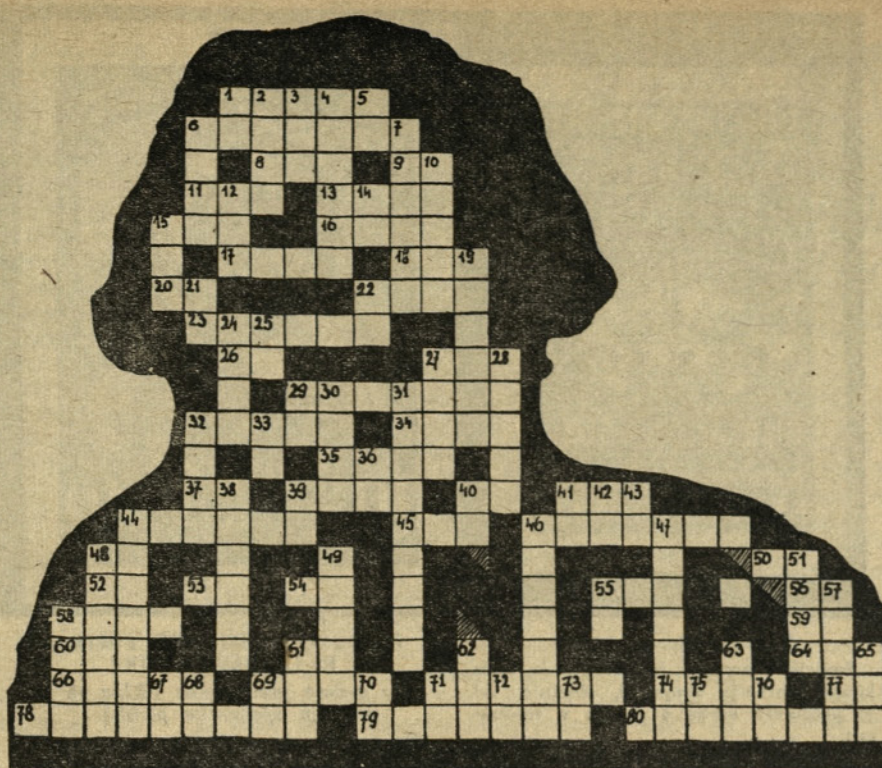
$$(a - b) + (c - d) + (e - f) + (g - h) + (i - j) + (k - l) = 1$$

- a = velika množina,
b = deli obraza,
c = konec, proslava dela,
d = čas norčij in hrupne zabave,
e = graščinski hlapec, nadzornik tlačanov,
f = število,
g = kraj v Gornjesavinjski dolini,
h = škodljivka železa (množ.),
i = krajevni prislov,
j = imendan, osebni zaimek,
k = dokolenice, ovoji nad hlačami,
l = cerkvena opravila,
m = socialistična gospodarska skupnost v kmetijstvu.

MAGIČNI LIK

	1.	2.	3.	4.	5.
1.	C	C	C	C	E
2.	E	E	E	E	E
3.	I	I	J	J	L
4.	M	N	N	N	N
5.	O	P	P	P	R
	S	S	S	S	T
	T	T	V	V	V

Besede pomenijo vodoravno in navpično: 1. iz tujega kraja, od drugod, 2. sodnica, 3. politični delavec, agitator, 4. pijaka, 5. jeza gospodinje.

KRIZANKA »SFINGA«

Besede pomenijo: Vodoravno: 1. slovenski slikar, 6. pripadnik avijacije, 8. moško ime, 9. vzklík, 11. podredni veznik, 13. mesto v Sovjetski zvezi, 15. naš otok, 16. pokrajina v Grčiji, 17. mesto v severni Afriki, 18. doba razvoja Sovjetske zveze, ki je sledila vojnemu komunizmu v dobi intervencije in gospodarske blokade (kratice), 20. oblika zaimka on, 22. slovenski slikar, 22. letna doba, ko se kaj dela, sežija, 26. kazalni zaimek, 27. število, 29. naznanilo, prerokovanje, 32. morska ptica, 34. lepe, 35. pesnik, 37. znak za kemično prvine, 39. kemična prvine, 40. predlog, 41. število, 44. moško ime, 45. žensko ime (množ.), 46. slovenski slikar, 48. predlog, 50. enota ploskovne mere, 52. španski spolnik, 53. veznik, 54. kratica za akademski na-

slov, 55. umik, 56. učenje, priprava, 58. vrsta veslaškega čolna, 59. predlog, 60. šahovski izraz, 61. upanje pričakovanje, 64. žensko ime, 66. kurja so prav neprijetna, 69. sam, brez družbe, 71. hotenje, naklep, 74. reka v Jugoslaviji, 77. španski spolnik, 78. prenovljeni, kakor na novo rojeni, 79. država v ZDA, 80. vede, nauki — Navpično: 1. osebni zaimek (množ.), 2. hlapljiva, brezbarvna tekočina, ki jo uporabljamo v zdravilstvu, 3. pridelek, sadež, 4. izbran, odličen, 5. samo, edino, 6. pokrajina na Hrvaškem, 7. kontinent, 10. prostor, ki je v muslimanski hiši namenjen ženskam, 12. pristanišče na Finskem, 14. nadeja, pričakovanje, 15. gora na Dolenjskem, 19. vrsta slike, 21. igralna karta, 22. kratica za našo vojsko, 24. evropski ognjenik, 25. predlog, 27. ženske sestre

mož, 28. del posteljnine, 29. nikalnica, 30. židovsko moško ime, 31. upoštevati, misliti na kaj, 32. gozdni sadež, 33. vprašalnica, 36. predlog, 38. glavno mesto azijske države, 40. nikalnica, 41. dva enaka soglasnika, 42. kvartaški izraz, 43. znak za kemično prvine, 44. umetni gnoj, 46. število, 47. mesto v vzhodni Srbiji, 48. gospodinske potrebnosti, 49. vrsta rib, 51. zemeljsko bogastvo, 55. oblika pomožnega glagola, 57. nebesni pojav, 58. prepir, nesporazum, 61. dehl telesa, 62. naš otok, 63. industrijska rastlina, 65. veznik, 67. oblika pomožnega glagola, 70. predlog, 71. predlog, 72. začetek materije, 73. egiptovski sončni bog, 75. glej 37. vodoravno, 76. grška črka.

REŠITEV UGANK V 43. ŠTEVILKI

Visoko, visoko v oblake: Ključ rešitve so zastavice. Najprej odberamo črkovne skupine, ki ustrezajo črnim, nato tiste, ki ustrezajo belim, in končno tiste, ki ustrezajo beločrnim zastavicam. Dobite: Titovo letalstvo čuvar našega neba.

Magični lik: 1. Jelovica, 2. Slovenec, 3. govedina, 4. Trinidad.

Stopnice: 1. naročniki, 2. naočniki, 3. končani, 4. končna, 5. Kočna, 6. kočna, 7. ako, 8. ko, 9. k.

Kulturni spomeniki: Vavpotič, Jakopič, Smrekar, Grohar, Gaspari, Vesel, Stern, Jama, Kobilca.

REŠITEV UGANK V 44. ŠTEVILKI

Krjanka: Vodoravno: 1. Molotov, 7. lopar, 11. se, 13. Iračan, 14. Tabor, 15. tak, 16. Lapac, 17. tapir, 18. suho, 19. obok, 10. serum, 21. Rodan, 22. jar, 23. napuh, 25. kolo, 26. Er, 27. laket, 28. tro, 30. Rim, 31. klp, 32. citrona, 35. ni, 36. Ivanov, 38. naučen, 41. Čapajev, 42. slikarna — Navpično: 1. Milejevič, 2. oratar, 3. lapor, 4. očaj, 5. Tac, 6. on, 7. lapuh, 8. obim, 9. por, 10. ar, 11. Sahalin, 12. ekonomija, 14. Tarutin, 15. Tudor, 17. tepec, 18. sok, 20. sak, 23. napoj, 24. vroči, 27. lina, 28. trul, 29. Onek, 31. kap, 33. Tas, 34. Ana, 37. va, 38. ve, 40. Ir.

Zlogovnica: 1. Sorško polje, 2. Irokezi, 3. motivika, 4. osamljenost, 5. novinar, 6. opekarna, 7. Vorosilov, 8. pleskar, 9. Opatija, 10. debata, 11. pašniki, 12. ranjenec, 13. angina — Simonov: Pod praskami kostanj.

RADIO

PONEDELJEK, 15. NOVEMBRA

6.00 Igrajo godbe na pihala; 6.10 Napoved časa in poročila; 6.20 Jutranja telovadba; 6.30 Veder jutranji spored; 7.00 Napoved časa radijski koledar, poročila in objave; 7.10 Knjžem po svetu v glasbi; 12.30 Napoved časa in poročila; 12.40 Zabavna glasba, mali oglasi in objave; 13.00 Operne arije; 13.30 Kulturni pregled; 13.40 Igra Mali orkester Radia Ljubljane p. v. Alberta Dermelja; 14.10 Iz suita; 14.30 Napoved časa, poročila in objave; 14.40 Igrajo večernega sporeda; 14.50 Igrajo balalajke; 18.00 Od Beethovna do Brahmsa; 18.30 Poljudna znanost; 18.45 Samospeve poje Andrej Strkelj, pri klavirju Samo Hubad; 19.00 Radijski dnevnik; 19.10 Igrajo vuriške orgle; 19.30 Napoved časa in poročila; 19.40 Zabavna glasba, mali oglasi in objave; 20.00 Operetna glasba; 20.30 Poje Fantje na vasi; 21.00 Simfonični koncert s plošč; 22.00 Prenos poročil Zvezne postaje Beograd; 22.30 Mihael Glinka: Sonata za violo in klavir (Srečno Zalokar, Jelka Suhadolnik); 22.50 Baletna glasba; 23.10 Vedra glasba do konca oddaje; 23.30 Zaključek oddaje.

TOREK, 16. NOVEMBRA

6.00 Množične pesmi; 6.10 Napoved časa in poročila; 6.20 Jutranja telovadba; 6.30 Jutranji koncert; 7.00 Napoved časa, radijski koledar, poročila in objave; 7.10 Klavir v ritmu; 12.30 Napoved časa in poročila; 12.40 Zabavna glasba, mali oglasi in objave; 13.00 Veder opoldanski spored; 13.40 Gospodarska oddaja: V borbi za plan; 13.50 Poje Slovenski vokalni kvintet; 14.10 Nekaj orkestralne glasbe; 14.30 Napoved časa, poročila in objave večernega sporeda; 14.45 Češke narodne pesmi; 18.00 Igra Vaški kvintet; 18.30 Oddaja za pionirje — Zdej je dan in sonce sije; 18.50 Glasbena medigra; 19.00 Radijski dnevnik; 19.10 Male skladbe velikih mojstrov; 19.30 Napoved časa

in poročila; 19.40 Zabavna glasba, mali oglasi in objave; 20.00 Prenos iz ljubljanske opere; 22.00 Prenos poročil Zvezne postaje Beograd; 22.30 Lahka orkestralna glasba; 23.00 Plesna glasba; 23.30 Zaključek oddaje.

SREDA, 17. NOVEMBRA

6.00 Vedre melodije; 6.10 Napoved časa in poročila; 6.20 Jutranja telovadba; 6.30 Operetna glasba; 7.00 Napoved časa, radijski koledar, poročila in objave; 7.10 Narodna glasba raznih narodov; 11.15 Soliska ura za osnovne šole (O fevdalni ureditvi družbe); 12.30 Napoved časa in poročila; 12.40 Zabavna glasba, mali oglasi in objave; 13.00 Popularni koncert s plošč; 14.00 Ruski tečaj Društva za kulturno sodelovanje Slovenije s SZ (6. lekcija); 14.20 Ruske narodne; 14.30 Napoved časa, poročila in objave večernega sporeda; 14.45 Nekaj solistične glasbe; 15.00 Soliska ura za osnovne šole (O fevdalni ureditvi družbe); 18.00 Igrajo godbe na pihala; 18.30 Fizikturno predavanje; 18.40 Iz sodobne glasbe; 19.00 Radijski dnevnik; 19.10 Pisan spored izjava na harmoniko Avgust Stanko; 19.30 Napoved časa in poročila; 19.40 Zabavna glasba, mali oglasi in objave; 20.00 Jezikovni pogovori; 20.10 Poje zbor Centralnega Doma Jugoslovanske Armije; 20.45 Gospodarska oddaja: V borbi za plan; 21.00 Beethoven: Simfonija št. 9; 21.30 Igra Zabavni orkester Radia Ljubljane p. v. Bojana Adamiča; 22.00 Prenos poročil Zvezne postaje Beograd; 22.30 Iz del Beodriha Smetane; 23.30 Zaključek oddaje.

CETRTEK, 18. NOVEMBRA

6.00 Slovenske narodne; 6.10 Napoved časa in poročila; 6.20 Jutranja telovadba; 6.30 Plesi in baleti; 7.00 Napoved časa, radijski koledar, poročila in objave; 7.10 Lahka glasba; 12.30 Napoved časa in poročila; 12.40 Zabavna glasba, mali oglasi in objave; 13.00 Pisan spored orkestralne in solistične glasbe; 14.00 Kulturni pregled; 14.10 Igra Veseli trio; 14.30 Napoved časa, poročila in objave večernega sporeda; 14.45 Poje Voroneški zbor; 18.00 Igra Mali orkester Radia Ljubljane p. v. Alberta Dermelja; 18.30 Iz francoskih oper; 19.00 Radijski dnevnik; 19.10

Slovenske skladbe za klavir izvaja L. M. Škerjanc; 19.30 Napoved časa in poročila; 19.40 Zabavna glasba, mali oglasi in objave; 20.00 Tone Cufar — komunist in literat; 20.30 Poje Slovenski vokalni kvintet; 20.50 Nekaj sovjetske lahke glasbe; 21.15 Igrajo Slovenski solisti, zbori in orkester; 22.00 Prenos poročil Zvezne postaje Beograd; 22.30 Plesna glasba; 23.00 Melodije za lahko noč; 23.30 Zaključek oddaje.

PETEK, 19. NOVEMBRA

6.00 Polke in valčki; 6.10 Napoved časa in poročila; 6.20 Jutranja telovadba; 6.30 Jutranji koncert; 7.00 Napoved časa, radijski koledar, poročila in objave; 7.10 Sovjetska lahka glasba; 12.30 Napoved časa in poročila; 12.40 Zabavna glasba, mali oglasi in objave; 13.00 Lahke opoldanske spored; 14.00 Gospodarski pregled; 14.10 Slovenske narodne in umetne pesmi; 14.30 Napoved časa, poročila in objave večernega sporeda; 14.45 Samospeve Vilharja poje Vida Rudolf-Brezigar, pri klavirju Hori Svetel (prenos iz Maribora); 18.00 Igra godba Doma Armije p. v. Dleska Stepana; 18.30 Pogovor s pionirji; 18.50 Glasbena medigra; 19.00 Oddaja za ljudske odbore; 19.20 Glasbena medigra; 19.30 Napoved časa in poročila; 19.40 Zabavna glasba, mali oglasi in objave; 20.00 Ruski tečaj Društva za kulturno sodelovanje Slovenije s SZ (7. lekcija); 20.20 Poje zbor Slovenske filharmonije; 20.40 Vilko Ukmar: Glasbeno predavanje; 21.00 Simfonični koncert; 22.00 Prenos poročil Zvezne postaje Beograd; 22.30 Plesna glasba; 22.50 Komorna ura jugoslovanske glasbe. Sodelujejo: Liga Dorogin, Rupel Karlo, Lipovšek Marijan in Cenda Sedlbauer; 23.30 Zaključek oddaje.

SOBOTA, 20. NOVEMBRA

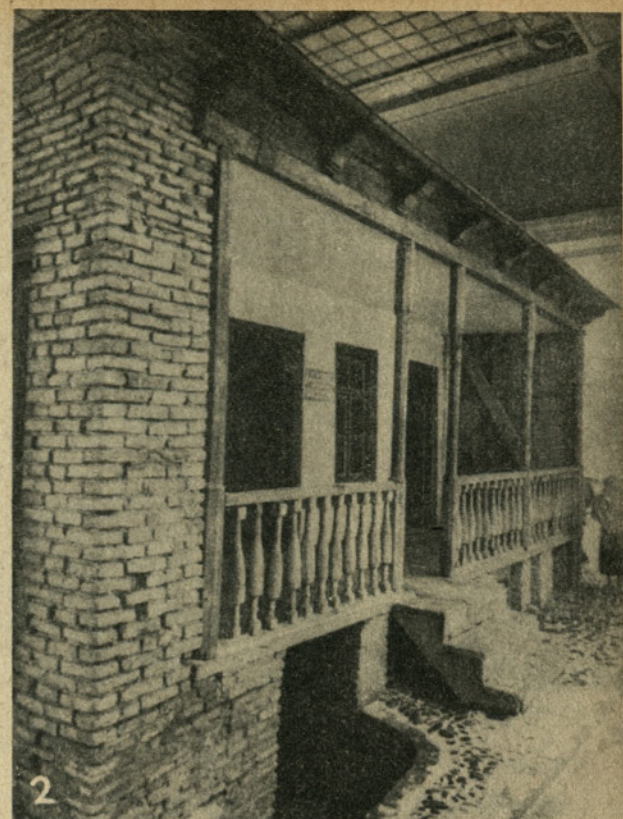
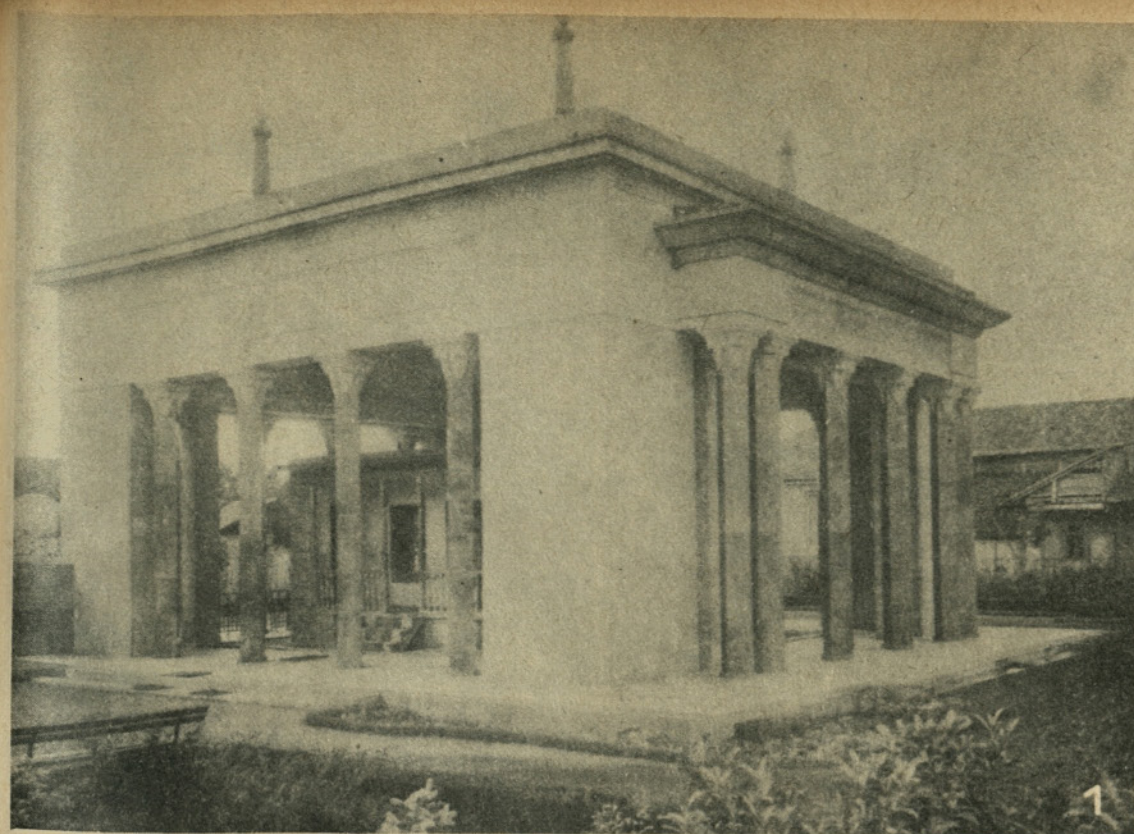
6.00 Poje zbor Rdečega prapora Sovjetske zveze; 6.10 Napoved časa in poročila; 6.20 Jutranja telovadba; 6.30 Plesna glasba; 7.00 Napoved časa, radijski koledar, poročila in objave; 7.10 Igrajo mali orkestri; 11.15 Soliska ura za učence sedemleth in dijake nižjih razredov gimnazij (Glasbena tema — o pesmi in rondoju); 12.30 Napoved časa in poročila; 12.40 Za-

bavna glasba, mali oglasi in objave; 13.00 Iz koncertov in simfonij; 13.30 Operetna glasba; 14.00 Solistična in zborna vokalna glasba; 14.30 Napoved časa, poročila in objave večernega sporeda; 14.45 Dimitrij Sostakovič: Godalni kvartet; 15.00 Soliska ura za učence sedemleth in dijake nižjih razredov gimnazij (Glasbena tema — O pesmi in rondoju); 18.00 Karel Pahor: Pihalni trio. Izvaja Mariborski pihalni trio (prenos iz Maribora); 18.15 Gospodarska oddaja: V borbi za plan; 18.30 Igra Zabavni orkester Radia Ljubljane p. v. Bojana Adamiča; 19.00 Tedenski zunanji politični pregled; 19.15 Partizanske pesmi; 19.30 Napoved časa in poročila; 19.40 Zabavna glasba, mali oglasi in objave; 20.00 Samospeve poje Stofka Odar-Korenčanova, pri klavirju Dana Perušek; 20.15 Glasbena medigra; 20.20 Hrvatska narodna glasba (Prenos iz Zagreba); 21.00 Veder sobotni večer; 22.00 Prenos poročil Zvezne postaje Beograd; 22.30 Pisana glasba; 23.30 Zaključek oddaje.

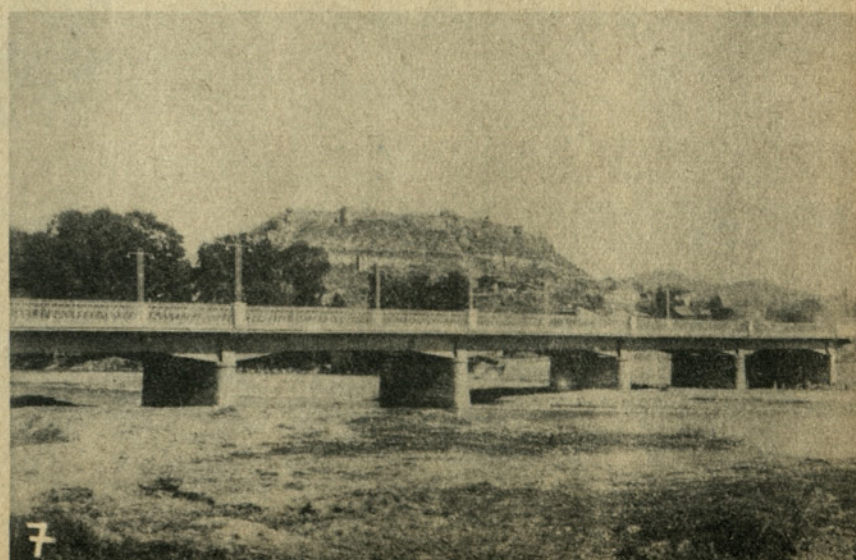
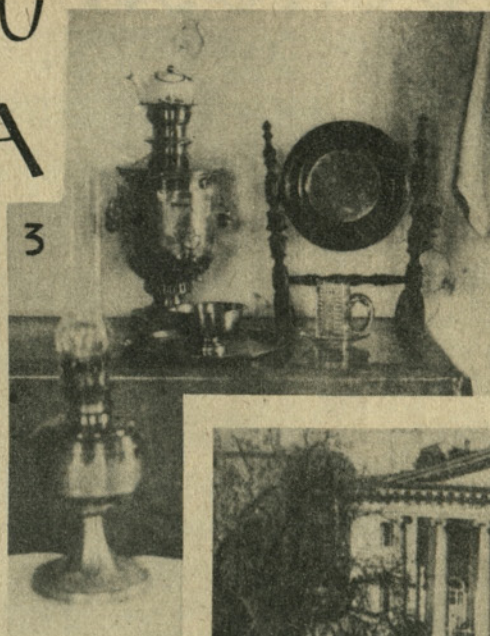
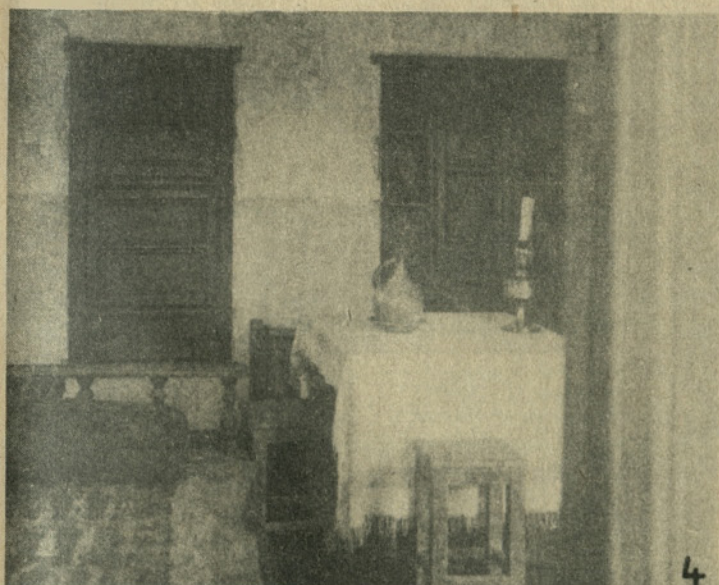
NEDELJA, 21. NOVEMBRA

8.00 Veseli jutranji spored; 8.30 Napoved časa, poročila, objava dnevnega sporeda in vremenska napoved; 8.45 Slovenske narodne; 9.00 Sovjetska pesem v besedi in glasbi; 10.00 Igra Mali orkester p. v. Draga Lorbecka (Prenos iz Maribora); 11.00 Poje zbor SNG p. v. Jožeta Hanca; 11.30 Vedra opoldanska glasba; 12.30 Napoved časa in poročila; 12.40 Zabavna glasba, mali oglasi in objave; 13.00 Pol ure za najmlajše poslušalce: Dedek jih je pripovedoval... 13.30 Za vsakogar nekaj; 14.30 Napoved časa, poročila in objave večernega sporeda; 14.45 Slovenske narodne in ponarodele poje Tone Petrovič, spremlja Avgust Stanko; 15.00 O'nja za podeželje; 19.00 Radijski dnevnik; 19.10 Borbene in delovne pesmi; 19.30 Napoved časa in poročila; 19.40 Zabavna glasba, mali oglasi in objave; 20.00 Mitja Vošnjak: »Naša velika maturata«; 20.20 Opera oddaja: Puškin in ruska operna umetnost; 21.00 Kaj bo prihodnji teden na sporedu; 21.30 Pisan večerni glasbeni spored; 22.00 Prenos poročil Zvezne postaje Beograd; 22.30 Zabavna in plesna glasba; 23.30 Zaključek oddaje.

•Tovariše, ilustrirani tednik »Slovenskega poročevalca« izhaja vsak petek. — Urejuje uredniški odbor, odgovorna urednica: Lidija Potrč-Knapova. — Uredništvo v Ljubljani, Knaflijeva ulica št. 5, telefon št. 55-22 Uprava, Selenburgova ulica 5; telefon št. 38-96. — Čekovni račun št. 6-90601-15. Tisk tiskarne »Slovenskega poročevalca«, bakrotisk tiskarne »Ljudske pravice«. Posamezna številka 8 din, mesečna naročnina 20 din, polletna 120 din, celoletna 240 din; za inozemstvo 40 din.

V ROJSTNEM KRAJU J.V. STALINA

Veliki vodja Sovjetske zveze Josip Visarionovič Stalin je po rodu iz mesteca Gori v Gruzinski SSR.

1. Splošen pogled na Stalinov dom, kjer se je rodil in živel Stalin od 1879—1883. Skromna hišica je danes obdana z arhitektonsko lepim okvirnim in zaščitnim poslopjem.

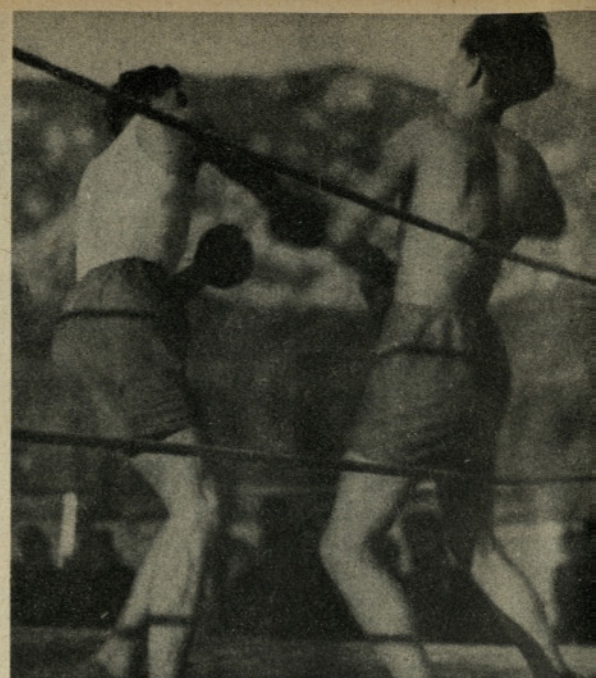
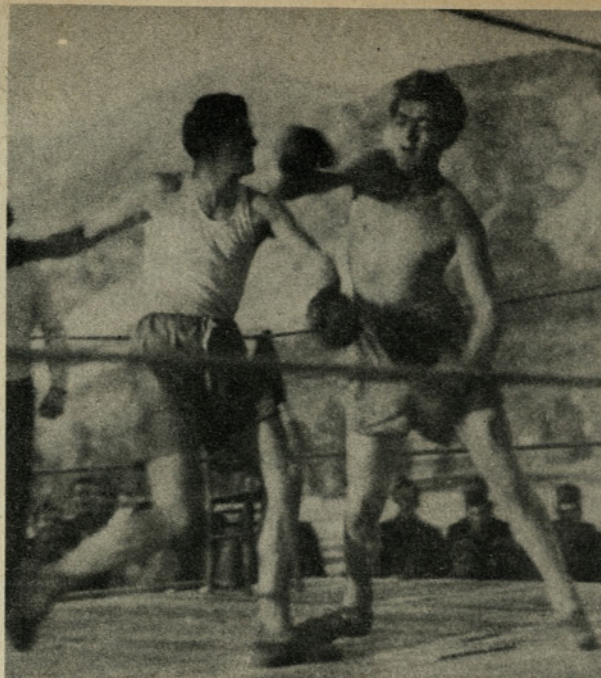
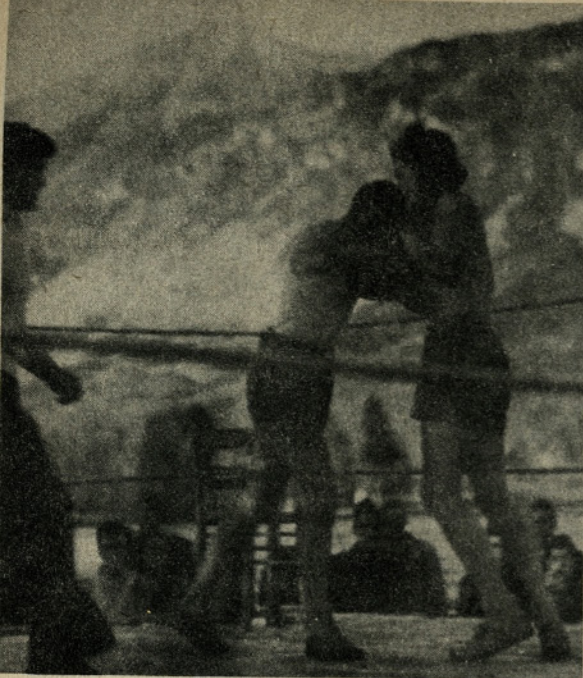
2. Rojstna hiša tov. Stalina, kjer je siromašno živel prva leta s svojo materjo.

3. Pogled v sobo prenovljenega doma tov. Stalina v Goriju.

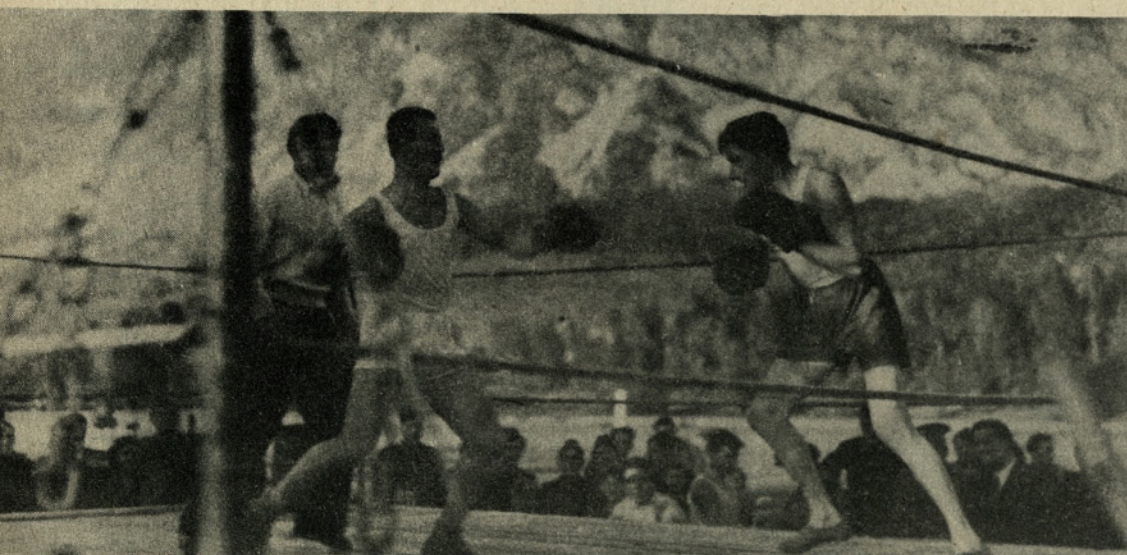
4. Postelja in miza v prenovljenem domu iz časa Stalinovega rojstva.

5. V tej zgradbi v Tbilisu je bilo duhovno učilišče, v katerem se je šolal tov. Stalin v letih 1894—1899 in pričel svoje revolucionarno delo med tovariši.

6. Tbilisi, glavno mesto Gruzinske SSR. Park Stalina na griču nad mestom s Stalinovim spomenikom v ozadju.

Šport borbenosti in spretnosti

O boks sodiijo mnogi — pač pod vtisom ameriškega pojmovanja boksa — da je to grob šport. V resnici pa zahteva pravilno izvajani boks mnogo telesne spretnosti, fizikalne discipline in duha-prisotnosti. Da je boks šport borbenosti in spretnosti, nam je lepo prikazal nastop ob priliki fizikalnega dne šole Narodne milice v Begunjah 24. oktobra.

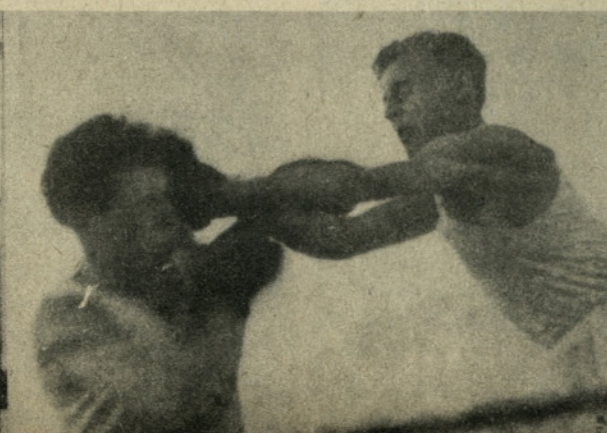
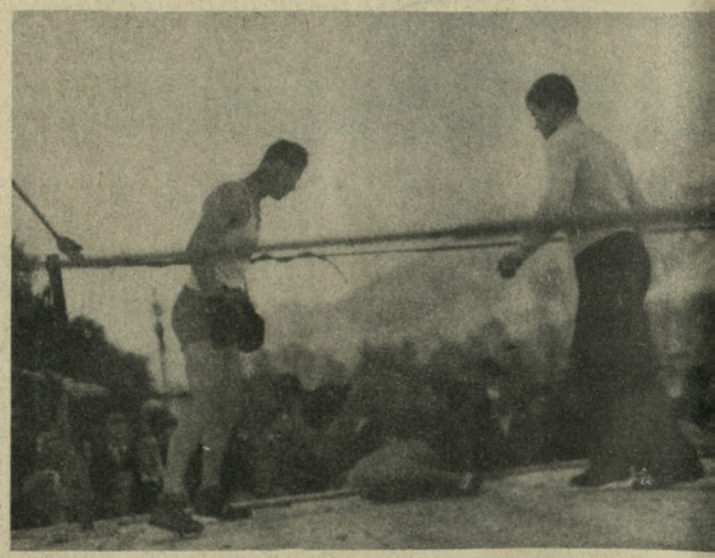
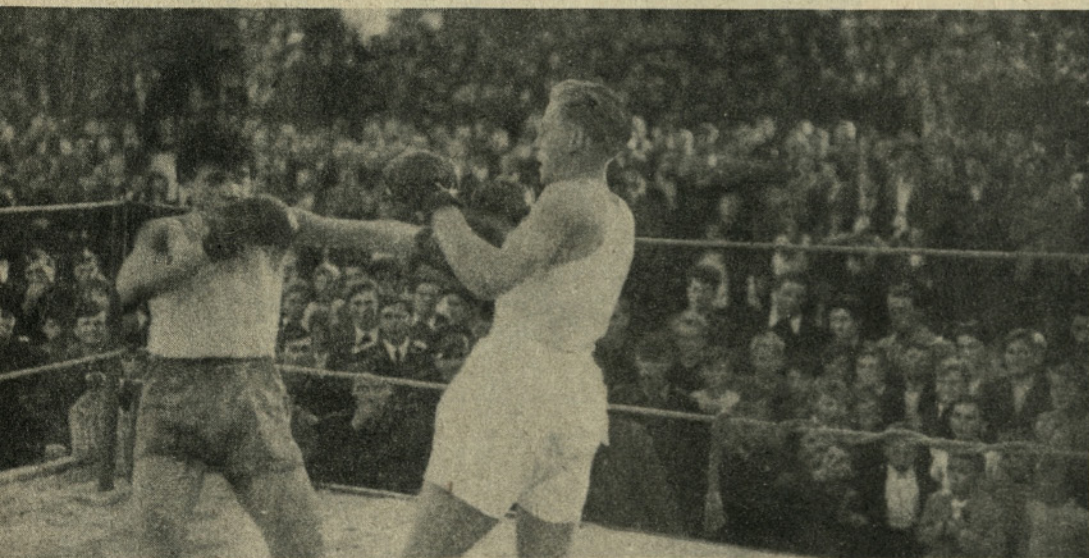
Zgoraj: Boksarja sta utrujena in silita v objem, v tako imenovani »klinč«. — Zgrešen udarec desnice ima lahko usodne posledice... Boksar namreč lahko sam z vso silo svojega zamaha naleti na nasprotnikovo pest.

Levo: Borba »na distanco«, boksarja med neprestanim gibanjem z vsem telesom iščeta odkrito mesto za udarec.

Spodaj: Pravilen direktni udarec (»direkt«) z levico in kritje z desnico. — Če se zrušeni boksar v desetih sekundah ne dvigne in ne nadaljuje borbe, ga sodnik proglasi za premaganega.

V spodnji vrsti: Levica je pri boks boljša, nesljiva in močnejša kakor desnica, kar potrjujejo obe sliki. — Nockout: premaganec se ne dvigne, borba je končana.

Foto: Vlastja

Prešernovo gledališče iz Kranja

Je med najdelavnejšimi ljudskimi gledališči v Sloveniji. Po vrsti uspešnih predstav (23) doma in na gostovanjih je prejšnjo soboto in nedeljo (30. in 31. oktobra) gostovalo na odru šentjakobskega gledališča v Ljubljani z veselo tridejanko »Prebrisana norica«, ki jo je napisal španski klasik Lope de Vega, prevedel Joža Vovk, režiral Peter Malec, scensko glasbo pa je napisal V. Fabiani. Kranjčani so prišli gostovat z vsem ansamblom, z lastno scenerijo po osnutku inž. V. Molka in z orkestrom, da so v polni meri pokazali svojo zmogljivost. Vse tri predstave so bile do kraja zasedene in je bilo mnogo odobravanja.

Levo od zgoraj navzdol: Glavna scena z večino sodelujočih. — Ljubavni nesporazum (Lavrencio — Trefalt Franek, Liseo — štiglic Lado in Nisa — Hlebce-Majcen Angelca). — Plemič Octavio (Vajt Jelo) z naglušnim prijateljem Miseno (Reš Nace).

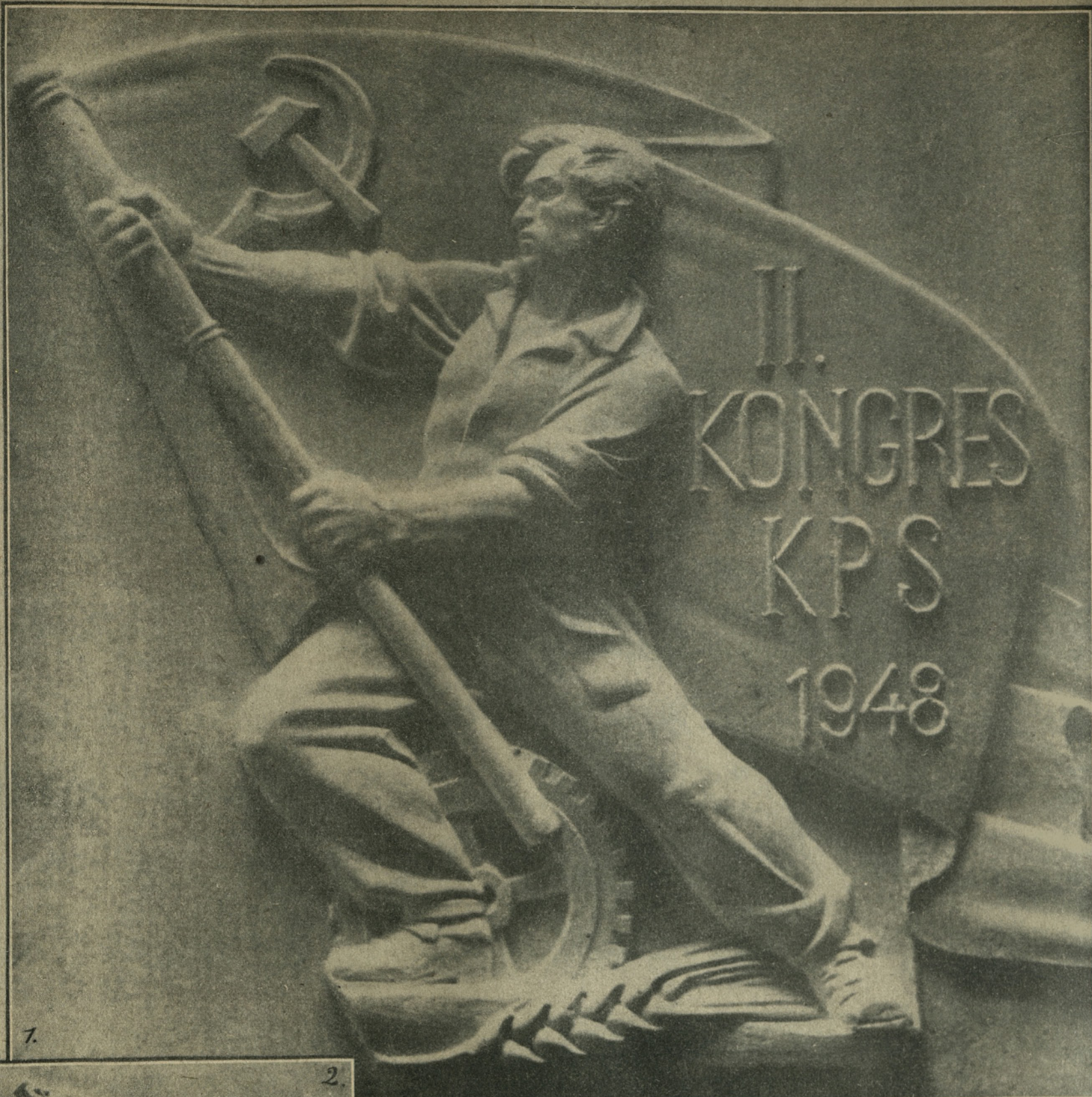
Zgoraj: V tesni garderobi šentjakobskega gledališča pred predstavo...

Spodaj: Prizor iz prve slike (Liseo, režiser Malec v vlogi študenta Leandra in Liseov sluga Franec Trefalt). — Alenka Svetelova, članica ljubljanske Drame, ki gostuje kot »prebrisana norica« Finea, s svojim učiteljem (Jurjec Franc). — Pogled iz dvorane na oder v prvem dejanju.

Foto: Vlastja

„PREBRISANA NORICA“

1.

2.

DELA AKAD. KIPARJA BOŽIDARJA PENGOVA

3.

1. Značka za delegate II. kongresa KPS.
2. Značka za III. sindikalno kulturno-umetniško revijo v Mariboru.
3. Značka za prostovoljno delo (400 do 600 ur).